لەبارەی شێخ زاناوە

نیهاد جامی
زیرەک عەبدوڵڵا

کوردستان - 2007

لەبارەی شێخ زاناوە

نیهاد جامی
زیرەك عەبدوڵڵا

كوردستان – ٢٠٠٧

- ناوی کتێب: لەبارەی شێخ زاناوە
- بابەت: وتار – هزری و کۆمەڵایەتی
- نووسەر: زیرەك عەبدوڵڵا – نیهاد جامی
- دیزاینی بەرگ و ناوەوە: ئاکار جەلیل کاکەوەیس
- تیراژ: ١٠٠٠

لە بڵاوکراوەکانی
"راگەیاندنی ناوەندی یەکێتی لاوانی دیموکرات لە کوردستانی عێراق"

پێشکەشە بە عەبدوڵڵا ئۆجەلان

بێدەنگی زمان و زمانی بێدەنگی

لەو دەروازەیەوە خۆمان ڕووبەڕووی دوو چەمکی سەرەکی دەکەینەوە، ئەوانیش زمان و بێدەنگی، لە نێوان ئەو دوو چەمکە بۆشاییەك هەیە کە خاوەنی وێنەیەکی نادیارە، وێنەیەك نووسین لە بۆشاییەوە دەگۆڕێتە سەر سیستمێکی دەلالی، سیستمێك دواتر بە نووسینەوەی مانا کۆتایی دێت، بۆیە لە نێوان زمان و بێدەنگی مانا خۆی دەنووسێتەوە، نووسینەوەی مانا خاڵیکردنەوەی چەمك و سەرلەنوێ بارگاویکردنەوەیەتی بە دەلالەتی نوێ. دەلالەتێك چەمك لە تاکە مانایی ڕزگار دەکات و بەرەو فرە مانایی دێنێت، بە ماناکردنی هەریەکە لە زمان و بێدەنگی دەلالەت بەخشین و بەرهەمهێنانەوەیەکی نوێیە بۆ خوڵقاندنی جیاوازی، جیاوازی لەو تێڕوانینەی هەمیشە ویستویەتی لە ناو تاکە دەلالەتێکەوە ڕاڤەی بابەتەکان بکات، کورتکردنەوەی دنیا بووە لە نێوان بەهەشت و دۆزەخ، جەللاد و قوربانی، (شێخ زانا) جەللادە و دەسەڵاتی سیاسی کوردی قوربانی، لە دەرەوەی ئەو لۆژیکەوە ئێمە دەبینەوە

بەرهەمهێنـەرەوەی جـەللاد، ئـەو تێگەیـشتنە نایـەڵێت بـێترس ڕووخساری پشت دەمامك بناسین، ناسین بەرەنجامی پرسیارە، بۆیـە ئێمـە لـەو کتێبـەدا زۆر مەبەستمانە دەسبەرداری تـەواوی وەڵامـەکان بین لـە ناسینی (شێخ زانـا) و دەمانـەوێ لـە ڕێگـەی گومانێکی زۆرەوە پرسیار ئاراستەی ئەو هەموو یەقین و ئومێدە بکـەین کـە دەسـەڵات لـە ڕێگـەی میدیاکانـەوە ئـارەزووی چەسپاندنی خۆشباوەڕی لە ناو کۆمەڵگا دروستکرد، دیارە لـەو کاتـەی گومـان لـەو یەقینـە گەورەیـە دەکـەین کـە یـەك ڕووی بابەتـەکانی نیـشانداین، بـەوەی (شـێخ زانـا) جـەللادێکی گوناهبـارە، دەسـەڵات لـە تـەك کۆمـەڵگا بێگوناهـە، گومـان دەمانباتـە سـەر کۆمەلـە پرسـیارێك کـە تـا ئـەو سـاتەوەختە نەمانکردووە، بەڵام ئەو پرسیارانە هـەرگیز بەخشینی زانیاری نییـە بـە خوێنـەر، بۆیـە ئـەو خوێنـەرەی بیـەوێ لـەو کتێبـەوە بزانێت ئێمە ئەو کارەکتەرە بە گوناهبار دەزانین یا بێگونـاه زوو تووشـی ڕەشـبینی دەکـەین، هـەر ئومێـدێك کـە بـەو نووسـینەی هەبێت لەگەڵ ئەو دەسپێکە کۆتایی دێت، چونکە هـەرگیز بەو مەبەسـتە کارمـان نـەکردووە، بـەڵکو ڕێـك بـە پێـچەوانەوە ویستومانە ئەو پۆلینکردنەی لە نێوان جەللاد و قوربانی کراوە کـە بـە پـۆلینکردنێکی ناتـەواوی دەزانـین، بیگـۆڕین بـۆ نـاو فرەمانایی چ لە ئاست کارەکتەرەکە و چ لە ئاست خوێندنـەوەی جیاواز.

چونکە ئەوەی دەگات بە ئێمەی وەرگر زانیاریەك نییە بکرێتەوە بەسەر خوێندنەوە، بەڵکو ئەوە دەسەڵاتە زانیارییەکمان پێدەدات، بۆئەوەی بە ویستی خۆی خوێندنەوەیەکی تاکرەهەند بە بابەتەکە ببەخشێت، ئەوەی لەو بابەتە توانای ئازادبوونی نییە دیکۆمێنتەکان نین، بەڵکو دیکۆمێنتەکان توانای ئەوەیان هەیە وەکو تێکستێك زمان بەو تێکستە ببەخشن، بە واتای لە تێکستێکی بێدەنگەوە بیگۆڕن بۆ تێکستێکی زمانەوانی، ئەو کاتەی بوو بە زمانەوانی بە مانای تێکستێکمان هەیە، ئاماژە زمانەوانییەکانی تەئویل دەکرێت و فرەمانایی وەدەست دێنین، بەڵام کاتێ دەسەڵات لە ڕێگەی دەزگا ئایدیۆلۆژییەکانی لە جۆری پۆلیس و ئاسایش و تەلەڤزیۆن تاکە ڕاڤەیەك بە دیکۆمێنتەکان دەدات، بە مانای زمان دەکوژێت، کوشتنی زمان دەبێتە هۆی لە دایك نەبوونی تەئویل، هەر کاتێك تێکستێکمان نەبوو تەئویل بکرێت، ئەوا لە ناو دۆخی بێدەنگی ئاخاوتن شوێنی زمان دەگرێتەوە، ئاخاوتن بازنەیەك بۆ لۆژیکە عەقڵییەکان دەستنیشان دەکات، هەرچی زمانە تواناکانی دواندن تیایدا دەتەقێتەوە وەك نەست وایە، ئەو جوغزە دەستنیشان کراوە لە زماندا دەتەقێتەوە و لە ناو سیستمێکی ڕێکخەر بێدەنگی دەبێت بە خاوەنی زمانی تایبەت بە خۆی، پڕکردنەوەی بۆشایی نێوان (بێدەنگی زمان) و (زمانی بێدەنگی) کەناڵێکە بۆ دەستکەوتنی تێکستێك کە هەمیشە

توانای خۆنووسینەوەی هەبێت، چونکە بێدەنگی زمان بە تەنیا پرۆسەیەك نییە تیایدا زەمینەی بە دەنگهاتنی زمان بچێتە دۆخێکیترەوە، بەڵکو ئەو پرۆسەیە لە قولایی خۆیدا ملکەچی گوتاری بێدەنگکردن هاتووە لەلایان دەسەڵاتەوە، بێدەنگکردن گەڕانەوەی دیکۆمێنتەکانە بۆ ڕەفەی تۆز لێنیشتوی ئەرشیفی تەلەڤزیۆن، شاردنەوە ڕووی ڕاستەقینەی دیکۆمێنتە، چونکە حیکایەتی (شێخ زانا) بۆ دەسەڵات حیکایەتێك نییە مێژووی تاوانی گرووپێکمان بۆ بگێڕێتەوە، بەڵکو حیکایەتێکە دەچێتەوە ناو یەکێك لە حیکایەتەکانیتری حزب، بەوەی گرووپەکەی (شێخ زانا) شکستیان هێنا لە بەرامبەر جەبەڕووتی ئەو دەسەڵاتە.

چ ستراتیژێك لە پشت گێڕانەوەی حیکایەتی (شێخ زانا) وەستابوو؟ ئێمە لە قسەکردنمان دوو جۆر گێڕانەوەمان بۆ حیکایەت و ڕووداو هەیە، یەکەمیان گێڕەرەوە (حیکایەتخوان) شتەکان وەك ئەوەی ڕوویداوە دەیگێڕێتەوە، بۆ قسەکانیشی دیکۆمێنتەکان دەخاتە ڕوو، جۆری دووەمی گێڕانەوە حیکایەتخوان لە ڕێگەی تەفسیرکردنی بۆ حیکایەتی گێڕانەوە قسە دەکات، دیکۆمێنتەکان دەخاتە خزمەتی ڕاڤەکردنەکانیەوە، بە مانای گێڕەرەوەی یەکەم حیکاتخوانێکە زانیارییەکانمان وەك خۆی بۆ دەگێڕێتەوە، بەلام ئەوەی دووەم وەك چۆن خۆی ئارەزووی دەکات ئاوا بۆمانی دەگێڕێتەوە، لەو نێوەندەدا

دیکۆمێنتەکانیش بە ئاقاری ستراتیژە ئایدیۆلۆژییەکانی خۆیدا دەبات، ئەوەش بە مەبەستی خەڵەتاندمانە، دیارە حیکایەتی (شێخ زانا) سەر بە جۆری دووەمی گێڕانەوە بوو، ئەوە بەو مەبەستە نا کە (شێخ زانا) و هاوڕێکانی تاوانبار نەبوون، نەخێر بەڵکو گێڕەرەوە هێندەی لە ڕێگەی گەمەی وروژاندنی سۆز و لە پشت بە تیرۆرستکردنی ئەوان ویستی بێگوناهی بە خۆی بدات، ئەوان جەللاد و ئەو قوربانی.

ئەو جۆرەی گێڕانەوە بووە هۆی بێدەنگی زمان، بێدەنگی زمان نەیهێشت مانا کەناڵێك بۆ زمانی بێدەنگی دروست بکات، زمانی بێدەنگی زمانی تەواوی سیستمی دەلالی تێکستە، کە دیارە زمانێکە لە ڕێگەی ئاماژەکانیەوە توانای بەرهەمهێنانی گوتاری سەربەخۆی هەیە، بەڵام ئەو زمانە بە دوای پەیوەندی کردن بە بێدەنگی زمان، زمانێکی بێدەنگی دیکۆمێنتەکانی بەرهەم دێنێت، زمانێك لە پشت حیکایەتی تاوانە، بونیادەکانی ئەو گوتارە لە ڕێکخەرەوە دەباتەوە سەر سیستمێکی سەر لەنوێ بونیادنانەوە، کە نەبوونی ئەو زمانە بووە هۆی ئەوەی بیر لەوە بکەینەوە گوتاری بێدەنگی زمان لێکبترازێنین و سەر لەنوێ بونیادەکانی لە ڕێگەی سیستمی زمانی بێدەنگی بنووسینەوە، نووسینەوە بەسەر دوو جۆر دابەش کراوە، لە بەشی یەکەمدا گرفتی سەرەکی لەسەر چەمکی لە سێدارەدانە، چونکە ئەو چەمکە لە بڕی کۆتایی هێنان بە جەللاد لە

کۆمـــەڵگادا، لـــە ڕاســـتیدا چـــەمکێکە توانـــای خوڵقاندنـــەوەی جەللادی هەیە، تێگەیشتن لە چەمکی زیندووکردنەوەی جـەللاد لە تێڕوانینێکی کۆمەڵناسییانەوە لەسەری وەستاوین، ئەوەش بـەو مەبەســتەیە کــە بــزانین تاچــەند ئــەو بڕیــارە بڕیــارێکی ناعەقلانییانــە بــوو، ئــاخۆ کۆتــایی هێنــان بــوو بــە حیکایــەتی تــاوانی (شــێخ زانــا)؟ یــاخود لــەو ڕێگەیــەوە زانیارییــەکان لــە کۆمـــەڵگا شـــاردرانەوە؟ ئـــەوە ســـەرەڕای ئـــەوەی لـــە ســـێدارەدان بواری بۆ بە کۆمەلایەتی بوون نەهێشتەوە، لە بەشەکەیتری ئەو کتێبـــەش دێینـــە ســـەر (شـــێخ زانـــا) وەك کارەکتـــەرێکیتری تەلــەڤزیۆنی کــوردی، چــونکە تەلــەڤزیۆن لــەم ڕووداوەدا وەك هەمیـشە ڕووە تۆقێنەرەکـەی خـۆی نمایـشکرد، ئـەوەی (شـێخ زانـــا) ئـــەنجامی نـــەدابوو تەلـــەڤزیۆنی کـــوردی هێنایـــە ماڵەکانمانەوە، بۆیە زانا جگە لە کارەکتەرێکیتری تەلەڤزیۆنی کوردی شتێکیتر نەبوو، مەبەستیشمانە بڵێین ئەوەی تەلەڤزیۆن پێی نیشانداین کێ بوو؟ ئەی کە لە سێدارەدرا مانای چی بوو؟ ئایا بە ڕاست هەموو گوناهبار و تاوانکارەکان دەبێت لە سێدارە بدرێن؟

ئەمەی سەرەوە لە بڕی دەسپێکی ئەو کتێبەیە کە لە دوو وتــار پێکــدێت، وتــاری یەکــەم "زیندووکردنــەوەی بڕیــاری لــە سێدارەدان.. زیندووکردنەوەی جەلاد" هاوڕێم (زیرەك عەبدوڵلا)

نووسیویەتی، ئەوی دووەمیش " (شێخ زانا) کارەکتەرێکیتری تەلەڤزیۆنی کوردی" نووسینی خۆم

لێرەدا بە پێویستی دەزانین کە سوپاسی هاوڕێمان پۆڵا لە "راگەیاندنی ناوەندی یەکێتی لاوانی دیموکرات لە کوردستانی عێراق" بکەین کە دەستپێشخەری کرد، بۆ ئەوەی ئەرکی لەچاپدانی ئەم کتێبە بگرێتە ئەستۆی رێکخراوەکەیان.

ن . جامی

٢٥ فبرایەری ٢٠٠٧

زیندووکردنەوەی بڕیاری لە سێدارەدان..
زیندووکردنەوەی جەلاد

ماوەیەك بەر لە ئێستا پەرلەمانی کوردستان، بڕیاری سزای لە سێدارەدانی تاوانکارانی زیندووکردەوە، یەکەمین کەسانێکیش کە بەر ئەو بڕیارە کەوتن (گرووپی شێخ زانا)* بوو، واش بڕیارە لە دوای ماوەیەکیتر چەند کەسێکیتر لە گرووپی ئەنسارولئیسلام و هێزە ئیسلامییە توندڕەوەکانیتر و هەندێك تاوانکار لە سێدارە بدرێن.

ئەو وتارە تەرخانە بۆ قسەکردن لەسەر زیندووکردنەوەی ئەو بڕیارە و جێبەجێکردنی لەسەر گرووپی (شێخ زانا).

لە سەرەتاوە دەمەوێ بڵێم ئەگەر ئاراستەیەکی بیرکردنەوە (کە لە ئێستادا بیرکردنەوەی باوی زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵگایە) هەبێت و پێی باش بێت ئەو بڕیارە زیندووکراوەتەوە و لەسەر ئەو گرووپە پڕاکتیزە کراوە، ئەوا من پێچەوانەی ئەو ئاراستەیە بیر دەکەمەوە، بە بڕیارێکی عەقڵانییانە و مرۆییانەی نازانم.

ئەگەرچی لەوەیە هەندێك لە سیاسییەكان و یاساییەكان، ئەوانەی ئەندامی هەردوو حزبی باڵادەستی كوردستانن و دەستیان لە زیندووكردنەوەی ئەو بڕیارە هەیە، لۆژیك لەو تێزە یا بیركردنەوەیە نەبیننەوە و پێیانوابێت ئەمە ڕەفتارێكی باشن نییە دژی ئەو بڕیارە قسە بكەین، یاخود ئاراستەی بیركردنەوەمان بەو شێوەیە بێت، بەڵام لە ڕاستیدا لۆژیكێكی مرۆڤدۆستی لەو تێز و بیركردنەوەیەدا بوونی هەیە كە من تاسەر ئێسقان باوەڕم پێیەتی**.

بە بۆچوونی من دەتوانین لە چەند ئاستێك قسە لەو بڕیارە و جێبەجێكردنی لەسەر گرووپی (شێخ زانا) بكەین، لە ڕێگای ئەم ئاساتانەشەوە بگەینە ئەو حوكمەی كە زیندووكردنەوەی ئەو بڕیارە و پڕاكتیزەكردنی بەسەر ئەو گرووپە نالۆژیكی و نازانستی و ناهیومانی و ناكۆمەڵایەتییە.

*   *   *   *

ئاستی یەكەم: كوشتنی زانیاری

یەك لەو ئاستانەی كە بە شێوەیەكی جیدی پەیوەستە بەو پرسە، ئەوەیە لە سێدارەدان و كوشتنی ئەو گرووپە، لە سێدارەدان و كوشتنی زانیارەییە، چۆن دەرگایەك بە ڕووی خانوویەكدا دادەخەیت و ئیدی ناوەوەی نابینرێت، ئاواش ئەو

بڕیارە دەرگای بەسەر زانیاری داخست، چیدی نەیهێشت ئەندامانی کۆمەڵگا زانیاری زیاتریان لە بارەی ئەو گرووپە دەستکەوێت. بەڵام بۆچی دەڵێین کوشتنی ئەم گرووپە کوشتنی زانیارییە؟ چونکە کوشتنی ئەم گرووپە دیلیتکردن و نەهێشتنی دەنگیانە لە بوون، ئەمەش لە ئاستە کردەییەکەیدا نەهێشتنی قسەکردنە، نەهێشتنی گەیشتنی دەنگی ئەوانە بە گوێچکەی ئەندامانی کۆمەڵگا لە کاتی ویستنی قسەپێکردنیان، بە مانایەکیتر بێبەشکردنی ئەندامانی کۆمەڵگایە لە بیستنی دەنگی تاوانکاران، بۆ زانینی زانیاری ڕاست و دروست لە بارەیانەوە، ڕێگانەدانە بە لایەنی مەدەنی و زانستی سەربەخۆ بۆ وەرگرتنی زانیاری ڕاست و دروست لێیانە، تاوەکو ئەوانیش لە ڕێگای جیاجیاوە بۆ ئەندامانی کۆمەڵگا بیگوازنەوە. کوشتنی ئەم گرووپە کوشتنی زانیارییە، چونکە مەیلێك و ئاراستەیەك بۆ نەهێشتنی ئاشکرابوونی نهێنی و زانیاری ورد و دروست لە بارەی ئەو گرووپەوە لە ئارادایە، ئەمەش بۆخۆی یەکێکە لە پرسیارە گرنگ و جەوهەرییەکانی ئەو پرسە.

دەبێت دان بەو ڕاستییە دابنرێت کە تاکەکانی کۆمەڵگا مافی خۆیانە زانیاری لە بارەی ئەو گرووپە وەربگرن کە ماوەیەکی زۆر ژیانی کۆمەڵگا و ئەندامەکانی بە خۆیەوە خەریك کردووە، تاکەکان مافی خۆیانە لە بارەی ئەو گرووپەوە بەوەندە زانیارییە ئیکتیفا نەکەن، خەڵك ئەو زانیارییانەی کە لە کەناڵە

ڕاگەیاندنـەکان پێـی ئاشـنا بـوو، هـەر ئەوەنـدە لـە بـارەی ئـەو گرووپـە دەزانێـت، ئـەو زانیارەییانـەش ئەوانـەن کـە دەسـەڵات و حزبە سیاسییەکان ویستیان بیزانێت، بەڵام خۆ ئەو زانیارییانـە تـــەواوی زانیارییـــەکان نـــەبوون لـــە بـــارەی ئـــەو گرووپـــە و ڕەفتارەکانیان.

زانیاری لە بارەی گرووپی (شێخ زانا) تـەنها زانیارییـەك نین پەیوەسـت بێـت بـە دەسـەڵات و حزبـە سیاسـییەکانەوە، بـەڵکو پەیوەستیشە بە کۆی کۆمەڵگا، چونکە قوربانیانی دەستی ئـەو گرووپـە، تـەنها پێك نەهاتوون لـە لایـەنگرانی دەسـەڵات و حزبـە سیاسـییە باڵادەسـتەکان، بـەڵکو خـەڵکی سـیڤیلیش قوربـانین، بەشـێوەیەکیتر لـەو پرسـەدا دەسـەڵات و هـاوڵاتی بەیەکـەوە بەشـدارن، بۆیـە خـەڵك مـافی خۆیـەتی زیـاتر لـە بـارەی ئـەو گرووپەوە بزانێت، لێرەدا پرسیارێك دێتـە پێشەوە، ئەویش ئایا چـۆن زانیـاری دەسـت خـەڵك دەکـەوێت؟ بێگومـان زانیـاری بـە شـێوازی جۆراوجـۆر دەگوازرێتـەوە و دەسـت خـەڵك دەکـەوێت، واتا بۆ گواستنەوەی زانیاری کەناڵ و ئامرازی جۆراوجۆر هەیە، بەڵام گرنگترین ئامرازی گواستنەوەی زانیـاری ڕاگەیاندنـە، بۆیـە نـاتوانین قسە لـەو پرسـە و نەگەیـشتنی زانیـاری بکـەین، بـەبێ قسەکردن لە ڕاگەیاندن و ئەو ڕۆڵەی کە ڕاگەیاندن گێڕای.

بە بۆچوونی من ڕاگەیاندن لەو پرسەدا پەیڕەوی لە هەر دوو تیۆرەی "کاریگەری ڕاستەوخۆی کورتخایەن (Short term effect)" و " دەرگاوان (Gate-keepar-Theory)" کردووە.

بەپێی ئایدیا و پرنسیپی تیۆرەی "کاریگەری ڕاستەوخۆی کورتخایەن (Short term effect)" ڕاگەیاندن بەکاردەهێنرێت بۆ ئەوەی لە ماوەیەکی دیاریکراوی کورتدا، کاریگەری لەسەر بینەر یا وەرگر بکات و ئامانجە خواستراوەکان بپێکێت. بەڵام ئایا ڕاگەیاندن لەوکاتەدا چی بڵاودەکردەوە، لە ڕاستیدا ڕاگەیاندن لە ڕێگای ئەم وێنانەی کە نمایشی دەکرد، ترس و تۆقێنی بڵاودەکردەوە، لەوکاتەدا هەوڵی تەلقیحکردنی خەڵك بە ترس لەلایەن ڕاگەیاندندا ئامادەیەکی بەرهەستی هەبوو، خەڵك لە ماوەیەکدا بە ڕادەیەکی زۆر ترسێنرا و تۆقێنرا، بە شێوەیەك وایلێهاتبوو لە سێبەری خۆی بترسێت، لێرەوە هاوڵاتی مافی خۆیەتی بزانێت ئەو شەبەحەی دواوەی چی بوو؟ ئەو شەبەحە لە کوێ و چۆن و بە چی دروست بوو، کێ گەراکەی داناوە؟ چۆن تروکا و گەشەی کرد و بووە بوونەوەرێك کە ڕەفتاری دوژمنکارانە و نا کۆمەڵایەتییانە بکات و لە دەرەنجامیشدا ترس و تۆقاندن بڵاوبکاتەوە؟. بەمکارەیدا ڕاگەیاندنی دەسەڵات حالەتێکی دەروونی و کۆمەڵایەتی نێگەتیڤی بۆ خەڵك دروستکرد، تووشی شپرزەیی کردن، تووشی بێهیوایی و بێتوانایی کردن، بەمەش دەسەڵات بە هەڵە ڕاگەیاندنی خۆی

بەکارهێنا و سوودی لێوەرگرت، چونکە کارکردنی لەسەر وەرگر (تاکەکانی کۆمەڵگا) لە ڕێگای پیشاندانی ئەو وێنە ترسناکانەی کە دەست و چەقۆ و بێڕەحمی جەلاد نمایش دەکات، کاریگەری دەروونــی درێژخایــەنی بەســەریدا دەبێــت، نــەك کاریگــەری کورتخایــەن، هــەروەها مــرۆڤ تووشــی حاڵــەتی دەروونــی و کۆمەڵایـەتی جۆراوجـۆر دەکـات، کـە هەندێکیان ناتەندروست و ناکۆمەڵایەتییــە، بــەدەر لەمــەش ئــەم ڕەفتــارە دەبێتــە هــۆی ســەرهەڵدانی دیــاردەی کۆمەڵایــەتی نیگــەتیڤ، هــەر بۆیــە ڕاگەیاندنی دەسەلات بەو ڕەفتارەی ڕۆڵێکی نێگەتیڤی گێڕا.

یەکێك لە هەڵەکانی دەسەلات لێرەدا ئەوەیە بە ڕەفتارەکەی وادەکات متمانە و باوەڕ لە نێوانە پەیوەندی ئەندامانی کۆمـەڵگا کەمبکاتەوە و بیباتە سەر لێواری نەمان، ئەمەش کوشندەترین و خراپترین ڕەوشە کە کۆمەڵگا و ئەندامانی تێبکەوێت، چونکە ئیـدی بـە کۆمەڵـژیانی مـرۆڤ لـە مەترسـیدایە، واتـا ژیـانی بـە کۆمەڵیانە لە مەترسیدایە، لێرەوە دەسەلات بۆ کارتێکردنێکی کـاتی ئـەم ڕەفتـارە دەکـات، بـۆ ئـەوەی لـە مەسـێجی تایبەتیـدا پـەیامی ئـەوە بگەیەنێتـە هاولاتیـان کـە "دوژمـنی ئـەو دوژمـنی هەمووانـە"، بـەلام بـا گریمـانی ئـەوە بکـەین کـە لـە ئێـستادا دەسەلات پاڵپشتی هاولاتی بە دەستهێنا و ئامانجەکانی پێکا، خـۆ ئیـدی ئـەو بابەتـە هێنـدە سـانا و بێـدەرەنجام نییـە لەسـەر هـاولاتی، چـونکە هـەروەکو ئامـاژەم بـۆ کـرد بەمـە حاڵـەتێکی

دەروونی و کۆمەڵایەتی نێگەتیڤی بۆ دروست دەبێت، هەر بۆیە هەڵــەی دەســەڵات لــە بــەکارهێنانی ڕاگەیاندنــدا هەڵەیــەکی گەورەیــە، چــونکە بــۆ پێکــانی ئامــانجی سیاســی ژیــانی کۆمەڵایــەتی و ژیــانی تــاکی (فـردی) دەشـێوێنێت و شـپرزەی دەکات، مرۆڤ دەتۆقێنێت.

*   *   *   *

جگــە لــە تیــۆرەی کاریگــەری ڕاســتەوخۆی کورتخایــەن، دەســەڵاتی کـوردی لـە گەیانـدنی زانیـاری بـە خـەڵك لـە بـارەی پرســی گرووپــی (شــێخ زانــا) پــەیڕەوی لــە تیــۆری دەرگــاوان (Gate-keepar-Theory) کـردووە، لـە بنـەمادا بیرۆکـەی ئـەم تیۆرە لە کاری پاسەوانەوە هاتووە، ئەو بە حوکمی وەزیفە و ڕۆڵــە کۆمەڵایەتییەکــەی دەتــوانێ ڕێگــە بــە چــوونە ژوورەوەی کەسانێك بدات بۆ ناو ئەو دامەزراوەیەی کە پاسەوانی دەکات، دیسان دەتوانێـت ڕێگـە لـە کەسـانی دیکـە بگرێـت و نـەهێڵێت بــچێتە ژوورەوە، ئەمــەش بــەپێی کۆمــەڵێك تایبەتمەنــدی و خەســڵەت. دەرگــاوان جــەخت لــە کەســانی گــرنگ و نــاگرنگ دەکاتــەوە، بــەوەی یەکــەم شــایانی چــوونە ژوورەوە و دوا نەکەوتنــە، بــە پێــچەوانەی ئــەوی دووەم کــە شانــسی چــوونە ژوورەوەی نییــە، ئەمــەش چــونکە نــا گرنگــە، نەخواســتراو و بێزراو، لێرەدا ڕاگەیاندنکار ڕۆڵی پاسەوان دەبینێت، ئەو ڕێگـە بە بڵاوبوونەوەی هەندێك زانیاری دەدات کە خۆی بە پێویستی

دەزانێت و پێیوایە گرنگە و دەبێت بڵاوبێتەوە، ڕێگەش لە هەندێك دەگرێت، چونکە پێیوایە گرنگ نییە و ئامانجەکان ناپێکێت و ئەو بەهایە بڵاوناکاتەوە کە دەخوازرێت. ئەم تیۆرە لە ناوەڕۆکیدا بە دوو شێوە مامەڵە لەگەڵ زانیاری دەکات، ئەوانەی بڵاودەکرێنەوە و ئەوانەش کە بڵاوناکرێنەوە، ئەمەش لەسەر بنەمای گرنگی زانیارییەکان، هەر چەندە بیرۆکەکە ئەوەیە کە زانیاری گرنگ بڵاودەکرێتەوە و نا گرنگیش بڵاوناکرێتەوە، بەڵام ئایا ناکرێت مەبەست ئەوە بێت کە زانیاری گرنگیش بڵاونەکرێتەوە، بە تایبەتی ئەوانەی نەخواستراون و زیان بە بەرژەوەندی کەناڵەکە و بەرپرسانی دەگەیەنن؟ من پێموایە ئەو قسەیە ڕاستە کە ڕێگا دەدات هەندێك زانیاری گرنگ بڵاوبکرێتەوە، هەندێك زانیاری گرنگیش بڵاونەکرێتەوە، ئەوەش بەپێی ئایدیا و سیاسەت و خواستی ئەو لایەنەی کە کەناڵی ڕاگەیاندنەکە بەڕێوە دەبات، یان بەپێی گرنگی زانیارییەکان بۆ ئەجندای ڕاگەیاندنەکە و لایەنە پەیوەستدارەکەی. لێرەدا دەسەڵات ئەوەی بە گرنگی دەزانێت بۆ بڵاوکردنەوەی جۆرێك لە بیرکردنەوە و دنیابینی و بەهای کۆمەڵایەتی و سیاسی بڵاوی دەکاتەوە، بە پێچەوانەشەوە ئەوەی بە گرنگی نازانێت و دژە خواستە فەرامۆشی دەکات و بڵاوی ناکاتەوە، چونکە ئەمجۆرەیان لەلای دەسەڵاتەوە زانیاری ترسناکن و نابێت بڵاوبکرێنەوە، زانیاری کوشندەن و

دەرەنجامی مەترسیداریان هەیە، کەواتا لێرەدا دەسەلات مامەڵەی لەگەڵ زانیارییە گرنگەکانە، ئەوانەی دەبێت بڵاوبکرێنەوە، ئەوانەش کە نابێت بڵاوبکرێنەوە.

لە ڕاستیدا ڕاگەیاندنی دەسەلات و حزبەکان لە پرسی (شێخ زانا)دا چۆن زانیاری گرنگیان بڵاوکردۆتەوە، ئاواش زانیاری گرنگیان شاردۆتەوە کە خەڵك مافی خۆیەتی بیزانێت. بەم ڕەفتارەی ڕاگەیاندن بەشداری لە دروستبوونی ڕەوشێکی کۆمەلایەتی و سیاسی و ئەخلاقی وا دەکات کە شەفافبوونی دامەزراوەکانی کۆمەڵگا و دەوڵەت تێیدا بوونی نییە، ئەمەش بۆخۆی زەنگێکی مەترسیدارە، چونکە دیکتاتۆریەت و نایەکسانی و نادادپەروەری کۆمەلایەتی تیایدا ئەگەرێکی مومکین و شانسێکی زۆری دەبێت.

*   *   *   *

ڕاگەیاندن خەسڵەتگەلی جیاجیای هەیە، یەکێك لە خەسڵەتەکانی ئەوەیە بەبێ حیکایەت و سیناریۆ هەڵناکات، لە خەسڵەتێکیتریدا ڕاگەیاندن ئامرازێکی ئاراستەکارە و وەرگر ئاراستە دەکات، لەمەشدا چەکێکی دووسەری کوشندەیە، چۆن دەکرێت سوودگەیەنەر بێت، ئاواش زیانگەیەنەر، بەم دوو خەسڵەتەی، ڕاگەیاندن دەتوانێت ئیش لەسەر بینین و هەست و سۆزی وەرگر بکات، دەتوانێت لە ڕێگای مەسێج و پەیامەکانی ئاراستەی دەروونی و کۆمەلایەتی و سیاسی (change-

attitude) بگۆڕێت، دەتوانێت لە ڕێگای مەسێج و پەیامەکانی بیکاتــە مرۆڤێکــی ڕقهــەڵگر، دەشــتوانێت بیکاتــە مرۆڤێکــی لێبــووردە و دادپــەروەر. ڕاگەیانــدن دەتوانێــت وابکــات مــرۆڤ هاوسـۆزی تاوانبـاران بێـت، دەتوانێـت جـەلاد بکاتـە قوربـانی، پیـاوکوژ و گیرفـانبڕ بکاتـە کەسـێکی دادپـەروەر، خـائین بکاتـە شۆڕشگێڕ...هتد، بە مانایەکیتر ڕاگەیاندن کاریگەرترین چەکە بۆ کارتێکردن لە جەماوەر، ئەگەر جۆری کۆمەڵگاکە هەر چییەك بێـت، ئـەوا ڕاگەیانـدن کـاری خـۆی هـەر دەکـات، بـەڵام جـۆر و ئاســتی کــارتێکردن لــە کۆمەڵگایەکــەوە بــۆ کۆمەڵگایــەکیتر دەگۆڕێت، ئەمەش بەپێی ئاستی ڕۆشنبیری و مەعریفەی باوی ئەنــدامانی کۆمــەڵگا، تــاوەکو تاکــەکانی کۆمــەڵگا ئاســتی مــەعریفییان لاواز بێــت، بــەو ئەندازەیــە کاریگــەری ڕاگەیانــدن لەسەریان بەهێز دەبێت، چونکە ئەو واقیعە لە ئارادایە کە تێیـدا مرۆڤــەکان گومــان و پرســیاری جیــدی لــە بــارەی ڕەهەنــدە ناچۆنیەکەکانی پرسەکان و حیکایەتەکانی ڕاگەیاندن ناکەن، بە پێچەوانەشەوە ڕاستە.

لەبەرئـەوەی لـە بونیـادی کۆمەڵایـەتی کۆمـەڵگای کوردیـدا، مەعریفەیــەکی هەمــەکی و ئــاینی باڵادەســتە بەســەر ڕەوشــی بیرکردنـەوەی زۆرینـەی ئەنـدامانی کۆمـەڵگا، ئەمـەش لـە خۆیـدا مەعریفەیەکی ئاست لاوازە، بۆیە ڕاگەیاندن کاریگەری گەورەی هەیـە، بـەڵام ڕاگەیانـدن لـە دەسـت کێیـە؟ بێگومـان لـە دەسـت دەســـەڵات و پارتـــە سیاســـییەکانە، بۆیـــە ڕاگەیانـــدن و

سیناریۆکانی کاریگەرترین چەکن بە دەست دەسەڵات بۆ گەیاندنی پەیامی خۆی بە جەماوەر و گێڕانەوەی حکایەتەکانی بە جۆرێکی دیاریکراو، تاوەکو ئاراستەیەکی دەروونی و کۆمەڵایەتی و سیاسی تایبەت لەلایان دروست بکات.

دەسەڵاتی کوردی بەو زانیارییانەی کە لە ڕاگەیاندنەکاندا بڵاوی کردەوە، وێنەیەکی زیهنی لە مێشکی ئەندامانی کۆمەڵگا ڕواند، بێگومان ئەو وێنە زیهنیە لەسەر تەواوی زانیارییەکان لە بارەی ئەو بابەتەی وێناکراوە بونیاد نەنراوە، بۆیە بەمە واقیعێکی ناتەواو و ساختە لە جێی واقیعێکی تەواو و ڕاستەقینە پەخش دەبێت، دەشێت ئەو واقیعەی لای خەڵك هەیە بەشێکی واقیع بێت، ئەو ڕاستییەی لای خەڵك هەیە بەشێکی ڕاستییەکان بێت، نەك هەمووی، هەر بۆیەش تیۆری دەرگاوانی بەکارهێناوە، تاوەکو بەردەوام بەشێکی ڕاستیمان پێئاشنا بکات و بەشێکی ڕاستیشمان لێبشارێتەوە، ئەم تیۆرە زۆر تەبایە لەگەڵ گەمە سیاسییەکانی سیاسەتمەدار و پارتە سیاسییەکانی وڵاتانی ڕۆژهەڵات (وڵاتانی ڕۆژئاواش لێی خاڵی نین)، هەر بۆیە لەم وڵاتانەدا زۆر بایەخدارە و کاری پێدەکرێت، چونکە باشترین ئامرازە بەهۆیەوە بەشێك لە زانیارییەکان لە خەڵك بشارێتەوە، مرۆڤ بە زانیارییەکان نامۆ بکات، لە هەمانکاتیشدا پەیامی خواستراوی بگەیەنێتە خەڵك.

*　　*　　*　　*

وتمان سیناریۆکانی ڕاگەیاندن ئەندێشەی مرۆڤی سادە و مەعریفە لاواز دەهەژێنێت، بەمەش ئەگەری پێکانی ئامانجەکان ئاسانتر و مومکینتر دەبێت، بەڵام ئەمە لە سەرێکدا پەیوەستە بە توانا و لێزانی ڕاگەیاندنکارەکان لە داڕشتنی سیناریۆ و گێڕانەوەی حیکایەتەکان، تاوەکو توانا و شارەزایی ڕاگەیاندنکار لە دارشتنی سیناریۆ و گێڕانەوەی حیکایەتەکان زیاتر بێت، ئەوا ئەوەندە ئاستی کارتێکردن لە وەرگرێکی مەعریفە لاواز زیاتر دەبێت، بەڵام ئێمە لە ئەتمۆسفێرێکداین کە ڕاگەیاندنکاران بە هۆی ڕووداوە جیاوازەکانی کۆمەڵگا (شەڕی خۆکوژی بە نموونە) ئەوەندە لێزانن لە داڕشتنی سیناریۆ و گێڕانەوەی حیکایەت، ئیدی زۆر بە ئاسانی دەتوانن کاریگەری لە (وەرگر) بکەن، لێرەوە من واتێگەدەم مێژووی نوێی ڕاگەیاندنی کوردی، مێژووی داڕشتنی سیناریۆیە بۆ کردە و ڕەفتارە سیاسییەکان، گێڕانەوەی حیکایەتەکانە بە شێوەیەك کە تارادەیەك هەژارە لە ڕاستی، لەمبارەیەوە سەدان ڕەفتاری تاوانکاری پەی پێدەبرێت کە بە شێوەیەك سیناریۆی بۆ دارێژراوە، بە هۆیەوە ئەندامانی کۆمەڵگا سۆزداری بۆ تاوانکار دەربڕن و بێتاوان بەرنەفرەتدەن، جاش و خائین بە شۆڕشگێڕ و شۆڕشگێڕیش بە جاش و خائین ببین، قوربانی بە جەلاد و جەلاد بە قوربانی ببینن. واتا ڕاگەیاندن وێنەکان و ڕاستییەکان سەراوژوور دەکات، دەیانشێوێنێت، بە شێوەیەك وێنەیەك و

ڕاستییەکی ناڕاستەقینە بە وێنەیەك و ڕاستییەکی ڕاستەقینە پیشاندەدات. ناتوانین باسی پرسی (شێخ زانا) بکەین، بێئەوەی باسی ڕۆڵی ڕاگەیاندن بکەین، ئەوان ئەو ئەتمۆسفێرەیان خۆشکرد کە سیاسەتمەداران و یاساناسان بیر لە زیندووکردنەوەی بڕیاری سزادانی توندی لە شێوەی لە سێدارەدان بکەنەوە، ئەوان ئەو ئەتمۆسفێرەیان خۆشکرد کە ئەو یاسایە سەر لە نوێ زیندوو بکرێتەوە، لە بەرامبەریشدا ئەندامانی کۆمەڵگا و کەسانی ڕۆشنبیر و سیاسییەکان و چالاکڤانان و دامەزراوەکانی بواری کۆمەڵگای مەدەنی و مافی مرۆڤ...هتد، پڕۆتستۆی ئەو کردەیە نەکەن و بێدەنگی لە بەرامبەر پرسەکە هەڵبژێرن، واتا قسە نەکەن زیندووکردنەوەی ئەو بڕیارە قبوول بکەن، بەمەش لە شوێنێکدا مەترسی ڕاگەیاندن دەردەکەوێت. لێرەوەیە ڕاگەیاندن چەکێکی دوو سەرەیە، هەر تەنها سوودی بۆ کۆمەڵگا نییە، بەڵکو لە شوێنی ناچۆنیەکدا زیانیشی هەیە، بە بۆچوونی من لێرەدا ڕاگەیاندن دوو خەتا دەکات، جارێك زانیاری تەواو بە وەرگر نادات و دەیشارێتەوە، جارێکیش بوار بۆ زیندووکردنەوەی بڕیاری مەترسیداری لە شێوەی لە سێدارەدان خۆش دەکات، بە هۆی ئەوەی بوارێکی بێدەنگی گشتی دەڕەخسێنێت، کە یارمەتیدەرە بۆ زیندووکردنەوە و جێبەجێکردنی بڕیارەکە.

*   *   *   *

لـەم پرســەدا ڕاگەیانـدن پـەیڕەوی لـە تیـۆرەی دەرگـاوان کــردووە، بــەپێی ئەمــە جۆرێــك لــە زانیــاری بڵاودەکاتــەوە و جۆرێکیتریش بڵاوناکاتەوە، بەڵام بڵاوکردنەوەی زانیاری چەندە مەترسـیدارە، بـڵاو نەکردنەوەشـی ئەوەنـدە، ئـەو زانیاریانـەی بڵاودەکرێنــەوە چــەند گــرنگن، ئەوانــەی بڵاویــش ناکرێنــەوە ئەوەنــدە گــرنگن، بــەڵام بۆچــی گــرنگن؟ لەبەرئــەوەی هــەموو زانیارییــەك ڕێخۆشـکارە بـۆ تێگەیـشتنی لایـەنێکی پرسـەکە، ئەگەر ئەوانەی شاردراونەتەوە بڵاوکرابانەوە، ئـەوا خـەڵك باشتر لــە ڕەهەنــدەکان و نهێنییــەکان و کاراکتــەرەکانی پرســـەکە دەگەیشتن، باشتر لە هۆکار و لایەنە پەیوەستدارەکانی پرسەکە دەگەیـشتن، باشـتر لـە ڕاسـتییەکانی پرسـەکە دەگەیـشتن، ئـەو زانیارییانەی بڵاونەکراونەتەوە ئەگـەر بـڵاو بکرێنـەوە وێنەیـەکی ڕوونـتر و ئاشـکراتر بـە هـاوڵاتی دەبەخـشن، بۆیـە خـەڵك مـافی خۆیەتی تەواوی زانیارییەکان بزانێت، بزانێت ئایا ئەو گرووپە تەنها گرووپێکی تاوانی ڕێکخراوە، یاخود گرووپێکی سیاسییە و بۆ مەبەستی سیاسی کاریان کردووە؟ بزانێت ئەندامانی ئەو گرووپە پەیوەنـدیان لەگـەڵ کـام سیاسـی ئـەو وڵاتـەدا هـەبووە؟ جۆری پەیوەندی نێوانیان چی بووە؟ ئەندامانی ئەو گرووپە بۆ چـەند لـەو سیاسـییانە کاریـان کـردووە؟ ئـاخر ئێـستا ئەگـەر شـتێکی لـەو شـێوەیە هـەبێت چـۆن دەزانـین و پـەی پێدەبـەین؟ چۆن زانیاری لەبارەیەوە وەردەگرین؟ دیارە لەو زەمەنیشدا کەم

نەبوون ئەندامانی پارتە سیاسییە جیاجیاکان، کە لێرە و لەوێ قسەیان لەسەر هەبوونی پەیوەندی بەرپرسی پارتەکان لەگەڵ ئەم گرووپە دەکرد، کەم نەبوون ئەو دانیشتنانەی کە ئەندامان و لایەنگرانی پارتەکان بە توانج ئاماژەیان بۆ بوونی پەیوەندی ئەو گرووپە بە پارتەکان دەکرد، بۆیە خەڵك مافی خۆیەتی ڕاستی ئەو پرسانە بزانێت.

کوشتن و لە سێدارەدانی ئەو گرووپە، کوشتن و لە سێدارەدانی زانیارییە کە خەڵك مافی خۆیەتی بیزانێت، داخۆ ئەو گرووپە چۆن دروست بوو؟ کێ لە پشتی بوو؟ کێ یارمەتیداون؟ لە کاتی شەڕی خۆکوژیدا چیان کردووە؟ چۆن گەشەیان کردووە؟ چۆن گەیشتوونەتە ئەو ئاستە بێئەوەی یەکێتی و پارتی و دەزگا ئیستخباراتەکانیان پەی پێببەن؟ لەو وڵاتەدا بچوکترین گرووپ دامەزرێت کە بیانەوێت سەنتەرێك دابنێن، یاخود ڕۆژنامەیەك دەرکەن، بە کەمترین کات ئەو دەزگا جاسوسییانە پێی دەزانن، هەر زوو پەیوەندیان پێوە دەکەن، تا بۆشیان بکرێت گەرای خۆیان لە هەناوی دروست دەکەن، باشە مانای چییە لەو واقیعەدا گرووپێکی لەمجۆرە مەترسیدار هەبێت و ئەو دوو دەزگایەش ئاگایان لێنەبێت، لۆژیکی نییە وا بیربکەینەوە کە پاراستن و زانیاری ئاگاداری گرووپی (شێخ زانا) نەبووبن؟ ئەی دەزگاکانی حکومەتی هەرێم، ئەوانەی بەرپرسن لە ئاسایشی هاوڵاتیان لە کوێی ئەو ڕووداوەدان؟

خەڵك مافی خۆیەتی بزانێت ڕۆڵی ئەو دەزگا بەرپرسانە لەو پرسەدا چییە؟ ئاخر کارەساتە لە ماوەی چەند ساڵێکدا گرووپێکی تاوانکاری ڕێکخراوی لەو چەشنە هەبێت و دەزگا ئەمنییەکانی حکومەت پێی نەزانن. خەڵك مافی خۆیەتی بیزانێت کە هاوڵاتییەك لە پڕێك ون دەبێت و چیدی دیار نامێنێت ئەو دەزگایانە چ ڕێوشوێنێکیان گرتۆتە بەر؟ باشە ئەو دەزگایانە چۆن خەڵك دڵنیا دەکەنەوە لەوەی ژیانیان سەلامەتە و هەڕەشەی مەرگیان لەسەر نییە؟ چۆن هاوڵاتی دڵنیا دەکەنەوە لەوەی گرووپیتری لەمشێوەیە نییە؟ خەڵك مافی خۆیەتی پرسیار لە کون و قوژبن و هەموو ڕەهەندە پەیوەستەکانی ئەو پرسە بکات و وڵامیشی دەست کەوێت، بەڵام کاتێك وەڵامی دەست ناکەوێت، کاتێك دەبینێت بە پەلە تاوانکاران دەکەونە بەر پڕاکتیزەکردنی بڕیاری لە سێدارەدان، ئەوا دەبێت گومان لەوە بکات کە مەبەستدارانە ئەو بڕیارە زیندووکراوەتەوە، هەر بۆیە من پێموایە مەبەستدارانە لە ئێستادا ئەو بڕیارە زیندووکراوەتەوە.

لەسەرێکدا دەبێت گومانی ئەوە بکەین کە زیندووکردنەوەی ئەو بڕیارە و جێبەجێکردنی لەسەر ئەو گرووپە، مانای وایە دەشێت ئەوانەی دەستیان لە پشت زیندووکردنەوەی ئەو بڕیارە هەیە، بە شێوەیەك لە شێوەکان جۆرێك لە نێوانە پەیوەندیان لەگەڵ ئەندامانی ئەو گرووپە

هەبێت، لە هەمانکاتیشدا نەیانەوێت ئاشکرا بێت، بەڵکوم هەر بە نهێنی بمێنێتەوە و خەڵك نەیزانێت، ئەگەرنا بۆچی دەبێت ئەو بڕیارە لەو کاتەدا زیندوو بکرێتەوە و بە خێراترین کاتیش لەسەر ئەندامانی ئەو گرووپە پڕاکتیزە بکرێت؟

ئەم بڕیارە لەسەر ئەم گرووپە پڕاکتیزە دەکرێت، لەبەرئەوەی وەك خۆیان جەختی لەسەر دەکەن تاوانکاران، مرۆڤکوژن، دەستیان لە کوشتنی مرۆڤ هەیە، شێوێنەری ڕەوشی ژیانی کۆمەڵگان، زیانی ماددی و ڕۆحی و مەعنەوییان بە ئەندامانی کۆمەڵگا گەیاندووە، بەڵام لێرەوە پرسێك دێتە پێشەوە ئەویش ئایا ئەو بڕیارە لەسەر هەموو تاوانکارێکی لەم چەشنە و لەسەر هەموو مرۆڤکوژێك پڕاکتیزە دەکرێت، یان تەنها بۆ نەیارانی ئەو دوو پارتە سیاسییە باڵادەستەیە، تەنها بۆ لایەنگرانی پارتە سیاسییە ئیسلامییە توندڕەوەکان و تاوانبارە بێپێشتەکانە؟ ئەوانەی کوڕی سەرۆك خێڵێك یا خزمی بەرپرسێك نین، ئەوانەی لە نێو دیوەخانێکدا گەورە نەبوون و ئێستاش ژمارەیەك چەکداری بە دواوە نییە، ئەگەرنا باشە چەندین کەس هەیە، لە سەرووبەری شەڕی یەکترکوژیدا لە نێوان ئەو دوو حزبە باڵادەستەی ئێستا ئەو بڕیارەیان زیندووکردۆتەوە، شایانی ئەوەن لە سێدارە بدرێن؟ ئەوانەی بە کۆمەڵ خەڵکیان دەکوشت، ئەوانەی خەڵکی سیڤیلیان لە گوند و کۆمەڵگاکان تۆپباران دەکرد، ئەوانەی لە دەزگا ڕێکخستنە

تایبەکانی هەردوولا، خەڵك و هەوادار و لایەنگرانی یەکتریان دەڕفاند و لە ئاقار و دەرەوەی شارەکان دەیانکوشتن، ئەوانەی گرووپی گوللەبارانکردنی نهێنی شەری خۆکوژی بوون و لە چیاکان و گردۆلکە و دۆڵ و پەناداراەکان چەکداریان دەکوشت، ئەوانەی نەخشەی بەسەرداان و کوشتن و تەقینەوەیان دادەنا، ئەوانەی زۆر لێزانانە بە سەدان شێوە هەوڵیاندەدا خەڵك قوڕ بەسەر و ماڵوێران بکەن و سەری گرێدەن، ئایا ئەمانە ڕەفتاریان هاوشێوە و خراپتریشی گرووپی (شێخ زانا) نەبووە؟ ئەی بۆچی قسەیەك لەسەر ئەوانە ناکرێت؟ بۆچی هیچ یاسایەك بە یاسای لە سێدارەدانیشەوە ئەمانە ناگرێتەوە؟ خۆ ئەمانەش تاوانێکی ڕێکخراو بوو، لە هەمانکاتیشدا بۆ دەسەڵات گرتنەدەست بوو وەکو گرووپی ناوبراوی لە سێدارەدراو. ئەی ئەوانەی سیخوری ڕژێمی تۆتالیتێری بەعس بوون و ئێستاش پێگەی ئیداری و سیاسی بالآیان هەیە و دەستیان لە بە کوشتدانی تاکی کوردی هەیە، ئەوانەی بە پێش سوپای ڕژێمی بەعس دەکەوتن و لە ناوچە جیاجیاکانی کوردستان تاکی کوردیان دەکوشت، یا ڕاپێچی مەرگی بە کۆمەڵ و ئەنفالیان دەکرد، بۆ قسە لەسەر ئەوانە ناکەن، خۆ ئەمانەش تاوانێکی ڕێکخراو بوو، بە زانایانە دەکرا.

لێرەدا دەشێت گومانەکەمان قووڵ بکەینەوە لەوەی ئەو بڕیارە مەبەستدارانە لە ئێستا زیندووکراوەتەوە و بەسەر ئەو

گرووپــە تاوانکــارە پڕاکتیــزە کــراوە، ئــەم ڕەفتــارەش بــە پلــەی یەکــەم ئامــانج لێیــەوە شــاردنەوەی زانیــاری بێــت لــە هاوڵاتیــان، ئاشــکرا نــەبوونی زانیــاری بێــت بــۆ هاوڵاتیــان، چــونکە بــە دڵنیاییــەوە لــە ئاشــکرابوونی زانیارییــەکان، ئیــدی ماســکەکان دەدڕێــن و ڕاســتییەکان وەك خۆیــان دەردەکــەون، کــە دەشــێت ڕاستییەکی ناخۆش و بێـزراو بێـت لەلایـەن دەسـەڵات و پارتـە باڵادەستەکانەوە، لێرەشدا دەسەڵات شەڕی لەگەڵ ئەو گرووپە تاوانکارە نییە، بەڵکو شەڕی لەگەڵ زانیارییە، شەڕی لەگەڵ بە نهێنی هێشتنەوەی زانیارییە، شەڕی لەگەڵ ئەوەیە زانیاری تــەواو نەگاتــە هــاوڵاتی، هــەر بۆیــە هــەموو ئــەو ڕێوشــوێنانە دەگرێتەبەر کە دەبێتە کۆسپ و تەگەرە لە پێش گەیشتنی زانیاری دروست بە هاوڵاتی، هەر لە سیناریۆ و حیکایەتی ناو ڕاگەیاندنە تایبەتەکانیەوە، هەر لە داخستنی دەرگا بە ڕووی ڕۆژنامەنووسان و ڕاگەیاندنی ئازادەوە، هەر لە داخستنی دەرگا بە ڕووی لایەنی سەربەخۆ و ئەکادیمی وەك زانکۆ، تاوەکو بە پەلە لە سێدارەدانی ئەو گرووپە. زیندووکردنەوەی بڕیاری لە سێدارەدان و پڕاکیتزەکردنی لەسەر ئەو گرووپە (بەو خێراییە) گەورەترین پرسیارە لە بارەی ئەو پرسەوە، لە هەمانکاتیشدا گەورەترین هەڵەیە.

بە کورتییەکەی لەم ئاستەدا دەڵێین هەڵەیەکی گەورەکراوە لە کوشتن و لە سێدارەدانی ئەو گرووپە، هەر چەندە ئەو هەڵەیە

مەبەستدارانەیە، چونکە هەوڵدراوە بە هۆیەوە زانیاری لە خەڵك بشاردرێتەوە، پێموایە باشتر وا بوو ئەو گرووپە لە سێدارە نەدرێن، تاوەکو هاولاتی زانیاری زیاتری لە بارەیەوە دەستکەوێت.

*　　*　　*　　*

ئاستی دووەم: تاوان و ڕەفتارکردن لەگەڵ تاوانکار

گرووپی (شێخ زانا) گرووپێکی تاوانکاربوون، لە سێدارەدانیش سزای تاوانەکانیان بوو، بۆیە ئێمە لە ئاستی دووەمدا قسە لەسەر تاوان و چۆنیەتی ڕەفتارکردن لەگەڵ تاوانکار دەکەین، ئایا تاوان بە چەمکە سۆسیۆلۆژییەکەی چی دەگەیەنێت؟ ڕەگوڕیشەی تاوانکردن بۆ کەی دەگەڕێتەوە؟ ئایا دەتوانرێت کۆمەڵگایەکی میسالی هەبێت کە تاوانی تێدا نەبێت؟ بۆ کەمکردنەوەی تاوانکردن کۆمەڵگاکان چیان کردووە؟ ئایا لەگەڵ تێپەڕبوونی زەمەندا چۆن هەڵسوکەوت لەگەڵ تاوانکار کراوە؟ ئایا لە سێدارەدان سزایەکی عەقلانییە یاخود پێچەوانەکەیەتی؟...هتد. ئەمانە ڕستێك پرسیاری گرنگن کاتێك باسی تاوان و سزا دەکەین، دەبێت بەسەریان بکەینەوە.

تاوان (Crime) بە چەمکە سۆسیۆلۆژییەکەی بریتییە لە هەر کردارێك کە مرۆڤ دژی یاسا و ڕێسا باوەکانی کۆمەڵگا دەیکات، بە شێوەیەکیتر بریتییە لەو کردار و ڕەفتارانەی کەوا

لەلایەن مرۆڤەوە ئەنجام دەدرێت، دژی بنەماکانی ئاکاری ژیانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای مرۆین، لە پشت ڕوودانیان زیان بە کەسێك، لایەنێك، یان کۆی کۆمەڵگا دەگەیەنرێت. دەشێت واپێناسی تاوان بکەین کە بریتییە لەو ڕەفتارەی کە دەستدرێژی دەکاتە سەر سیستەمی کۆمەڵایەتی و ئەو بەهایەی کە بەڕێوەی دەبات، هەروەها (ڕادکلیف براون)ی کۆمەڵناس پێناسی تاوانی کردووە بەو ڕەفتارەی کە عاداتی کۆمەڵگا پێشێل دەکات.

چەمکی تاوان لە شوێنکاتێکەوە بۆ شوێنکاتێکیتر، لە دوو کاتی جیاوازی ناو یەك شوێنیش جیاوازی هەیە، بۆ هەر یەکێك لە مانەوە ستایلێکی جیاوازی بیرکردنەوە لە بەرامبەر دیاردەی تاوان هەیە، دیاردە هەیە لە شوێنکاتێکدا بە تاوان ناوزەد دەکرێت، هەر بۆیە سزاشی بۆ دادەنرێت، بەڵام ڕەنگە هەمان دیاردە لە شوێنکاتێکیتردا بە شێوەیەکی ئاسایی سەیر بکرێت و بە تاوان دانەنرێت، بەمشێوەیە سزاشی نابێت.

* * * *

تاوان وەکو دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی ڕەگوڕیشەیەکی قووڵی هەیە، بەپێی ڕیوایەتە ئایینیەکان لەگەڵ بوونی مرۆڤدا تاوان بوونی هەیە، دروستبوونی ژیانی مرۆیی لەسەر زەویدا لە بنەمادا هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ تاوانکردن. کاتێك ئادەم و حەوا وەکو دوو بوونەوەری مرۆیی لە بووی حەرامکراو نزیك

دەبنــەوە، ئــەوا تاوانیــان کــردووە، بەمــەش ســزا دەدرێــن، لــە دەرەنجامـدا ژیـانی مرۆڤایـەتی لەسـەر زەوی دەسـت پێـدەکات. ئەگـەر بگەڕێینـەوە بۆ مێـژووی نووسـراو و سەرچـاوەکانیتر کـە باسی ژیـانی مـرۆڤ و ڕووداوەکـان دەکـەن، ئـەوا نموونـە گـەلێکی یەکجار زۆر دەدۆزینەوە لە بارەی ئـەوەی مـرۆڤ تـاوانی کـردووە، مـرۆڤ هـەر تـەنها تـاوانی لـە بەرامبـەر بوونـەوەری هاوچەشـنی (مرۆڤ) نەکردووە، بەڵکو لە بەرامبەر کۆی بوونـەوەرەکانی بوون و خــودی سروشــتیش کــردووە، هــەمووانی لــە پێنــاو خــۆی بــەکارهێناوە و ئیــستغلال کــردووە، (ئەمــە باســێکی تــرە لــە شـوێنکاتێکیتر قسەی لەسـەر دەکـەین)، لێرەوەیـە کـە تـاوان و مــرۆڤ بــە یەکــەوە لکێنــراون، مــرۆڤ بــەبێ تــاوانکردن هــەڵی نەکردووە، ژیانی مرۆڤایەتی لەگەڵ خۆیدا بوارێکی فراوانـی بـۆ تاوانکردن هەڵگرتووە.

* * * *

تـاوان وەکـو دیاردەیـەکی کۆمەڵایـەتی هـەڵگری سـیما و خەسڵەتی تایبەتە، یەکێك لەو خەسڵەتانە ئەوەیە کە پەیوەستە بە دوو جەمسەر، یەکێکی تاوانکار و یەکێکی تاوان لەسەرکراو، یــەکێکی دەســتدرێژکار، یــەکێکی دەســتدرێژ لەســەرکراو، لــە پڕۆســەی تاوانکردنــدا کەســی تاوانکــار ســودمەند و لێــدەرە، کەسـی تـاوان لەسـەرکراو زەرەرمەنـد و لێـدراوە، ئەمـە تـا ئـەو شـوێنەی تاوانکـار دەسـتگیر نـەکرا بێـت، بـەڵام کاتێك دەسـتگیر

دەکرێت، ئیدی پرۆسەکە بە جۆرێکیتر دەگۆڕێت، حوکمی یاسا و سیستەمی دادپەروەری دێتە گۆڕێ، حیسابات و لێکۆڵینەوە دێتەگۆڕێ، لێرەوە ئیدی تاوانکار زەرەرمەند دەبێت، تاوان لەسەرکراویش هەوڵی گەڕانەوەی مافەکانی بۆ دەدرێت.

خەسڵەتێکیتر ئەوەیە لە ئەزموونەوە دەرکەوتووە کە تاوان لەگەڵ خۆیدا زیان دەهێنێت، هیچ تاوانێک بەبێ زیانگەیاندن بوونی نییە، هەر بۆیە دەتوانین بڵێین پەیوەندی تاوان و زیانگەیاندن، پەیوەندیەکی حەتمییە، لە دەرەنجامی تاواندا هەر دەبێت زیان ئامادە بێت، زیانی تاوانیش جۆراوجۆرە، ئەمەش پەیوەستە بە ئاستەکانی دەستدریژیکردن، زیان هەیە ماددیە، هەشە مەعنەوی و گیانی. ئەگەر دەستدرێژییەکە بۆ سەر کەلوپەل و ئامێری ماتریالی بێت، ئەوا زیانەکە ماددی دەبێت، بەڵام ئەگەر دەستدرێژییەکە بۆ سەر خودی مرۆڤ بێت، ئەوا زیانی مەعنەوی و گیانییە، ئەمەش ئاستە مەترسیدارەکەی تاوانە.

زیانی تاوان هەر تەنها لەسەر کەسی تاوان لەسەرکراو نییە، بەڵکو ئاستی تریشی هەیە، دەچێتە سەر کۆمەڵگا و دەوڵەت، لەبەرئەوەی دیاردەی تاوان دیاردەیەکی زیانگەیەنەرە، بۆیە کۆمەڵگاکان و دەوڵەتەکان بیریان لەوە کردۆتەوە پێش لە تاوانکردن بگرن و بە گوێرەی توانا کەمی بکەنەوە، بۆ ئەم مەبەستە بە ستایلی جیاجیا هەوڵیانداوە، بەڵام مێژووی ژیانی

مرۆڤایەتی ئەوەی سەلماندووە، کە ئەبەد نەتوانراوە ئەم خواستە بەرجەستە ببێت، چونکە بەردەوام و لە هەموو کۆمەڵگایەکدا تاوانی جۆراوجۆر هەیە، بە ستایلی جۆراوجۆریش پەیڕەوی لێدەکرێت، کەواتا "ناتوانرایێت کۆمەڵگایەکی میسالی هەبێت کە تاوانکردنی تێدا نەبێت"، ئەمەش پێچەوانەی خواستەکانی کۆمەڵگا و دەوڵەتەکانە، لەگەڵ ئەوەشدا ڕەنگە تاڕادەیەك خواستەکان لە نەهێشتن و کەمکردنەوەی جۆری جیاجیای تاوان (بە تایبەتی لە کۆمەڵگا پێشکەوتووەکان) دەستەبەر کرابێت، چونکە هەروەکو ئەوەی زانایان جەختی لێدەکەن، تاوەکو ئاستی ڕۆشنبیری کۆمەڵگا و تاکەکانی بەرز بێت، ئەوا تاوانکردن کەم دەبێت، بەڵام ئەمە مانای وانییە تاوان بوونی نەبێت تیایاندا، بە پێچەوانەوە تاوان لە کۆمەڵگا پێشکەوتووەکان بە ستایلی زۆر لێزانانە و بە پلاندانان دەکرێت، هەروەها گرووپی تاوانی ڕێکخراویشیان بە ڕێژەیەك تێدایە، ئەمە جگە لە تاوانەکانی دەوڵەت و بەرپرسەکانی کە لە ژمارە نایەن، بۆ نموونە تاوانەکانی گەندەڵی، تاوانی بە هەدەر بردنی سەروەت و سامانی کۆمەڵگاکان، تاوانەکانی قڕکردنی نەژادی و ڕەگەزی، تاوانەکانی بە کۆمەڵ کوشتنی مرۆڤ لەسەر دەستی دەوڵەتە مۆدێرنەکانی وەکو ئەمریکا و فەرەنسا و بەریتانیا و ئەڵمانیا. ..هتد، لەمبارەیەوە مێژووی مرۆڤایەتی سەدان ڕووداوی تێدایە

کــە دەتوانرێــت بــە نموونــە بهێندرێتــەوە، لەوانــە بــە کۆمــەڵ کوشـتنی جولەکـەکان لەسـەر دەسـتی ئەڵمانـەکان و بـە کۆمـەڵ کوشـتنی ئەرمەنـەکان لەسـەر دەسـتی تورکـەکان و بـە کۆمـەڵ کوشـتنی ڤێتنامییـەکان و یابانییـەکان و ئەفغانییـەکان لەلایـەن ئەمریکییـــەکان و بـــە کۆمـــەڵ کوشـــتنی لوبنانییـــەکان و فەلەسـتینییەکان لەلایـەن ئیـسرائیلیەکان، بـە کۆمـەڵ کوشـتنی کـورد لەلایـەن عەرەبـە شـۆڤینییە بەعـسییەکان، جگـە لەمـە بـە هـەدەربردن و تـالانکردنی وڵاتـانی ئـەفریقیا لەلایـەن فەرەنـسا و بەریتانیا وئیتاڵیـا و وڵاتـە ئیمبریـال و داگیرکارەکـانیتر، ئەمانـە هەمووی تاوانی گەورەن و لە مێژووی مرۆڤایەتیدا تۆمارکراون، ئەگـەر لەمبارەیـەوە تاوانـەکان بـژمێرین، ئـەوا دەبێـت سـەدان لاپەڕە نووسین تەرخان بکەین.

*   *   *   *

بـۆ ئەگــەری ڕێگــرتن و کەمکردنــەوەی تــاوان، کۆمــەڵگا هەوڵیداوە ئەندامانی کـۆنترۆڵ بکـات، بـۆ ئەمـەش مەنزومەیـەکی قیەمی داناوە کە بـە هۆیـەوە بەها و مانـا بـە کردەوەکـان دەدات، ئەم مەنزومەیە کۆمەڵێك بکە و مەکە، حەلاڵ و حەرام، واتا یاسا و ڕێسایەکی کۆمەڵایـەتی دیـار کـردووە، بـە هۆیـەوە هەوڵدەدات تاکەکان ئاراستە و کۆنترۆڵ بکات.

ئەم مەنزومەیـە هەوڵدەدات ئەو ڕەفتارانـە بێبـەها و بێـزراو بکـات کـە ناکۆمەڵایــەتین و زیـان بـە ئـەوانیتری نـاو کۆمــەڵگا

دەگەیەنێت، بە پێچەوانەوە ئەو ڕەفتارانە بە بەها و نرخ دەکات کە کۆمەڵایەتین و تاکەکەس لە پشتیی‌یەوە زەرەرمەند نابن.

جگــە لەمــە کۆمــەڵگا سیــستەمێکی یاســایی و دادوەری داناوە، بە شێوەیەك لەسەر هەموو کەسێك پراکتیزە بکرێت، لە هەمانکاتیــشدا مــافی هــەمووان بپارێزرێــت، واتــا سیــستەمێکی یاسایی بۆ کۆنترۆڵکردنی تاکەکان و نەهێشتنی لادانیان، هەر کەسێکیش لـە سیستەمی یاسایی دانراو لابدات، لـە ڕێگـەی دامەزراوەکانی تایبەت بەم بوارە سزا دەدرێت، کەواتـە سزدان ئــەو ڕێوشــوێنەیە کــە لــە بەرامبــەر تاوانکــار دەگیرێتەبــەر، بــۆ مەبەستی کۆنترۆڵکردن و نەهێشتنی لادان. سزاکانیش جۆراو جۆر دەبن، لەوانە (**سزای جەستەیی و فیزیکی**) وەکو لێدان و لە سێدارەدان و کوشتن و سەربڕین، (**سـزای کۆمەڵایـەتی**) وەکـو بێبەشکردن لە هەندێك ماف و ئیمتیازات، (**سزای زەوتکردنـی ئـازادی**) وەکـو دەستگیرکردن و دوورخستنەوەی لـە کۆمـەڵگا، (**سزای دارایی**) وەکو پێبژاردن و قەرەبۆکردنەوەی پارە...هتـد، ئەوەشمان لە بیر نەچێت هەموو سزادانێك ڕەهەندێکی دەروونـی لەخۆ دەگرێت.

فەلسەفەی سزادان ئێمـاژەی جیاجیـای لـەخۆ گرتـووە کـە هەندێکی ڕاستەوخۆ و هەندێکیش ناڕاستەوخۆن، ڕاستەوخۆکە بــۆ تێگەیانــدنی تاوانکــارە بــەوەی کــردەوەی خراپــەکاری و تاوانکــاری ســزادانی بــە دواوەیــە، تــۆش لەبــەر کــردەوە

تاوانکارییەکەت دەبێت سزا وەربگریت، جگە لەمە پێیدەڵێت دەبێت خۆت چاك و بە کۆمەڵایەتی بکەیتەوە، جارێکیتریش بیر لە تاوانکاری و خراپەکاری نەکەیتەوە، کەواتە لە دیوە ڕاستەوخۆکەیدا فەلسەفەی سزادان تەمبێکردن و بە کۆمەڵایەتیکردنی تاوانکارە.

لە دیوە ناڕاستەوخۆکەیدا فەلسەفەی سزادان هەڵگری مەسێجێکە بۆ کۆی تاکەکانی نێو کۆمەڵگا، کە تیایدا ئاگاداریان دەکاتەوە لەوەی ڕەفتاری تاوانکاری سزادانی هەیە، ئەمەش بە سروشتی خۆی ڕێگریکردنە لەبەردەم ئەگەری لادانی تاکەکان، کەواتە هەوڵدانە بۆ ئەگەری کەمکردنەوەی ڕەفتاری ناکۆمەڵایەتییانە و نا یاساییانەی تاك لە نێو کۆمەڵگادا، لێرەوە فەلسەفەی سزادان بۆ کۆمەڵگا بێسوود نییە، بەڵام لەبەرئەوەی سزادان جۆری جیاوازی هەیە، بۆیە ئاستی سوودگەیاندنیشی ناچۆنیەکە.

*　　*　　*　　*

سزادانی تاوانکار واتا وەڵامدانەوەی تاوانکار بە ڕەفتار، واتا ڕەفتارکردن لەگەڵیدا، لەبەرئەوەی لە نێو ژیانی کۆمەڵایەتیدا جۆری جیاوازی سزادان هەیە، کەواتە ڕەفتاری ناچۆنیەکیش لەگەڵ تاوانکار هەیە، ئەمەش پەیوەستە بە سروشت و تایپی بونیادی کۆمەڵایەتی و سیستەمە پەیوەستەکانی، پەیوەستە بە ئاستی گەشەسەندنی کۆمەڵگا و

جیهانبینی و مەعریفەی باوی ئەندامەکان، لە مێژووی ژیانی مرۆڤایەتیدا پرۆسەی سزادانی تاوانکار لەگەڵ گۆڕانی سروشت و تایپی بونیادی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگاکان، لەگەڵ گەشەسەندنی کۆمەڵگا و بیرکردنەوە و دنیابینی و مەعریفەی باوی مرۆڤەکان، گۆڕانکاری بەسەر داهاتووە، هەروەکو هەندێك سەچاوەی زانستی لەو بوارە ئاماژەی پێدەکەن گرنگترین چەرخە هەمەجۆرەکانی پەرەسەندنی سزا بریتین لە (سەردەمی تۆڵەسەندنەوە- سەردەمی بەزەیی و مرۆڤایەتی- سەردەمی زانستی نوێ)، لە هەر یەکێك لەم چەرخانە شێوازێکی تایبەتی سزا لە بەرامبەر تاوانکار پەیڕەو کراوە.

لە (سەردەمی تۆڵەسەندنەوە)دا سزای تاوانبار تۆڵەسەندنەوە بوو لێیەوە، تۆڵەسەندنەوەیەکی ڕاستەوخۆ، ئەمەش لەلایەن جەمسەری تاوانلێکراو بە ئەنجام دەگەیشت. ئەم سەردەمە بە دوو قۆناغدا تێپەڕیووە، قۆناغی تۆڵەسەندنەوەی تاکی (فەردی)، قۆناغی تۆڵەسەندنەوەی گشتی، لە قۆناغی تۆڵەسەندنەوەی تاکی، تاوانلێکراو ڕاستەوخۆ تۆڵەی لە تاوانکار دەکردەوە، لەمەشدا دوو ڕێگە هەبوو، ئەوانیش یان هەمان ئەو ڕەفتارەی لە بەرانبەر دەکردەوە کە کردوویەتی، یانیش لەلایەنی داراییەوە پارەی پێدەبژێرێت.

لەم قۆناغەدا لەبەرئەوەی بەرژەوەندییەکانی زیاتر تاکی بوون، مەبەست تاك بەرگری لە مافەکانی خۆی دەکرد، بۆیە

تۆڵەسەندنەوەش تاکی بووە، بەڵام لەگەڵ سەرهەڵدانی بیرۆکەی بەرژەوەندی گشتی، ئیدی کۆمەڵگا لە بڕی تاك بەرگری لە مافی تاوانلێکراو دەکرد و تۆڵەی دەسەندەوە، ئەمەش چونکە تاوانکردن زیانەکەی تەنها لەسەر جەمسەری تاوانلێکراو نەبوو، بەڵکو بۆ کۆی کۆمەڵگا بوو، بۆیە تۆڵەسەندنەوەی تاکی بۆ تۆڵەسەندنەوەی گشتی گۆڕا، ئیدی بە مەبەستی سزادانی تاوانبار سزا لە دەزگای کۆمەڵایەتی دەردەچوو. لەم قۆناغەدا سزاکانی تاوانبار زۆر توندوتیژ بوو، زیاتر جەستەیی بوو لە شێوەی لێدان و لە سێدارەدان، بەڵام لەبەرئەوەی ئەمجۆرە سزایانە، نەبووە هۆی کەمکردنەوەی تاوانکردن، بەڵکو بە پێچەوانەوە زیاتری کرد، چونکە کەسە نزیکەکانی کەسی لە سێدارەدراو، پەرچەکرداری دوژمنکارانەی دەبوو، ئەوەش وایدەکرد تاوان زیاتر بێت، بۆیە بیرکردنەوە بۆ چاککردنەوەی تاوانبار سەریهەڵدا.

لە (سەردەمی بەزەیی و مرۆڤایەتی)دا نۆبەرەی بیرکردنەوەی چاککردنی کۆمەڵایەتی تاوانبار سەریهەڵدا، ئەم بیرکردنەوەیە لە سەرەتادا زیاتر بیرکردنەوەیەکی فەسلەفی و فکری بوو، لەلایەن فەیلەسوفانەوە مەترح کراو قسەی لەسەر کرا، لەوانەش هەر دوو فەیلەسوفی فەرەنسی (ڤۆلتێر – مۆنتیسکیۆ)، هەروەها (بیکاربیٚ)ی ئیتالی و (هیوم – سمس)ی بەریتانی. ئەم فەیلەسوف و زانایانە پێیانوایە مەبەست لە

سـزادانی تاوانبـار ئەشـکەنجەدان نییـە، بـەڵکو ڕێگرتنـە بـۆ نەهێشتنی دووبارە کردنەوەی تاوان، یا نەهێشتنی تـاوانکردنی خەڵکانیترە. ئەم فەیلەسوفانە پێیانوایە هیچ سوودێك لـە سزای توندوتیژ ناکەوێتەوە، هەروەها لە سێدارەدان و کوشتنیش هیچ بـە هـیچ ناکـات، بۆیـە پێویـستە بـیر لـە ڕێگـای چارەسـەرکردن بکرێتەوە.

بـەڵام لـە (سـەردەمی زانـستی نـویێ)دا و لـە دوای شکـست خـواردنی سـزای قـورس و توندوتیـژ، ڕوو کرایـە چـاککردن و هەڵسەنگاندن، بە تایبەتی لە دوای سەرهەڵدانی ڕێبازی واقیعی کە پێیوایە کارە تاوانییەکان بەرەنجامی بارودۆخی کۆمەڵایـەتی دەوروبـەر و بـارودۆخی کەسـی تاوانبارەکەیـە، بۆیـە پێویـستە بارودۆخەکانی (کۆمەڵگا و تـاك) لەبەرچاو بگیرێت و چاککردن هــەبێت و تاوانبــار بگێڕدرێتــەوە نــاو کۆمــەڵگا. لــەم ســێ سەردەمەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێکرد، دەکرێت بڵـێین ئـەو گەشەسەندنەی مێژوو بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ تاوانکار بەخۆیـەوە بینیویەتی، کورت دەکرێتەوە سەر گۆڕینی شێوازی توندوتیـژی و تۆڵەسەندنەوە لە تاوانکار و دوورخستنەوەی لە کۆمـەڵگا، بـۆ شێوازی چاککردنەوەی تاوانبار و گێڕانەوەی بۆ ناو کۆمەڵگا.

* * * *

لە زەمەنە سەرەتاییەکاندا بیرۆکەی چاککردنەوەی تاوانبار بـوونی نـەبووە، بـەڵکو بیرۆکـەی سزادان و تۆڵـە هـەبوو، بـەوەی

چـۆن کۆمــەڵ بــە تونــدی ســەیری تاوانکــار بکــات و تۆڵــەی لێبکاتەوە، چونکە ئەو بیرۆکەیە باو بووە کە دەڵێت "تاوانکار چاك نابێتەوە"، هەروەکو ئەوەی کەسێك شێرپەنجەی هەبێت و چاك نەبێتەوە، بۆیە دەبێت بکوژرێت و لە سێدارە بدرێت، لە بوونــدا ڕەش بکرێتــەوە، بــە مانایــەکیتر ئــەو بوونــەوەرە هاوچەشنی شوێنێکی جەستەیە کە تووشی شێرپەنجە بووە، دەبێت ببڕدرێت و لە جەستەی گشتی بکرێتەوە و فڕێ بدرێت، بەڵام دواتـر ئـەم ئایدیایـە لـە توندوتیـژی و تۆڵەسـەندنەوە بـۆ چـاککردن گـۆڕا، سـەرەتای ئـەم گۆڕانکارییـەش بـە هـۆی سـەرهەڵدانی بزوتنـەوەی کیـوکێرس "Quakers" لـە هـەرێمی پەنسلڤانیای وڵاتـی ئـەمریکا لـە سـاڵی ١٧٨٢ بـوو، کـە داوای دەکرد بەندیخانە بکرێتە شوێنی کار، دواتر لە نیوەی یەکەمی سـەدەی (١٩) کەنیـسە بانگەشـەی لادانـی سـزای کـرد و داوای کـرد پـەیڕەوی لـە چـاککردنەوەی بەنـدکراو بکرێـت، هـەر لـەم سەرووبەرەشدا ئەم بیرۆکەیە چووە نێو بورای ئەدەب و فیکر و ڕۆشـنبیرییەوە، بـە تایبـەتی لەلایـەن ڕۆماننووسـی فەرەنـسی (ڤیکتـۆر هۆگـۆ) بـە ڕاشـکاوانە بینـرا، ئـەو لـە سـاڵی ١٨٢٨ ڕۆمانێکی لەسەر ئەم دیاردەیە بە ناوی (دوا ڕۆژی مەحکومێك) نووسـی، تیایـدا بـە ئاشـکرا دژایـەتی حـوکمی لـە سێدارەدانی تاوانکـاری دەکـرد و داوای دەکـرد ئـەو سـزایە نـەمێنێت. دوای سـاڵی ١٨٧٠ بیرۆکـەی چاکسازی زیـاتر بڵاوبۆوە، چونکە لـەو

ساڵەدا (چارلس لۆکاس) (تیۆرەی گرتن)ی دانا، ئەم تیۆرەیە لەسەر بنەمای "مرۆڤ بۆچی تاوان دەکات" بوو. لە ساڵی ١٨٧٦ لە نیۆیۆرك کۆنگرەی سنستانی بەسترا، لەم کۆنگرەیەدا کۆمەڵێك بنەما و پرنسیپ داندرا بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ تاوانکاران، دوای ئەمە (فیلیپۆ گراماتیکا)ی پرۆفیسۆر (تیۆری گراماتیکا – بزووتنەوەی داکۆکی کۆمەڵایەتی)ی دانا، میتۆدی ئەم بزوتنەوەیە بریتییە لە "هەڵوەشاندنەوەی یاسای سزاکان و دانانی یاسای داکۆکیکردنی کۆمەڵایەتی لە جێگەی"، فیلیپۆ ئەم تیۆرەی لە ساڵی ١٩٤٧ لە کتێبی (بنەماکانی داکۆکیکردنی کۆمەڵایەتی) بڵاوکردۆتەوە، یەکێك لە تێزەکانی فیلیپۆ ئەوەیە "لە جیاتی سزا سەر لە نوێ ڕاهاتنەوەی تاکەکەسی دژ بە کۆمەڵگا"، ئەمەش بە گرتنەبەری ڕێوشوێنی کۆمەڵایەتی پێویست، بە پشتبەستن بە توێژینەوەی زانستی ئەزموونگەری بەربڵاو و گشتگیر، هەموو ئەمانە پەیوەستن بەو بزاڤە چاکسازییەی کەوا لەم سەردەمە سەریهەڵداو خۆیان بەسەر واقیعی ژیانی کۆمەڵایەتی سەپاند.

هەر چەندە لە سەرەتادا ئایدیای چاککردنی تاوانبار گفتوگۆی زۆری لەسەر هەبوو، بەڵام لەبەرئەوەی ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە وڵاتاندا لایەنگرانی ئەم بیرۆکەیە ڕووی لە زیادبوون دەکرد، بۆیە چاککردن بوو بە ئەرکێکی سەرەکی بەندینخانەکان، لە دەرەنجامی ئەمەشدا چەند دامەزراوێکی

چاکـــسازی دەرکـــەوتن، لەوانـــە ئـــەلمێرای، ئێرلەنـــدی، بورستاڵی...هتد.

*   *   *   *

لـە سـێدارەن جـۆرێکی سـزادانی مرۆڤـە، ئامـانج لێیـەوە کوشتن و لەناودانی ئەو مرۆڤەیە کە لەبەر هەر هۆیـەك و بە هـەر پێوەرێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی لە شوێنێکاتێکی دیاریکراودا بە تاوانکار لە قەڵەم دەدرێت. لە ئاستی کردەییدا میکانیزمی لە سـێدارەدان بریتییـە لـە سـێ داری بەیەکبەسـتراو لـە شـێوەی چوارچـێوەی دەرگـای ژوورێـك، پـەتێك لـە ناوەڕاسـتی داری سـەرەوە شـۆڕبۆتەوە خـوارەوە، لـە شـوێنێك دادەنرێـت کـە ژێرەکـەی پانتاییـەك لـە بۆشـایی تێـدا بێـت بـۆ پڕاکتیزەکردنـی کردەکە، ئەو پەتە ملی تاوانکاری پێدەبەسترێت و پێیدەوترێت (گرێی لە سێدارەدان)، دوای ئەوەی تاوانکار دەبردرێتە شوێنی مەبەست، ئـەو پەتـەی دەخرێت مل، چاوی دەبەسترێت، ئینجا فرێدەدرێتـە خـوارەوە (پانتاییـە بۆشـاییەکە)، بۆماوەیـەکی دیاریکراو تاوانکار گیان لە دەست دەدات.

لـە سـێدارەدان یەکێکـە لـە کـۆنترین سـزا کـە لـە بەرامبـەر تاوانکار پەیڕەو دەکرێت، هەر چەندە لە پێش ئەمـەدا لـە زۆرێك کۆمەڵگاکانـدا (بـە تایبـەتی لـە کۆمـەڵگا ئـایینی و تۆتـالیتێر و دیکتاتۆرەکاندا) سزادانی ملپەڕاندن و جیاکردنەوەی کەللەسەر لە جەستەی تاوانکار بوونی هەبووە، بەپێی هەندێك سەرچاوە

لـە سـەردەمی نوێـدا یەکـەم پرۆسـەی لـە سـێدارەدان لـە سـاڵی ١٠٧٦ لــە بــەریتانیا ســەردەمی (شــاولیەم) بــە تۆمــەتی خیانـەتکاریی گـەورە لـە دژی کەسـێك بـە نـاوی (ولیلـسیوف) پراکتیزەکراوە. دواتر ئەم جۆرە سزادانە زیاتر پەرەی سەندووە و زۆر لە کۆمەڵگاکان پەیڕەویان لێکردووە.

لە سێدارەدان توندترین جۆری سزادانە، چونکە مافی ژیـان لە تاوانکار دەسەنێتەوە، ئەمەش دەمانخاتە بەردەم پرسیارێکی ئـەخلاقی، ئـەویش ئایـا مـرۆڤ بـۆی هەیـە مـافی ژیـان لـە مـرۆڤ بسەنێتەوە؟

ئـەم جـۆری ڕەفتارکردنـە لەگـەڵ تاوانکـار پەیوەسـتە بـە ئاســتی پێــشکەوتنی کۆمــەڵگا و بونیــادی کۆمەڵایــەتی و سیـستەمە کۆمەڵایـەتی و سیاسـی و یاسـاییەکەی، ئـەمجۆرە سزادانە تـاوەکو ئـەمڕۆ لـە هەنـدێك کۆمـەڵگادا پـەیڕەو دەکرێت، بەڵام لە هەندێکیش (بە تایبەتی ئەوروپییەکان) پەیڕەو ناکرێت، ســەپاندنی ســزای لــە ســێدارەدان نــاکۆکی خــستۆتە نێــوان پـسپۆڕانی ئـەم بـوارە، لەمبارەیـەوە دوو بۆچـوونی پێـچەوانە هەیـە، یـەکێك لەگـەڵ و ئـەویتر لـە دژیـەتی، ئەوانـەی لەگـەڵ سـەپاندنیدان پێیانوایـە کاریگـەرترین سـزایە بـۆ نەهێـشتنی مەترسـی لەسـەر سیـستەمی کۆمەڵایـەتی و تاکـە ڕێگایەکـە بـۆ ڕووبەڕووبوونەوەی تاوانی ترسناك و تاوانکاری پڕ مەترسی کە چاککردن هیچ سوودێکی لێناکەوێتەوە لەگەڵیانـدا. ئەوانـەی لـە

دژیـــدان بـــە ســـزایەکی نـــاڕەوای دادەنـــێن، چـــونکە هـــەموو دەروازەیەك لەبەردەم چاککردنی تاوانکار دادەخات، ئەمـەش دژ بە ئامانجەکانی سزای تاوانە لە سیستەمی کۆمەڵایەتیدا و هیچ سوودێك بە تاك ناگەیەنێت. هەر بۆیە ئەوان پرسیارێکی جیدی دەکەن، ئەویش ئایا سزای لە سێدارەدان توانیوویەتی ڕەفتاری تاوانکاری بنبڕ بکات؟ توانیوویەتی کۆمەڵگایەکی دوور لە تاوان بخولقێنێـت؟ ئـەم جـۆری سـزادانە هـەر تـەنها ئـەوە نییـە کـە بـە شێوەیەکی ڕاستەوخو تاوانکار دەکوژێت، بەڵکو لەگەڵ ئەودا بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ کۆمەڵێك کەسی چواردەوری دەکوژێت، بـــۆ نموونـــە لەلایـــەنی ئابووریيـــەوە، ئەگـــەر تاوانکـــار ژیـــانی خێزانێکی لەسەر بێت، ئەوا بێگومان ئەو خێزانە شپرزە دەبێت و هەڵدەوەشـێتەوە، لـــە دەرەنجـــامی ئـــەوەدا دەیـــان دیـــاردەی نێکـەتیڤ و کێـشەی کۆمەڵایـەتی دروسـت دەبێـت. هـــەروەها لەلایـــەنی مەعنـــەوی و ناوبـــانگی کۆمەڵایەتییـــەوە کەســـانی چواردەور و نزیکی تاوانکار تووشی ناوزڕانێکی زۆر دەبن، بە تایبەتی لـە کۆمـەڵگا دواکـەوتوو و مەعریفـە لاوازەکـان، ئـەوەش کێـشەی دەروونـی و کۆمەڵایـەتی جیاجیایـان بـۆ دەخولقێنێـت، لەوانەیـە جگـە لەمـە چـەندین دەرەنجـامی خـراپتری هـەبێت کـە دەشـێت لـە مانـەوەی تاوانکـار و هەوڵـدان بـۆ چـاککردنەوەی هیچیان ڕوونەدەن. لێرەوە ئەگەر تاوانکار قوربانی ڕاستەوخۆی ســـزاکە بێـــت، ئـــەوا کەســـانی نزیکـــی تاوانکـــار قوربـــانی

ناڕاستەوخۆن، بە تایبەتی ئەگەر ئاستی هۆشیاری کۆمەڵگاکە نزم بێت. (ئەم قسەیە بۆ پرسی شێخ زاناش ڕاستە)

*   *   *   *

ئاستێکیتری ئەو پرسە (گرووپی شێخ زانا و لە سێدارەدان) ئەوەیە ئەگەر لە کایەی سیاسی و یاساییدا بڕوا بە لە سێدارەدانی مرۆڤ هەیە، ئەوا لە کۆمەڵناسیدا بڕوا بە چاکسازی هەیە، واتا ئەگەر لە کایەی سیاسیدا سزای تاوانبار لە سێدارەدان و کوشتن و لەناودانی، سزایەکی مومکین و ڕەوا بێت، ئەوا لە کۆمەڵناسیدا ئەوە کوفرێکی گەورەیە، لە کۆمەڵناسیدا مرۆڤ هەرچەند تاوانکاریش بێت، دەبێت ئیش لەسەر چاککردنەوەی بکرێت، دووبارە ئامادە بکرێتەوە و بگەڕێندرێتەوە ناو کۆمەڵگا، واتا بە کۆمەڵایەتی بکرێتەوە، هەر بۆیە دەزگا سزادەریەکانی کایەی سیاسی، لە کایەی کۆمەڵناسیدا بۆ دەزگای چاکسازی گۆڕاوە.

ئایا نەدەکرا ئەندامانی گرووپی (شێخ زانا) قەدەرێکیتریان هەبووایە جیاواز لە سێدارەدان؟ پێموایە ئەندامانی ئەو گرووپە دەکرا لە سێدارە نەدرێن، قەدەری لەناودان و مەرگیان پێنەبەخشرێت، بەڵکو چاك و بە کۆمەڵایەتی بکرێنەوە، دەزانم هەناسەی هەندێك کەس بەو قسەیە سوار دەبێت و پێیوایە چاکبوونەوەی ئەو کەسانە ئەستەمە، بەڵام ئەو بیرکردنەوەیە

ناڕاستە، چونکە بە لایەنی کەم بواری ئەوە نەدراوە هەوڵبدرێت بۆ چاککردنەویان، ئەزموونی ئەوەش نەکراوە، چونکە تۆ کاتێك دەتوانیت ئەو حوکمە بدەیت ئەگەر بواری چاککردنەوەت ڕەخساند بێت و ئەزموونت کردبێت و دەرەنجامەکەشت دەست کەوتبێت، بۆیە ئەوەی پێیوایە ناکرێت ئەوانە چاك ببنەوە، دەبێت پێمان بڵێت بۆچی ناکرێت؟ دەبێت بڵێت بەپێی کامە پێوەر و لە دەرەنجامی کامە توێژینەوە گەیشتە ئەو باوەڕ و بیرکردنەوەیە؟

واتێدەگەم چۆن دەکرێت مرۆڤێك لە ڕێگای پڕۆسەی مەعریفی جۆراوجۆر و پڕۆسەی مێشك شووشتنەوە، وا لێبکرێت ڕەفتاری دوژمنکارانە و ناکۆمەلآیەتییانە لە کۆمەڵگادا بنوێنێت، چۆن دەکرێت جۆرێك لە ڕەفتار و بەهای ناهیومانی و ناکۆمەڵایەتی لەلایەن مرۆڤێکدا بە بەها بکرێت و هەڕمێنی بۆ پەیدا بکرێت، ئاواش پێچەوانەکەی ڕاستە، واتا دەشێت ئیش لەسەر چاکبوونەوەی ئەو گرووپە مرۆڤە بکرێت.

ئەندامانی ئەو گرووپە بوونەوەرێکی بەدەر لە مرۆڤ نین، ئەمانە ئەگەری چاکبوونەوەیان موستەحیل نییە، دەشکرا ئیش لەسەر چاککردنەوەیان بکرێت، بەڵام بە بەرنامەی زانستی و بە توێژینەوەکردنی بەردەوامی ئەو کەسانە، دەبوایە ئەو کەسانە توێژینەوەیان لەسەر بکرێت، دەبوایە بکرابانە بابەتی توێژینەوە لەسەرکردن، تاوەکو لە ڕێگایەوە کۆی ئەو پرسانە بزانرێت کە

بەشـــداره لـــە دروســـتبوونیان، نـــەك دووربخرێنـــەوە لـــە توێژینەوەکردنی توێژەرانی بواری کۆمەڵناسی و دەروونناسی، نەك بە هیچ شێوەیەك بوار نەدرێت ڕاگەیاندنکاری بێلایەن و توێژەری کۆمەلایەتی و دەروونی کاری زانستی خۆیان لەسەر ئەم گرووپە بکەن.

*   *   *   *

دەبێت ئەو ڕاستییە بزانین گرووپی زانا دروستکراو و هەڵهێنجراوی واقیعی کۆمەلایەتی ئەو کۆمەڵگایەن، لە ناو ئەتمۆسفێری ئەو کۆمەڵگایە ژیاون، ئەو بونیاد و بارودۆخە کۆمەلایەتییە دروستیکردوون، بە خەلات لە هیچ هەسارەیەکەوە بۆمان نەهاتووە، با کۆمەڵگای کوردی لێبێبەری نەکەین، چونکە واقیعی ژیان لە کۆمەڵگای کوردی واقیعێکی توندوتیژە و مرۆڤی توندوتیژیش بەرهەم دەهێنێت، مومکینە کەسانی لەوە خراپتریشی دروستکردووە، بەلام لەبەرئەوەی بە شێوەیەك لە شـــێوەکان پیـــاوی حزبـــە شـــەڕکارەکان و دەزگـــا جاسوسییەکانیەتی، قسەیان لەگەڵ نەکردووە و بەو شێوەیەش فەزحیان نەکردووە و حوکمیان نەداوە. ئەگەرنا با بگەڕێینەوە بۆ سەرەتای شەڕی خۆکوژی، بزانێن چەندین گرووپی لەمجۆرە سەر بە پارتی و یەکێتی هەبوون، ئەمانە بە ئاشکرا و بە عەنتەری لە پێش چاوی خەڵك تاوانی ڕێکخراویان دەکرد، دەستدرێژیان دەکردە سەر ماڵ و حورمەت و کەسایەتی خەڵك،

ئەم گرووپانەش ئاشکران و زۆربەی خەڵکی ئەو شارە دەزانن کێن (بێئەوەی ئاماژە بۆ ناوی کەسیان بکەین)، با ئەوەش لە بیر نەکەین زۆربەی ئەو سەرکردە سیاسییانە و ئەو بەرپرسە گەورانەی کە ئەمڕۆ لە کایەی سیاسی کوردیدا دیارن، ڕۆڵ دەگێڕن و پێگەی سیاسی و ئیداری بەرزیان هەیە، باسی دادپەروەری کۆمەڵایەتی و چاکە و پیاوەتی و بەهای مرۆڤایەتی دەکەن، ئەوا تاوانکاری بردوویانەتە ئەو شوێنە، مێژووی ئەو بەرپرسانە مێژووی تاوانکارییە، ئەی ئەو بەرپرسانە بە چی بەناوبانگبوون؟ کامەیە ئیشە باشەکانیان؟ هەندێکیان بەوەی دەستی دەچووە کەلوپەل و مومتەلەکاتی خەڵکی کۆمەڵگاکەی و ئاودیوی وڵاتانی دەکرد، هەندێك دەستی بەسەر گومرگەکان دەگرت، هەندێك جەلادەکانیان لە سەحرا و ئاقارەکان خەڵکیان دەکوشت، هەندێك دەچوونە سەر ماڵە پارەدارەکان و سەرانەیان لێدەسەندن، ئەوە جگە لەوانەی لە گۆڕەپانەکان و لە کوشتارگەکاندا سەدان ڕۆڵە و گەنجی ئەو وڵاتەیان دەکوشت، هەندێك....هتد، باشە ئەی ئەمانە چین، ناوی چیان لێبنێین؟ مێژووی کەم سەرکردەی کورد هەیە کوشتن و تاوانکاری تێدا نەبێت، لێرەدا پرسیارێکی گرنگ سەرهەڵدەدات، ئەویش بۆچی ئاساییە بەرپرس و سەرکردەگەلێك لە زەمەنێکدا تاوانکار بووبن و دواتر بتوانن کەسێکی ئیداری و پۆزەتیڤ بن لە ناو کۆمەڵگا، ئەی بۆچی بۆ تاوانکارەکانی گرووپی زانا ناڕاستە و ئەستەمە

بـە کۆمەڵایـەتی و چـاك ببنــەوە؟ پێموایـە دەکـرا قـەدەری ئـەو گرووپــە تاوانکــارە قــەدەرێکیتر بووایــە، نــەك کوشــتن و لــە سێدارەدان.

بەشێکی زۆر لەسەرکردە و بەرپرسەکانی کۆمەڵگای ئێمە لەسـەردەمی جیاجیـادا خیانـەتیان کـردووە، زۆرێـك لەوانـە بـە هـۆی کـردە خیانەتکارییەکـەی دەسـتی هـەبووە لـە کوشـتنی مرۆڤگــەلێك لــەو وڵاتــە، زۆرێــك لــەوان دەســتی هــەبووە لــە قوڕبەسەرکردن و ماڵکاولکردنی ژمارەیەکی زۆری خەڵك، هەر لە دەیـەی (٦٠)کـانی سـەردەی ڕابـردوو تـاوەکو شـەڕی خۆکـوژی کۆتـایی سـەدەکە، تـا ئـەو سـەردەمەی ئێستا سـەدان نموونـەی خیانــەتکاری بــەرپرس و ســەرکردەکان دەبیــنین، هــەر لــە کوشتنەوە بیگرە تاوەکو دزی و گەندەڵی، باشـە خێرە دەکرێت ئەمانـە لـە خیانـەت پـاك ببنـەوە و ببن بـە شۆڕشگێر، لـە دزی و گەنـدەڵی چـاك ببنـەوە و ببن بـە کەسـێکی ئیـداری ئـەکتیڤ و دەستپاك، ئەی بۆچی بۆ گرووپی زانـا ناڕاستە و ئەستەمە بە کۆمەڵایـەتی و چـاك ببنـەوە؟ ئەمـە گـەورەترین دووفاقیەتـە لـە پێوەر، لە قیەم، لە ڕەفتار و هەڵسوکەوت.

*　　*　　*　　*

بڕیای لە سێدارەدانی ئەو گرووپە بڕیارێکی سیاسییانەی ئەبستراکتەرە، ئەو بڕیارە هێنـدەی سیاسییە، هێنـدەی مەهامی سیاسـییانەی لـە پشتەوەیە، ئەوەنـدە دادوەری نییـە، ئەوەنـدە

مـەهامی دادوەریانـەی لـە پـشتەوە نییـە، ئەمـەش هەڵەیـەکی گەورەیە، چونکە نابێت بڕیاری دامەزراوە دادوەرییەکان لـە ژێـر کاریگەری دەسەڵاتداران و سیاسەتکاران دابێت، چونکە لەمەدا سیاسەتکاران بە گوێرەی دنیابینی و خواست و بەرژەوەندی سیاسییانەی خۆیـان، بڕیـاری دادوەرانـە بەسـەر نـەیارانیان دەردەکەن و بەرگی دادوەریانەی لەبەر دەکەن، واتا دامەزراوە و بڕیـاری دادوەری لەلایـەن سیاسـەتکاران و دەسـەڵاتداران بـۆ مەبەسـتی سیاسـی خواسـتراو بـەکاردەهێنرێت. ئەمـەش سیـستەمی دادوەری دەخاتـە بـەردەم پرسـیار بـەوەی ئایـا سیستەمێکی تەندروستە؟ ئایا لە ئاستی چاوەڕوانی هاوڵاتیدا؟ ئایـا ئامرازێکـە بـە دەسـت دەسـەڵات و مـەهامی تایبـەتی پـێ جێبەجێ دەکرێت، یاخود سیستەمێکە بۆ دادپەروەریکردن لـە نێـوان هاوڵاتیـان و هێنانـە ئـارای دادپـەروەری کۆمەڵایـەتی و سیاسی لە کۆمەڵگا؟

ئەمـە لەلایـەك و لەلایـەکیتردا بڕیـاری لـە سێدارەدانی ئـەو گرووپە، سەندنەوەی چانسی چاکبوونەوەیە لێیان، سەندنەوەی بـوارە لـە مرۆڤگـەلێك کـە دەشێت بە کۆمەڵایـەتی بکرێنـەوە، لـە هەمانکاتـدا سـەندنەوەی چانـسی ئیـشکردنی توێـژەری کۆمەڵایەتییـە، ڕێگانەدانـە بـە توێـژەری کۆمەڵایـەتی بـۆ بینـینی ڕۆڵـی کـارکردی خـۆی، ئەمـەش مانـای مۆنۆپـۆلکردنی کایـەی سیاسـی و دامەزراوەکانیـەتی، بەسـەر کایـەی کۆمەڵایـەتی و

دامەزراوەکانی، کەواتە ئێمە لەبەردەم ژیانێکداین کە سیستەمی سیاسی بە ویستی خۆی دنیاکەی بەڕێوە دەبات، ڕێگا نادات هیچ سیستەمێکیتر ڕۆڵی کاریگەری هەبێت و مەهامەکانی بەرجەستە بکات، ڕێگا نادات هیچ سیستەمێك چاودێری بکات، قسە لە حوکمەکانی بکات، کاتێك سیستەمێکیش بەسەر کۆی سیستەمە کۆمەڵایەتیەکانیتر دەسەپێنرێت، ئەوا ژیانی ئەو کۆمەڵگایە دەکەوێتە بەردەم ڕەحمەتی فەلسەفە و سیستەمی سیاسی و دنیابینی سیاسەتکاران و ئەجندای پارتە سیاسییەکانی ئەو وڵاتە، لێرەوە ئەگەر کۆمەڵگا خاوەنی ئەو سیستەمە سیاسی و ئەو دنیابینی سیاسەتمەدار و ئەجندای پارتە سیاسییانە بێت، ئەوا دەبێت بزانین کە ژیانی مەدەنیانەی مرۆڤەکانی لە مەترسیدایە، لە کۆمەڵگای ئێمەدا هێندەی ژیانی مەدەنیانە لە مەترسیدایە، هیچ شتێك لە مەترسیدا نییە، ئەوەش فەلجی فەلسەفە و سیستەمی سیاسی و دنیابینی سیاسەتکاران و ئەجندای پارتە سیاسییەکان نمایش دەکات، ئەوان با هەر باسی کۆمەڵگایەکی مۆدێرن بکەن، کە پڕیەتی لە ئازادی تاك و مافی مرۆڤ و سەروەری یاسا، دواجار ئەو قسانە تەنها بۆ ماسك و خۆجوانکردنە، بۆ خۆ ڕازاندنەوەیە، ئەگەرنا بەکارخستنەوەی بڕیاری لە سێدارەدان تەنها لە سیستەمە سیاسییەکانی لە شێوەی ڕژێمی دیکتاتۆر و شۆڤینیست و ڕاسیستەکانی سەردەمە جیاوازەکانی ژیان بوونی هەیە، ئەو

سیستەمە سیاسییانەی کە مرۆڤ بێبەهاترین بوونەوەرە لەلایاندا، بۆیە ئەم بڕیارە سیستەمی سیاسی کۆمەڵگای ئێمە بە سیستەمێکی دیکتاتۆر و تۆتالیتێر نمایش دەکات، ئەمەش نێگەتیڤیەتی ئەو بڕیارە پیشان دەدات.

*　　*　　*　　*

ئاستی سێیەم: دروستکردنی جەلاد

ئاستێکیتری ئەو بڕیارە خۆبەخۆ دروستکردنی جەلادە، چونکە بۆ پڕاکتیزەکردنی ئەو بڕیارە پێویست بە کاراکتەرە، ئەو کاراکتەرەش ڕۆڵی جەلاد دەبینێت، بەڵام جەلاد چییە؟ وەزیفەی کۆمەڵایەتی جەلاد چییە؟ داخۆ ئەو وەزیفەیە چ جۆرە مرۆڤێک دەخوازێت، یا بە مانایەکیتر دەبێت تایبەتمەندی و خەسڵەتەکانی ئەو مرۆڤە چی بێت؟.

جەلاد چەمکێکە کە ئاماژە بۆ کاراکتەرێك دەکات کە لە پرۆسەیەکدا ئەرکێك دەگێڕێت، ئەویش پرۆسەی سزادانی مرۆڤێکە کە حکومدراوە، لە زۆرترین باردا پرۆسەی کوشتنی ئەو مرۆڤەیە کە لەلایەن دەسەڵاتداران و سیستەمی یاساییەوە حکومی لەناودان و لە سێدارەدانی دراوە، جەلاد ئەو کاراکتەرەیە کە هەر دوو پێکهاتە پێکهێنەرە گرنگەکەی (ڕۆح و جەستە) مرۆڤێك لێکجیا دەکاتەوە، کاراکتەرێکە لە چەند چرکەساتێکدا مرۆڤێك لە ژیان دیلیت دەکات، کەواتە جەلاد ئەو

کەسەیە کە کەسێکیتر لەناو دەدات و لە بووندا نەفی دەکات. جەلاد ئەو کەسەیە کە لەگەڵ کوشتن و کارەسات دەژییێت، ژیانی خۆی لەسەر کەللەسەری کەسانیتر بینا دەکات، ماڵی خۆی لەسەر خوێنی کەسانیتر بونیاد دەنێت، بە مانایەکیتر بە کوشتنی کەسانیتر ئەو دەژییێت، بە لەناودانی کەسانیتر ئەو درێژە بە ژیانی خۆی دەدات.

*　　*　　*　　*

لەبەرئەوەی جەلاد دەبێت کەسێك لەناو بدات، بۆیە بوونی جەلاد پەیوەستە بە بوونی قوربانی، کەواتە بۆ ئەوەی جەلاد هەبێت، دەبێت قوربانی هەبێت، هەر بۆیە جەلاد و قوربانی دوو جەمسەری تەواوکەری پرۆسەکەن. چەمکی جەلاد و قوربانی لەگەڵ بەسەرچوونی زەمەندا شێوازی جیاوازی بەخۆوە گرتووە، چۆن جەلادی جیاواز هەیە، ئەوا قوربانی جیاوازیش هەیە. دەشێت کەسی لەناودراو تاوانکار بێت و بەپێی حوکمەکانی سیستەمی کۆمەڵایەتی یا سیاسی یا ئایینی سزا بدرێت، هەروەها دەشێت قوربانی بێت. لە مێژووی نووسراوی مرۆڤایەتیدا چەندین کەس دەدۆزینەوە کە بوونەتە قوربانی و لە سێدارە دراون، زۆر شۆڕشگێڕ هەیە بەرگی خیانەتکاریان لەبەرکردوون و سزایانداون، مەرج نییە ئەوانە تاوانبار بووبن، بەڵکو تەنها نەیاری دەسەڵات و سیستەمی سیاسی و کۆمەڵایەتی و شێوازی حوکمکردنی کۆمەڵگا بوون.

وەزیفەی جەلاد سزادان و ئازاردانی ئەو کەسەیە (تاوانکار یـا قوربـانی) کـە لـە ژێـر دەسـتیدایە، ئـەو لـە سـاتەوەختی بڕاکسیس (موممارەسە)کردنی ئەرکەکەی جگە لە ئازاردانی ئەو کەسە هیچیتری لە خەیاڵدا نییە، ئەو وەکو هەر کەسێکیتری ناو کۆمەڵگا پەیڕەوی لە پڕاکتیزەکردنی ئـەرکی سەرشـانی دەکات، کردەیـــەك بـــە ئـــەنجام دەگەیـــەنێت لـــە نـــاو دیاردەیـــەکی کۆمەڵایەتیـدا، لـەلای جـەلاد گـرنگ نییـە ئـەو کەسـەی لـە ژێـر دەسـتییەتی و سـزای دەدات تاوانکـارە یـا قوربـانی، چـون ئـەو کەسێکە وەزیفەی ئامێرێکی بێهەست دەبینێت، ئەو بیرناکاتەوە لــەو کێــشەیە، پێویستیــشی پــێ نییــە، چــونکە سروشــتی ئەرکەکەی ئەوەیە کە تەنها کردەوە بە ئەنجام بگەیـەنێت، تـەنها فەرمان جێبەجێ بکات، نەوەکو بیر بکاتەوە لەوەی دەیکات، بیر بکاتەوە لـەوەی دەرەنجامی ئـەو کردەیـەی چییە، ئەگـەر بیریـش بکاتــەوە تــەنها لەوەیــە کــە چــۆن حــوکمی دراو لەســەر کەســەکە پڕاکتیــزە بکــات، ئــەوەش یەکێکــە لــە تایبەتمەندییــەکانی کاراکتەری جەلاد.

*　*　*　*

جـەلاد کێـشەیەکی گـەورەی لەگـەڵ ویژدانـدا هەیـە، ئـەو پەیوەندی لەگەڵ ویژداندا زۆر ناخۆشە، تاسەر ئێسقان ناتەبایە لەگەڵیدا، لە شەڕێکی دەستەویەخەدایە لەگەڵیدا، تا ئەو کاتـەی بتوانێــت ویــژدان فــەرامۆش بکــات، ئــەوا دەتوانێــت بــێ

خۆسەرکۆنەکردن و ئازار چەشتن ساتەکانی تەمەنی بەسەر ببات، بەڵام کاتێك ویژدان لێی بە دەنگ دێت، ئیدی خۆی سەرکۆنە دەکات، لەمەدا تووشی کێشەی دەروونی دەبێت، کەم جەلاد هەیە کێشەی دەروونی نەبێت، کەم جەلاد هەیە بەبێ خۆسەرگەرمکردن بتوانێت ساتەکانی تەمەنی بژێیت، جەلاد شەوانە بۆ نووستن، بۆ لە بیرچوونەوەی ڕووداوەکان، بۆ فەرامۆشکردنی کارەساتەکان، پڕ دەداتە ماددەی بێهۆشکەر، ئەوەندەی جەلاد ماددەی بێهۆشکەری پێویستە، هیچ بوونەوەرێکیتر پێویستی نییە.

جەلاد ژیانێك دەژێیت لەوە ناچێت هیچ بوونەوەرێك ئیرەیی پێ ببات، بۆ سەلماندنی ئەو قسەیە جەلادێکی مەغریبی دەڵێت "کابوسم هەیە، خەوم شێواوە، بەردەوام ژانە سەرم هەیە، هەست بە نامۆیی دەکەم، هەست بە زەلیلی و دڵەڕاوکێ دەکەم، وا هەست دەکەم کۆمەڵگا منی فرێداوە، بەردەوام خۆم بە ڕووتی دەبینم، وا هەست دەکەم دەمەوێ بناغەیماڵەکەم لەسەر کەللەسەری مرۆڤەکاندا بونیادبنێم، جا ئەوندەی خۆڵیان بەسەردا دەکەم، ئەوان دووبارە دەردەکەونەوە، لە خەو ڕادەبم و هاوار دەکەم، ئارەق هەموو گیانمی داگرتووە"، لەم دانپیانانەدا بۆمان دەردەکەوێت کە جەلاد چ ژیانێك دەژێیت.

با لە چەند چرکەساتێکی کورت و بە خەیاڵ خۆمان بکەینە شوێنی جەلادەکان، با ڕۆڵی جەلاد ببینین، چەند ئەستەمە

هـەزمکردنی دیمـەنێك کـە تێیـدا تـۆ بـە تـەنها پەنجـەنان بـە کارەبایــەك، یــاخود پەنجــەنان بــە پەلاپیتکــەی تفــەنگێك، مـرۆڤێکیتر لـە ژیـان دیلیتکـەیت، چـەند ئەسـتەمە مرۆڤێـك بـە جوولەیەکی جەستەیی تۆ لە چرکەساتێکی دیاریکراودا لە ژیان نـەفی بێتـەوە، ببێتـە کاراکتـەرێکی نێـو یـادەوەری مرۆڤـەکانی دەوروبەری خۆی. بە لەقەیەکی تۆ لە کورسییەك مرۆڤێك بکەیتە ناو دەفتەری یادەوەرییەکانی دەوروبەر و کەسە نزیکەکانی.

*   *   *   *

لـە مێـژووی مرۆڤایەتیـدا هـەزاران جـەلاد بـوونی هەیـە، هـەروەك سـەدان شـێواز و تـەنکیکی کـاری جەلادیانـەش بـوونی هەیــە، لەگــەڵ بەسەرچــوونی زەمەنــدا کــاری جەلادییانــە و تەکنیکی سزادان گەشەیسەندووە، ئەمەش بەپێی بیرکردنەوەی بـاوی کۆمـەڵگاکان بـووە، لـە سـەرەتادا هەنـدێکجار پەلـەکان (دەسـت و قـاچ)ی کەسـی سـزادراویان لـە دوو یـا چـوار ولاخـی جیــاواز بەســتاوەتەوە و بــە ئاراســتەی پێــچەوانەی یــەکتر ڕایانکێشاون، تـاوەکو جەسـتەی لەبەریـەکتر دەردێـت، (بـۆ ئەمـە سەیری کۆنتڕۆڵ و سزای میشێل فۆکۆ بکە).

هەندێکجار لە پێش چاوی خەڵك بە تـەور لەسـەر مەقسەڵە سـەری تاوانکـار یـا قوربانییـان پەڕانـدووە و لـە جەسـتەیان جیاکردۆتەوە، بۆ ئەمە دەتوانین بڕینی سەری (چارڵسی یەکەم و ماری شاژنی سکۆتلەندا) بە نموونـە لـە پاڵ سـەدان نموونـەی

دیکــــە لــــەو بــــوارەدا بهێنینــــەوە، ئــــەم تەکنیکــــە وردە وردە پەرەیــسەند، تــا گەیــشتۆتە ئــەوەی بــە (ژەهــر، چــەك، دەرزی، کارەبا...هتـد) ڕۆح لـە جەسـتەی کەسـەکە دەرکـەن و بیکـوژن، هــەموو ئەمانــە مانــای ئەوەیــە بــەردەوام ئــامێر و تــەکنیکی ســزادانی تاوانکــار یــا قوربــانی لــە گۆڕانــدا بــووە و لەگــەڵ بەرەوپێشــچوونی کۆمــەڵگا ئــەوانیش گۆڕانکارییــان بەســەردا هاتووە.

*　　*　　*　　*

لە کۆندا هەمیشە ئەو کەسە دەکرا جەلاد کە جەستەیەکی پتـەو و بـەهێزی هەبوایـە، چونکە ئـەم وەزیفەیـە پێویـستی بـەم تایبەتمەندییــە هــەبوو، بــەڵام لەگــەڵ گەشەســەندنی ئــامێری تەکنۆلۆژی و تەکنیکی لـەناودانی (تاوانبار یا قوربانی)، ئیدی پێویست بەو تایبەتمەندییە ناکات، ئیدی گرنگ نییە جەلاد لـە ڕووی جەسـتەییەوە بـەهێزە یـا بێهێـز، قەڵـەوە یـا لاواز، بـەڵکو گرنگە فەرمانەکان جێبـەجێ بکات و تایبەتمەندیـەکانیتری تێدا بێت.

*　　*　　*　　*

لـە مێـژووی ژیـانی مرۆییـدا جـەلاد شـێوازی جۆراوجـۆری بەخۆوەگرتووە، کاراکتـەرێك هەیـە بە شـێوەیەکی فـەرمی بـەڵام بـەنهێنی (لەبـەر هەنـدێك ئیعتبـارات) وەزیفـەی جـەلادە، ئەمـە

جەلادی دەسەڵاتە و بە بڕیاری لەسەرووی خۆیەوە بڕاکسیسی ئەرکەکەی دەکات، بەڵام جەلادی نادیار هەیە، جەلاد هەیە بە فەرمی ئەو ئەرکەی نییە، کەچی بڕاکسیسی ئەرکی جەلادییانە دەکات، لە نێو خێزانەکانی کۆمەڵگا پیاوسالارەکان (کورد بە نموونە)، بەردەوام پیاو جەلادە بەسەر ژن و منداڵەکانی، هەرچەند ئەم جەلادبوونەی پیاو بە فەرمی نییە، بەڵام ئاستێکی زۆر قووڵی هەیە و پانتاییەکی فراوانی لە ژیانی خێزان و ئەندامەکان داگیرکردووە، چاوسوورکردنەوە و سوکایەتیکردن و لێدان و ئەتککردن و کوشتنی ڕەگەزی مێ (ژن و کچ) بە دەست پیاو (کە بە ژمارە نایەت)، دیارترین نموونەی جەلادبوونی پیاو لە کۆمەڵگای پاتریارکی دەسەڵاتگەرا نمایش دەکات. ئەمەش جۆرێکی نادیاری جەلادە لە نێو کۆمەڵگا کە لە ژمارە نایەن و زۆرن.

*   *   *   *

وا ڕاهاتووین کە جەلاد تەنها کەسێك بێت و سزا یا ئازاری کەسێکیتر بدات، بەڵام لە ڕاستیدا دەشێت جەلاد خۆی لەسەر شێوازی گرووپ و پارت و دەوڵەتیش بەیان بکات، بۆ نموونە گرووپی (شێخ زانا) لەسەرێکدا جەلادن، پارتێك لە کاتی شەڕیدا بەسەر پارتێکی بچووکتر جەلادن، دەشێت سزادانی دەوڵەتێك یا کۆمەڵگایەك لەلایەن دەوڵەتێکیتر و کۆمەڵگایەکیتر سزایەکی جەلادییانە بێت، کاتێك دەوڵەتێکیتر یا کۆمەڵگایەکتر

داگیر دەکات و دەیچەوسێنێتەوە، یا بایکۆتی دەکاتە سەر و لە نێو بەندینخانەیەکی گەورە (کە وڵاتەکەیەتی) بەندی دەکات و بە دنیای دەرەوەی دەپچڕێنێت و بە تەواوی جیای دەکاتەوە، ئەوە وەك ئەوە وایە تۆ گەلێك بخەیتە ناو بەندینخانەیەکی گەورە و ڕۆژانە وەك جەلادێك سزایان بدەیت و برسی و تێنویان بکەیت، سەرەنجام یەکە یەکە بیانکوژیت، ئەی نەبوونی ئاو و کارەبا و خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی و تەندروستی و گەیاندن مانای ڕاستەقینەی بەندینخانە نابەخشی؟ ئەی پچڕاندنی مرۆڤ بە دنیای دەرەوەی کۆمەڵگاکەی مانای بەندینخانە نابەخشێت؟ ئەی لێدان لە کاتی ناچۆنیەك و لە کتوپڕ مانای بەندینخانە ناگەیەنێت؟ ئەی ئازاردانی زنجیرئاسا بێپسانەوەی خەڵك مانای بەندینخانە ناگەیەنێت؟ دیارە لەوبارەیەوە نموونە گەلێك زۆرە پێویست بە ئامارە پێکردن ناکات. لەو ڕوانگەیەوە زۆرێك لە دەوڵەتە ڕۆژئاواییەکان بەردەوام لەسەر دەوڵەتان و کۆمەڵگاکانی ئەفریقیا و ئاسیا و ئەمریکای لاتین جەلادبوون، بەشێکی زۆری ژیانی ئەو دەوڵەتە ڕۆژئاواییانە ژیانی جەلادییانەیە، ئەوان لە مێژووی خۆیاندا تائێستا نەیانتوانیووە هەڵکەن بە بێئەوەی جەلادبن، ئەوان نووقمی نێو سیفەتی جەلادییانە بوون، تائێستاش نەیانتووانیووە تەپوتۆزی سیفەتی جەلادییانە لە خۆیان بکەنەوە، ئەوەی ئێستا ئەمریکا لە عێڕاق و ئەفغانستان و سۆماڵ و هەندێك وڵاتی دیکە

دەیکات، هیچ نییە جگە لە جەلادبوونی، هیچ نمایش ناکات جگە لە جەلادبوونی ئەمریکا نەبێت. بەهەمان شێوە بۆ بەریتانیا و ئیسرائیل و تورکیا...هتد، جگە لە جەلادبوونی رژێمی بەعس بەسەر گەلی کورد کە نموونەیەکی بەرهەستی زۆر نزیکە لە ئێمە.

*   *   *   *

لە مێژووی نووسراودا بە تایبەتی لە سەدەکانی ناوەڕاست لە ئەوروپا یاری جۆراوجۆری جەلادییانە هەبووە، یاری جۆراوجۆری مەرگی هەبووە، بە تایبەتی ئەوانەی لە ناو یاریگا (arena)کان دەبینرا، ئەو یارییانە پرنسیپ و یاسای تایبەتی هەبوو، لە گرنگترینیان ئەوەیە یەکێك (جەنگاوەرێك) ئەویتر بکوژێت و لەناوببات، لەو یارییانەدا هەموو یاریچییەك بۆ ئەویتر جەلاد بوو، دیسان هەموو بۆ یەکتر قوربانی بوو، لە کاتی ئەو یارییانەدا جەماوەرێکی زۆر دادەنیشتن، چێژ و خۆشییان لە یاری قوربانی و جەلاد دەبینی، بە مردن و کوشتنی یارچییەك دڵخۆش دەبوون، پێدەکەنین و فیکەیان لێدەدات، بە قوربانیبوونی کەسێك و جەلادبوونی کەسێك دڵخۆش دەبوون، لەم یارییەدا ئەوەی ئەمڕۆ جەلاد با، بەیانی دەبووە قوربانی، چونکە جەلادێکی لەو باشتر و بە تواناتر دەهاتە مەیدانی یارییەکە. هەر بۆیە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا بە هەزاران شێوە جەلاد و قوربانی دەبینرێن.

*   *   *   *

هەمیــشە جــەلاد پەیوەســتە بــە دەســەڵاتی بەڕێوەبــەری کۆمەڵگا، هەمیشە جەلاد لەگەڵ دەسەڵات بووە، کەم دەسەڵات هەبووە پێویستی بە جەلاد و پیاوکوژ نەبوو بێت، لە شوێنێکدا جەلاد ئێمارژەیە بۆ دەسەڵات، دەسەڵات لە ڕێگەی جەلادەوە درێــژە بــە تەمــەنی خــۆی دەدات، بــەو پێیــەی نــەیارەکان و دوژمنــەکانی لــە نــاو دەبــات، بــەڵام ئایــا بــەردەوام یــەکجۆرە دەسەڵات هەبووە؟ بێگومان نەخێر گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە، لێــرەوە چــۆن دەســەڵات گۆڕانکــاری بەســەرداهاتووە، ئــاواش جــەلاد، زۆرجــار لەگــەڵ نــەمانی دەســەڵاتێکدا جــەلادەکانیش هــەمان چارەنووســیان هــەبووە، لــە مێــژوودا زۆرجــار دوای ڕووخانیــان دەســەڵات و جــەلاد پێکــەوە لەلایــەن نــەیارەکانیان حکومکراون، بەمەش جەلاد و قوربانی شوێنیان لە پرۆسەکەدا گــۆڕاوە، بــەو مانایــەی ئەوانــەی دوێــنی جــەلاد بــوون ئێمــڕۆ قوربــانین، بــە پێــچەوانەشەوە ئەوانــەی دوێــنی قوربــانین ئیمــڕۆ جەلادن، دەشێت بەیانیش هاوکێشەکە بە شێوەیەکیتر بگۆڕێت کە ئەمە زیاتر پەیوەستە بە حوکمەکانی بەیانی.

لــە پرســی شــیخ زانــادا ئــەو پرســە بــە تــەواوی دەســەلمێندرێت، ئــەو گرووپــە لــە جێکەوتــەی هاوکێــشەکەدا دوێــنی جــەلاد بــوون، ئیمــڕۆش قوربــانین، دوێــنی وەکــو جــەلاد خــەڵکیان دەکوشــت، ئیمــڕۆش وەکــو قوربــانی (یــا تاوانکــار) دەکــوژرێن، گرووپــی (شــێخ زانــا) دوێــنێ دەســەڵاتیان هــەبوو،

خـەڵکیان دەکوشت، ئیمـڕۆش کـە دەسـەڵاتیان نییـە دەکـوژرێن، دوێنێ سەر و جەسـتەی خـەڵکیان لێکجیا دەکـردەوە، ئیمـڕۆش لـە سـێدارە دەدرێـن، ئەوەیـە کـە زەمـەن ناوەسـتێت و مێـژوو حـوکمی خـۆی دەدات، بـەڵام لـە بـیر نەکـەین مێـژوو لـە حـوکمی خۆیدا بەردەوام لەگەڵ بەهێزەکانە.

*　　*　　*　　*

لە ڕاستیدا قەسەکردن لەسەر پرسی جەلاد زۆر لـەوە زیـاتر هەڵدەگرێت کە لێرەدا باسمان کردووە، بەڵام لێرەدا جێیدەهێڵین و دەچینە سـەر مەبەسـتی وتارەکـە، ئـەویش ئەوەیـە پەرلـەمانی کوردسـتان بـە زیندووکردنـەوەی ئـەو بڕیـارەی ناڕاسـتەوخۆ هەوڵیداوە جەلاد دروست بکات. پرسیار لێرەدا ئەوەیە ئایا ئـەو واقیعـە کۆمەڵایـەتی و سیاسـی و کولتووریـەی کۆمـەڵگای ئێمـە جەلادی کەم تیایە؟ ئایا ئەو واقیعە پێویستی بەوە هەیە بڕیاری وای بۆ دەربکرێت کە جەلاد دروست بێت؟ ئایا لـە کوێدا گرنگـە ئـەو بڕیـارە دەربکرێـت؟ خـۆ لـە ئەزموونـەوە دەرکـەوتووە زەروورەتـی دەرکردنـی هـەر بڕیارێك دەگەڕێتـەوە بۆ ئـەمرەکانی واقیعـی کۆمەڵایـەتی کۆمـەڵگا، واتـا واقیعـی کۆمەڵایـەتی دەیسەپێنێت، بـەڵام ئایـا واقیعـی ئـەو کۆمەڵگایـە ئـەو بڕیـارەی زەروورە؟ باشـە خـۆ پەرلـەمانی کوردسـتان کـادیر و پـسپۆڕی بواری مافناسی تێدایە، خۆ کەسانی وای تێدایە ڕێکلامـی مـافی مـرۆڤ و ژیـانی مەدەنییانـە و شارسـتانییانە دەکـات، باشـە ئـەو

بڕیارە و ئەو حوکمە لەگەڵ کام لەم بوارانە دەگونجێت، زۆربەی هەرە زۆری وڵاتە پێشکەوتووەکانی دنیا لە سیستەمی دادوەری و یاسایی خۆیان ئەو حوکمەیان نەهێشتووە، دیارە ئەمەش لە خۆڕا نەبووە، بەڵکو زەروورەتێکی مێژوویی بووە، لە دەرەنجامی چەندین کۆڕ و سیمینار و کۆنفرانسی گەورە بووە، ئەی بۆچی ئێمە تازە زیندووی دەکەینەوە، ئێمە لە سەرێکدا دەڵێین کار بۆ بە مەدەنیکردن و بە مۆدێرنکردنی کۆمەڵگا دەکەین، لە سەرێکیتریشدا بڕیاری حوکمی لە سێدارەدان زیندوو دەکەینەوە، ئەوە گەورەترین دووفاقییەتی کۆمەڵگای ئێمە پیشان دەدات، زیندووکردنەوەی ئەو بڕیارە هەر چەندە لە سەرێکدا ئاماژەیە بۆ زیندووکردنەوەی جەلاد، ئەوا ئاماژەیەکیشە بۆ ئەوەی مافناس و پەرلەمانتار و کادیرانی مۆدێرنخواز بە ئاراستەیەك سەد و هەشتا پلە پێچەوانەی قسەو گوفتار و ڕێکلامەکانیان هەنگاو دەنێن.

واتێدەگەم لەم پرسەوە ئەو نهێنییەمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە بۆچی لە ماوەی ئەو (١٤) ساڵەی ڕابردوودا پەرلەمانتاران تەنها کاراکتەرێك بوون بۆ دەست بەرزکردنەوە، تەنها کاراکتەرێك بوون بۆ پڕکردنەوەی بۆشایی سەر کورسییەك، تێدەگەین بۆچی پەرلەمانتاران کاراکتەرێکی بێبەرهەم بوون، بۆچی بێکاریگەری بوون لەسەر کۆمەڵگا، تێدەگەین بۆچی ئەو بینایەی پەرلەمان جگە لە شوێنێك بۆ چای خواردنەوە و یەکتر

بینین و بە خەساردانی سەروەتی ئەو کۆمەڵگایە هیچیتر نەبوو، بۆچی ئەو باڵەخانە و ئەو پەرلەمانتارانە نەیانتوانی باوەڕی خەڵك بەدەست بهێنن.

لەم پرسەوە بۆمان دەردەکەوێت کە بیرکردنەوە و دنیابینی ئەو پەرلەمنتارانە لە چ ئاستێکدایە، بۆیە بەدڵنیاییەوە دەڵێم نابێت بڕیارە چارەنووسسازەکان بدرێتە دەست ئەو کاراکتەرانە، چیدی نابێت ئەوانە بڕیاری چارەنووسساز و یەکلایکەرەوە لەسەر ژیانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردی بدەن. چونکە کۆمەڵگا ئێمە پێویستی بەوەیە بڕیاری وا دەربکرێت کە جەلاد کەمکاتەوە، نەوەکو بە پێچەوانەوە جەلاد زیاد بکات.

بۆچی ئاسانە زیندووکردنەوەی بڕیاری لە سێدارەدان و کوشتنی کەسانێك کە هەڵەیان کردووە؟ ئاخر ئەو کەسانە ئەگەری چاکبوونەوەیان هەیە، واتێدەگەم کەسانێك ئەگەر مرۆڤدۆست بن، ئاسان نابێت لەلایان کە بڕیاری لە سێدارەدان زیندووکەنەوە، بە پێچەوانەشەوە هەر ڕاستە. باشە پەرلەمانتارەکان بۆ قسەیان لەسەر کەمکردنەوەی جەلاد و پیاوکوژەکانی کوردستان نییە، بۆ بڕیار لەسەر دز و جەردە و فاسدەکانی کوردستان دەرناکەن؟

بەو بڕیارەیدا پەرلەمان دەیسەلمێنێت کە پەرلەمانی کۆمەڵگا و ئەندامانی نییە، بەڵکو پەرلەمانی دەسەڵاتی سیاسی

و گرووپــە سیاســەتكارەكانی دوو پارتــە بــاڵا دەســتەكەی كوردستانە، پەرلـەمانی جێبـەجێكردنی مەرامـە سیاسییەكانی هەر دوو پارتی باڵادەستە. هەمدیسان بەو بڕیارەیدا پەرلـەمان دەیسەلمێنێت كە چەند لە ژیانی مەدەنیانە و شارستانییانە دوورە.

لەسەرێكدا لەبەرئەوەی ئەو دوو پارەتە ئەوەندە جەلادیان تێدایـە، بۆیـە ئاسـانە لەلایـەن پەرلەمانتارەكانیانـەوە بڕیـاری زیندووكردنـەوەی لـە سـێداران و دروسـتكردنی جـەلاد بـدەن، چــونكە كــەم نــین ئــەو پەرلەمانتارانــەی كــە دەســتیان لــە زیندووكردنــەوەی ئــەو بڕیــارە هەیــە، لــە شــەڕی نــاوەخۆدا ئەكتیڤانــە بەشــداریان كــردووە، دوور نییــە ژمارەیــەكی زۆری خەڵكیشیان كوشتبێت، واتا دوور نییە جەلادیش بووبن، بۆیە زیندووكردنـەوەی ئـەو بڕیـارە و زیـادكردنی جـەلاد كردەیـەكی ئاسـاییە لـەلایان، بـەڵام ئایـا بـە ڕاسـت ئـەو كردەیـە ئاسـاییە؟ نـەخێر بـە هـیچ شـێوەیەك ئاسـایی نییـە بڕیـاری دروسـتكردنی جەلاد بدەیت، بڕیاری ئەوە بدەیت مـرۆڤ هـەبێت سـەری مـرۆڤیتر بپەڕێنێت، لە كارەبای بدات، بیداتـە بـەر گوولـە، بیكوژێت و لـە ژیان ڕەشیكاتەوە.

پەرلـەمانی خەوخۆشـان، پەرلـەمانی بێـدەنگان، پەرلـەمانی كوردستان بە زیندووكردنەوەی بڕیاری لـە سـێدارەدان، جـەلادی زیاد كرد، پیاوكوژی زیاد كرد، ئەمەش لـە سـادەترین ئاماژەیـدا

چــۆنیەتی بیرکردنـــەوە و دنیـــابینی و ئاســـتی هۆشـــیاری پەرلەمانتارەکان دیار دەکات. مرۆڤدۆستی و عەقڵانییەتی ئەوان دیار دەکات.

*　　*　　*　　*

دەرەنجام:

بڕیاری لە سێدارەدانی گرووپی (شێخ زانا) بە بڕیارێکی عەقڵانییانە و مرۆییانە نازانم، لەبەرئەوەی یەك زانیاری لە خەڵك دەشارێتەوە و ڕەوشێکی ناشەفاف لە کۆمەڵگا دروست دەکات، لە دەرەنجامی ئەمەشدا متمانە لە نێوانە پەیوەندی هاوڵاتی و دەسەڵات کەم دەکاتەوە.

دوو ڕێگا لەبەردەم چاکبوونەوەی تاوانکار دەگرێت و بوار بـۆ بـە کۆمەڵایـەتیبوونی ناهێڵێـت، لەمەشـدا باڵادەسـتی سیـستەمی سیاسـی بەسـەر سیـستەمەکانیتری نێـو کۆمـەڵگا نمایش دەبێت، دواجار بە بوونی ئەم ڕەوشە ژیانی کۆمەڵگا دەکەوێتە مەترسییەوە.

سێ ئەو بڕیارە خۆبەخۆ دروستکردنی جەلادە، چونکە لە ئاسـتی کردەییـدا ئـەو بڕیـارە پێویـستی بـە کاراکتـەرە بـۆ پڕاکتیزەکردنی، دیارە ئەمەش جەلادە.

جگە لەم سێ خاڵەی لەسەرەوە ئاماژەم بۆ کرد ئەو بڕیارە دەبێتـە هـۆی زیندووکردنـەوەی دیاردەیـەکی بێـزرا و دزێـوی

کۆمەڵایەتی، کە لەگەڵ خۆیدا هەم وێنەی کۆمەڵگا و سیستەمە سیاسی و دادوەرییەکەی دزێو دەکات، هەمیش دەرەنجامی کۆمەڵایەتی نێگەتیڤی دەبێت.

من ئەو بڕیارە بە بڕیارێکی عەقڵانییانە و مرۆییانە نازانم، لە ئاستی هزریدا تا سەرئێسقان لە دژی دەوەستم، پێویستە ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی و چالاکڤانانی بواری مافی مرۆڤ لە دژی بووەستنەوە کار بۆ نەمانی بکەن، هەروەها باشترە لایەنە پەیوەستدارەکان پێداچوونەوەی بۆ بکەن و بیر لە نەمانی بکەن.

پەراوێز..

* گرووپی (شێخ زانا) گرووپێك بوون (لەبەرهەر هۆیەك و بۆ هەر مەبەستێك) لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا ڕەفتاری تاوانکاریان ئەنجامداوە، ئەو گرووپە ناوی (گرووپی جیهاد)ە، هەروەکو لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندن بڵاوکرایەوە لە چەند کەسێك پێکهاتبوو، لە نیوەی ساڵی ٢٠٠٥ لەلایەن دەزگای ئاسایشی شاری هەولێر دەستگیرکران، لە ڕۆژی ٢١-٩-٢٠٠٦ لە بەندینخانەی مەحەتەی شاری هەولێر، بە ئامادەیی نوێنەری هەر سێ وەزارەتی داد و ئەوقاف و تەندروستی، سزای لە سێدارەدانیان بەسەردا پڕاکتیك کرا، ئەوانەی لەو ڕۆژەشدا

گیانیان لە دەستدا بریتی بوون لە: زانا نەسرەت عەبدوڵکەریم بەرزنجی ناسراو بە (شێخ زانا)، بورهان تەلعەت محەمەد، ئەژی موعتەسەم عەبدولکەریم، فاروق ئیسماعیل عەبدوڵڵا، دلێر حەیدەر عەبدوڵڵا (مولازم دلێر)، یوسف عەزیز قادر، هەڤاڵ فاروق ئیسماعیل، کارۆخ بورهان محەمەد، مەریوان کەریم حەسەن، دلێر ئەبوبەکر ئیسماعیل (ناسراو بە دانا) و زیاد ڕەفعەت عەبدولکەریم. ئەمە بێجگە لە (کارزان ئیسماعیل عەلی) کە سزای هەتا هەتایی بۆ دەرچووە.

** لە ڕاستیدا کێشەی من نییە ئەو گرووپە چین، سیاسیین یا کۆمەڵایەتین، تاوانکاری ڕێکخراون یا تاوانلێکراو، جەلادن یا قوربانین، ئەو گرووپە هەر چییەك بێت پەیوەندی بە خۆیانەوە هەیە، بۆیە من بەرگریان لێناکەم، لە ژیان هەر کەس باجی ڕەفتاری خۆی دەدات، بە تایبەتی کەسانی لادەر و تاوانکار، بەڵام کێشەی من زیندووکردنەوەی ئەو بڕیارەیە، ئەو بڕیارە ئەگەر بەسەر هەر کەسێکدا پڕاکتیزە بکرێت (بەبێ لەبەرچاوگرتن و بەهەند وەرگرتنی کەسەکە)، ئەوا من لە دژی دەوەستەمەوە، چونکە پێموایە بڕیارێکی ناهیومانی و ناعەقڵانییە، بۆ ئەمەش هەروەکو لە وتارەکەدا ئاماژەم بۆ کردووە بنهۆی خۆم هەیە.

سەرچاوە..

بۆ نووسینی ئەو وتارە سوود لەو سەرچاوانە وەرگیراوە

١/ تاوانبار و سزا – سابیر بەکر بۆکانی – دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم– ٢٠٠٢

٢/ لێکچەری د.نوری هەرزانی – کورسی دووەم، قۆناغی سێیەمی کۆمەڵناسی، کۆلێژی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین – ساڵی ٢٠٠٤–٢٠٠٥

٣/ رحلة في دماغ جلاد – حوار عبداللطيف العزيز مع جلاد مغربي – مجلة صوت الشعب، عدد ٢٤٧ ، ٢٠٠٦/٧/٧

٤/ لە سێدارەدان.. ملێکی درێژ و مردنێکی لەسەرخۆ– عەدنان ئەبو زێد – ئا: هندرێن شێرزاد – ژمارە ٢٤٠١ی رۆژنامەی خەبات.

شێخ زانا کارەکتەرێکیتری تەلەڤزیۆنی کوردی

دەسگیرکردنی (شێخ زانا) و هاوڕێکانی و نیشاندانی دانپیانانەکانیان لەسەر شاشەی تەلەڤزیۆن، بووە بابەتێکی سەرەکی ئەم ڕۆژانەی شەقامی کوردی، پرسیارگەلێکی زیندووی ترسئامێزی هێنایەوە یادی کۆمەڵگا، ئەوەش بەڵگەی ئەوەیە کە ئەو ستراتیژەی دامەزراوێکی وەك تەلەڤزیۆن مەبەستی بوو هاتەدی، بەوەی قسەکردنەکان بگوازینەوە سەر ئەو گرووپە تیرۆریستییە، دیارە ئەو دانپیانانە هێندەی ئیشکردن بووە لەسەر سۆز و هەستی هاوڵاتیانی ئەم کۆمەڵگایە، هێندە توانای خوڵقاندنی دیدێکی زانستی نییە بۆ ئەو ستراتیژەی کە تیرۆریزم، بە قەولی میدیای کوردی تیرۆریزمی ئیسلامی لەوکارەدا مەبەستییەتی، تا ساتەوەختی ئەو نووسینەی ئێمە زۆر لەسەر ئەو دانپیانانە نووسران، بەڵام ئەوەی جێگەی سەرسوڕمانی ئێمەیە، ئەو نووسینانە هێندەی

لــە هــەناوی خۆیانــدا ڕقێکــی گــەورە بەرهــەم دێــنن، بــە هــیچ چەشــنێك نــەیانتوانیووە قــسە لــە هۆکــار و ســەرهەڵدان و ستراتیژی ئەو کارە تیرۆریستییە بکەن، هێندەی هەوڵیانداوە هەر ئەو هەستە سادەیەی میدیای دەسەڵات بگوازنەوە بۆمان، تاوەکو دوژمنەکانی دەسەڵاتی کوردی بکەینە دوژمنی خۆمان، بێئەوەی هیچ قسەیەکیتر لەو بارەیەوە بکەن، کە ئاخۆ ئەو ڕووداوە ڕووداوێکــی نــامۆ بــوو بــە کۆمــەڵگای کــوردی، وەك نووسەرانی حزبی وایان ڕاڤە کرد، تا کار گەیشتە ئەوەی لەسەر شاشەی تەلەڤزیۆنەکان لە ژێر ناوی ڕاڤەکردنی ئەو ڕووداوە وتیان (شێخ زانا) هێندە بە ئێمە نامۆیە تا ڕادەی ئەوەی ئەو کوشتن و سێکسی وەك یەك سەیر کردووە، بە وتەی ئەوان دنیای کوردی خاڵییە لە ئارەزووی مەرگدۆستی، نووسەرێکیتر ستوونێکی ڕۆژنامەوانی نووسیوە و گلەیی لە نووسەران ئەوەیە کە بۆ تائێستا قسەیەك لەو ڕووداوە ناکەن کە بە دژی هەموومان بوو، ئەدی بۆ سارتەر وتی "شەرمەزاریمان لە جەزائیر" هێندە بەزەیم بەو ستوون نووسە هاتەوە، بە ڕادەی ئەوەی کە ئەو ئازیزە بیری چوو بوو سارتەر ڕەخنەی لە دەسەڵاتی سیاسی وڵاتەکەی خۆی گرتبوو، کەچی ئازیزانی ناو حزبی ئێمە، دەبابە و ڕاجیمە و لەشکر بە بەر چاویانەوە، حزبەکانیان دەیهێننە ناو کوردستان نوقەیان لێوە نایەت، کەچی دەشیانەوێ لەگەڵ ئەو ڕووداوە بڵێین "ڕەگی تیرۆرمان لە بنەوە هەڵتەکاند و تیرۆریزم

لـە کوردسـتان شـوێنی نابێتـەوە"، هـیچ گومـان لـەوەدا نییـە ڕۆشنبیرانی تەقلیدی حزب لەگـەڵ بینینـی وتـاری لـەو چەشـنە هـەموو تەفسیرەکانیان لـەوە کـورت دەکەنـەوە، کـە گوایـە ئـەو نووسـینانەی وەك ئـەوەی لەبەردەسـتدایە، داکۆکیکردنــە لــە تیرۆریزم، هۆیەکەشی زۆر ڕوونە، لای ئەو جۆرە نووسەرانە دنیا لە نێوان دوو لایەندایە، یا لەگەڵ ئەو ڕووداوەیت و تیرۆریستی، یـاخود دەبێـت وەك ئـەوان بـە زمـانی میـدیای دەسـەڵات قـسە بکـەیت، وەك ئـەوەی هـەموو ستایـشەکان بـە نووسـینی جـدی وەرگیران، کەچـی کـاتیٚ نووسـەر و مامۆسـتایەکی زانکـۆی وەك (ڕێبوار سیوەیلی) لـە دیمانەیەکدا لـە ڕوانگـەی کۆمەڵناسییەوە لــەو ڕووداوە دوا، ئەنجومــەنی پارێزگــا کەوتــە ڕوونکردنــەوە دەرکردن و نووسـەرانی ستایـشکار وەك کوفرێکی ڕووناکبیرێك سـەیری ئـەو دیمانـەیان کـرد، کـە لـە درێـژەی ئـەو وتـارەدا ئێمـە هـەوڵ دەدەیـن لـە تـەواوی ئـەو بۆچـوونانە نزیـك بکەوینـەوە، لـە ڕوانگەیـەکی ڕەخنەییـەوە سـەیری وتارەکـان و دواتـر سـەیری بەیاننامەکەی ئەنجومەنی پارێزگای هەولێریش بکـەین، سـەرەتا ڕاستەوخۆ دێینـە سـەر مەبەستی ئـەو وتـارە کـە ئـەویش تـەنها ڕەخنەگرتن نیە لە عەقڵییەتی باوی میدیای کوردی لـە بەرامبـەر ڕووداوێــك، هینــدەی قــسەکردنە لەســەر ڕۆڵــی دامــەزراوی تەلەڤزیۆن، بەوەی ئەو دامەزراوە بەرهەمی چ دۆخ و قۆناغێکە و ئەزمونی ئێمەش لـە تـەك ئـەو دامـەزراوە چۆنە؟ کارەکتـەرەکانی

تەلەڤزیۆن چۆن پەڕیونەتە ناو ژیانی کوردی؟ هەر لە جەلادێکی وەك (سەدام حوسێن) تا دەگات بە (شێخ زانا). کارەکتەرەکانی ئەو دامەزراوە کارەکتەری سیاسیین و بەشداری لە کوشتنی خەون و زەوتکردنی ژیان دەکەن، ئەو دامەزراوە گوزارشت لە ئایدیای دەسەلاتی دەولەت یا حزبی دەکات، ئەوەش بە دوای گەشەکردنی ئەو دۆخەی کە تازەگەری هێناویەتییە بوون، کە تەلەڤزیۆن یەکێکە لە دەسکەوتەکانی تازەگەری، تازەگەری ئەگەر لە ڕووی ماددییەوە (شێتخانە، هۆلۆکۆست، هیتلەر، سەدام حوسێن، جۆرج بوش) بێنێتە بوون، ئەوە لە ڕووی عەقلییەوە (کۆپەرنیکۆس، گۆتەنبەرگ، تەلەڤزیۆن) دێنێت، ئەگەرچی ئەوەی دواتریان کە مەبەستی ئەو نووسینەمانە دەگۆڕدرێت بۆ تازەگەری ماددی، وەك لە عێراقی هەشتاکان بەعس توانی وا لەو دامەزراوە بکات. تەلەڤزیۆنی بەعس دامەزراوێکە لە تەواوی دەیەی هەشتاکانی عێڕاقدا دامەزراوێکە ئایدیای فاشیزمی بەعسی لە پشتەوەیە، وێنە و ڕەنگ و دەنگ کەناڵی پەیوەندی کردنەوەی بەعسە بە زۆرە ملێ، لە بەرامبەر هەموو ماڵەکانی ئەو ولاتە، بەعس پێویستی بەوە نییە شەوانە سانسۆر بخاتە سەر ژیانمان، چونکە لە ڕێگەی ئەو دامەزراوە چاودێریمان دەکات و ئامۆژگاری و هەڕەشەمان بۆ دەنێرێت، وەك لە نیشاندانی وێنەی ئەو باوکەی کوڕەکەی نەچۆتەوە جەنگ، باوکەکە کوڕەکەی خۆی دەکوژێت، دواتر ئەو کارەی ناو

دەبرێت بە "نیشتیمان لە کوڕەکانمان شیرینترە" ئەو ناو بردنە بۆ ئەوەیە، دەبێت بەعسمان لە منداڵەکانمان خۆشتر بوێت، ئەو ئایدیایە کاتێ لە تەلەڤزیۆن نیشان دەدرێت، پەیوەندی بە دوو هۆکارەوە هەیە، یەکەمیان پەیوەستە بەوەی کاتێ منداڵەکان نەچوونە جەنگی بەعس، دەبێ بە دەستی خۆمان بیانکوژین. هۆکاری دووەمیش هەڕەشەکردنە لە هاوڵاتیانی عێراقی کە گەر وانەکەن چارەنووسیان مەرگە، لێرەوە ئەو دامەزراوە گوتارێکی ڕۆشنی بەعس بەرهەم دێنێت لە ڕێگەی بینراوەوە، بینراو لە سەرجەم ئاستەکانی ژیانی ئێمە، ئەو دامەزراوەیە پلانی بۆ دادەنێت، وێنەی بەرەکانی جەنگ یەکێکە لەو تراژیدیا ڕۆژانەی یادەوەری عێراقی، بەوەی نابێت ئێوارەیەك بەعس شەڕی بیر نەهێنێتەوە، دەبێت بزانرێت ئەو کوشتارگەیە پاڵەوانێکی وەك (سەدام حوسێن) بەرهەمهێنەریەتی، ئەو وێنانە بۆ هەستکردن نییە لەلایان عێراقییەکان بەوەی هەستی ئازایەتیان لە ناو دروست بکرێت، بەڵکو بە پێچەوانەوە بۆ ئەوەیە گیانی یاخییەتیان تیا بکوژرێت و مرۆڤی ترسنۆکی تیا دروست بکرێت، دیسان ئەوە تەلەڤزیۆنە بەعس وای لێدەکات تەنانەت بێژەرەکانیش سیمای تایبەتی و زمانی تایبەتی بەعس بن، دەرکەوتنی (ڕوشدی عەبدولساحب) بەسە بۆ ئەوەی بزانین ئەمڕۆ بەعس لە خۆباییە و کوشتارێکی گەورەی ناوەتەوە، ئەو بێژەرە کارەکتەرێکە بۆ ئەوەی دەنگی جەللادمان پێ

بناسێنێت، ڕاستە ئەوە (سەدام) نییە دێتە سەر شاشە بۆ ئەوەی بەیانی جەنگ بخوێنێتەوە، بەلاّم بێژەرێکی وا لە ڕێگەی دەنگی بەرزەوە گوزرارشت لە دەنگی خۆی ناکات، بەڵکو ئەوە دەنگی دیکتاتۆرە و لە ناو دەنگی ئەوەوە بەرجەستەی وێنەی (سەدام) دەکات. بەمجۆرە بەعس کارەکتەرەکانی تەنها بریتی نین، لە سەرۆك کۆمار و وەزیری بەرگری و کوڕەکانی جەللاد و ئەوانی خوار خۆیەوە، بەڵکو بێژەرەکانیش لە یەکتریی جیا دەکاتەوە، بەوەی کامیان دەبێت گوزارشت لە دەنگی ئەو و سەرکەوتنەکانی بکات، کامەشە ڕقی بەعس گەورە دەکات (نیهاد نەجیب) بێژەرێکە کە هاتە سەر شاشە، مانای وایە بەعس فێڵی لێکراوە و ئێرانییەکان لە بەڵێنێك پاشگەز بوونەتەوە، دەبێت بەعس تۆڵەی ئەو ناپاکییە بکاتەوە، وەك لە سنوور بەزاندنی ئێرانییەکان بۆ عێراق و گرتنی فاو لەلایان ئێرانییەکان، ئەو بێژەرە تایبەتمەندییەتی خۆی وەك هاوکارە پێشووەکەی وەردەگرێت، ئەو شێوە کارەکتەرانە یەکەمین کارەکتەرەکانی تەلەڤزیۆنە لە ژیانی ئێمەدا، کە پێی ئاشنا دەبین، لەگەڵ ئەزموونی حوکمڕانی کوردی جۆرێك کارەکتەریتر دەناسین، ئەو کارەکتەرانە تاڕادەیەکی زۆر لەلامان جیاوازن لەوانەی پێشوو کە بێزاریان دەکردین، (مەسعود بارزانی) و (جەلال تاڵەبانی) ئەو دوو کارەکتەرەی ناو تەلەڤزیۆنی کوردین، ئەوان دووکەسن دواجار کۆمەڵگا دەیانکات بە هێما بۆ

سیفاتەکانی پاڵەوانی کوردی، بەوەی فریادڕەسی ژیانن، بەڵام لەگەڵ شەڕی ناوخۆ و هاتنی نەوەیەکی نوێ کە بڕوای بەشەڕ نییە، وردە وردە سیفاتەکانی پاڵەوان بوون لە تەلەڤزیۆن تا ڕادەیەکی زۆر نەك هەر سیحرەکەی بەتاڵ دەبێتەوە، بەڵکو دەچێتە ئاستیترەوە، بەوەی ئیدی ئەوە ئەو دوو کارەکتەرە سیاسییە بە تەنیا نوێنەرایەتی خۆیان ناکەن، بەڵکو کارەکتەریتر لە شوێنیان دەردەکەون، پارتی لە ڕێگەی نواندنە کۆمیدیاکانی(حەمکۆ) وە گوزارشت لە ئایدیای خۆی دەکات، لە بەرامبەر ئەوەشدا یەکێتی لە ڕێگەی سوود وەرگرتن لە دەنگی بازی (کەریم عوسمان)ەوە دەیەوێت مومارەسەی سەرکەوتنەکانی بکات، ئەو عەقڵییەتەی ناو تەلەڤزیۆنی یەکێتی دووبارەکردنەوەی هەمان ئەزمونی تەلەڤزیۆنی عێراقی سەردەمی هەشتاکانە، کە پێشتر نموونەمان بە جۆری بێژەرەکانی هێنایەوە، یەکێتی بۆ ئەوەی پێمان بڵێت کە ئەو لە شەڕی تەلەڤزیۆن سەرکەوتووە، لە کاتی شەڕی نێوان ئەو دوو هێزە کە بە شەڕی شیراتۆن و قەلاْ ناسرابوو، بەوەی هەر یەك لەو دوو شوێنە سەنگەری هەریەك لەو دوو هێزە بوو، وتارێکی تەلەڤزیۆنی گەلی کوردستان تایبەت بوو لەسەر (حەمکۆ)، بۆ ئەوەی پێمان بڵێن کە ئەو سەرکەوتنە سەرکەوتنی کارەکتەری میدیای یەکێتییە، بۆیە وتارەکەش هەر بە (کەریم عوسمان) خوێندرایەوە، ئەو دوو هێزە واتێگەیشتن دەتوانن لە ڕێگەی ئەو

دامەزراوە کارەکتەری سەربەخۆی حزبی بونیاد بنێن، کەچی لە ڕاستیدا کەمکردنەوەی ڕۆڵی کارەکتەرە سەرەکییەکان، دواتر بواری بۆ ئەوەش کردەوە کە لە دوو شێوە کارەکتەریتر بێینە دوان، ئەوانیش (خوالێخۆشبوو مەلا مستەفا) و (عەبدوللاّ ئۆجەلان)، یەکەمیان لە ڕێگەی ئەو دامەزراوەوە وێنە ئەرشیفییەکان قسە لە ئەفسانەیەك دەکەن کە ناوی ئەفسانەی بارزانییە، ئەفسانەیەك ئەو نەوە نوێیە بە هیچ چەشنێك نە بەشداری لەگەڵیدا کردووە، نەبەرەو پێشچوونێك دەخاتە ناو ژیان و خەمەکانی ئەوەوە، کارەکتەری دووەمیش (ئۆجەلان) لە سیمبولێکەوە دەبێتە دیلێکی ناو فڕۆکە، بە مانای ئەوەی دەشێ کارەکتەرە سیمبولییەکانی تەلەڤزیۆنمان ئەوانیش دیلبکرێن، مەرج نییە ئەوان کارەکتەری نەگۆڕبن و شکست و نەبەزین نەزانن، نەکرێت ئێمە لە دەرەوەی ئەو جۆرە کارەکتەرانەوە سەیری ژیان بکەین، بۆیە ئەو دامەزراوە ئەمجارە کارەکتەرەکانی دابەش دەکاتە سەر فەزای جیاوازی هونەری و ئەدەبی و وەرزشی، ئەوەش پەیوەندی بەوەوە نییە تاچەند ئەو کارەکتەرانە هونەرمەند و گۆرانیبێژی سەرکەوتوون، چونکە ئەگەر وابێت چ ڕاستییەك لە پشت ئەوەوەیە هەموو کارەکتەرەکانی ناو تەلەڤزیۆنی کوردی سیاسی خەباتگێڕ و سەرکەوتوون، بۆیە ئەمجارە لە ئاستی ناوخۆ کارەکتەرەکانی ئەو دامەزراوە پێکهاتووون لە (لەیلا فەریقی و زەکەریا و شەمۆ)

و لە ئاستی جیهانیشدا ئەوە (ڕۆناڵدۆ و گۆدەلوپی و ماریمار و جاك و رۆز و پرتوقالە و نانسی عەجرەم)ن، هۆیەکەشی زۆر ڕوونـــە هەســـت دەکـــات کارەکتـــەرەکانی ژیـــانی ئـــەو لـــەو کەسایەتیانە پێکهاتوون، بەڵام جارێکیتر تەلەڤزیۆنی کوردی بە کارەکتـەرێکیترمان دەناسـێنێت کـە کارەکتـەری (شـێخ زانـا) و هاوەڵـەکانین، کـە کۆمەڵـە مـرۆڤێکن خـەریکی کوشـتن و یـەکتر گـاینن، ئـەو کارەکتەرانـە چـۆن پێـشوازی دەکـرێن و چ ڕقێـك لـە بەرامبەریان دەبینرێت؟ وەك ئەوەی تەلـەڤزیۆنی کـوردی ئـەوانی پێناسـاندین، ئـەوان گرووپێکـی ئیـسلامین و کاریـان کوشـتن و سێکسکردنە، تەنانەت لەگەڵ یەکتریش، بە مانای ئەوەی ئـەوان لـــە هـــەموو پێـــودانگێکی ئـــەخلاقی داماڵـــدراون، هەڵبـــەت ئاشـکراکردنی گرووپـی لـەو چەشـنە جێگـەی ئومێـدێکی زۆرە، بەوەی هاولاتی هەست بکات تیرۆریستان دەسگیر دەکرێن، بەڵام ئـەوەی جێگـەی سەرسـوڕمانە، ئـەو گرووپـە چـەندین سـاڵە بەمشێوەیە کار دەکات و کارەکتەرەکانی کەسانی نزیکی دەزگا ئەمنییـەکان و دەسـەلاتن، ئـەو هـەموو مرۆڤـە دەکوژرێـت و دەزگاکـانی ئاسـایش لـە نـاو بێدەنگییـەکی گـەورەدا دەژیـێن، نیشاندانی ئەو دانپیانانە بەر لە هەر شتێك قسەکردنەوەیەکیترە بـۆ دۆخێکـی نـوێ کـە پێمـان بڵـێن ئیـسلامییەکان تیرۆریـستن، دیارە بە هیچ شێوەیەك ئێمە نامانەوێت بڵێین ئیسلامییەکان لـە کـاری تـیرۆرەوە بـە دوورن، بـەڵکو مەبەسـتی ئێمـە لـەو دۆخـە

بێدەنگەی چەندین ساڵەی ئەو گرووپەیە کە ئاسایشی پارتی لێی نەهاتۆتە دەنگ، نەك هەر ئەو بێدەنگییە، تەنانەت وەك هێزی شەرعی لە ناو کۆمەڵگای کوردیدا کاریان کردووە، کوشتنی کۆمۆنیستەکان و خاوەن سینەماکان و خاوەن دووکانی مەشروب فرۆشی پەیوەندی بە جەبەڕووتی ئەو گرووپەوە نەبووە، ئەوە بێدەنگی دەزگاکانی ئاسایشە وایکردووە ئەوان بێترس کارەکانیان ئەنجام بدەن، دەرکەوتنی خوتبەکانی (مەلا بەشیر) وەك کارەکتەرێکی ناو تەلەڤزیۆنی کوردی هەر درێژەی ئەو دۆخە بوو، کە پارتی بە هەڕەشەی نەدەزانی بۆ سەر خۆی، ئەگەر ئەمڕۆ هاتونەتەوە سەر دۆسیەی تیزاب پێداکردن بە ژنان و هۆیهاکردن، کۆمیدیاکە لەوێدایەن کە بۆچی ساتەوەختی ئەو ڕووداوانە ئەو هێزە بێدەنگی هەڵبژارد؟ هەر بەوەندەش نا سەرۆکی هەرێم زیاد لە جارێك دەیەوێت پێمان بڵێت، کە ئەوان لە ئیسلامییەکان ئیسلامترن، ئەو نایەت وەك پڕۆژەی نەتەوەیی سەیری ئەو دۆخە بکات، بەردەوام گفتوگۆکان دەباتەوە سەر ئیسلام، ئەگەرچی لەو نێوەندەدا قسەکردنەکان لەبارەی ئەوەی بە ڕاست ئەو گرووپە تیرۆریستی ئیسلامین و دەبێت لە ڕیشەوە هەڵبکێشرێن؟ بەرلەوەی قسە لەوە بکەین ئەوانە گرووپی ئیسلامین، یاخود گرووپێکی تیرۆریستی ئاساین، پێویستە ئاماژە بۆ ئەوە بکرێت لە ناو ئەو دۆخەی کە قسە لە تیرۆر دەکرێت، لایەنگرانی

ئـەو دەسـەڵاتە لـە مزگەوتـدا هەڵدەکوتنـە سـەر مەلایـەکی یەکگرتوو، دواتر کوڕەکەی برینـدار دەکـەن، دیـارە تـیرۆر (شـێخ زانا) بیکات یا لایەنگری هێزێکیتر هەر تیرۆرەوە، دواجار دەبێت بیرمان نەچێت ئێمە لە کاتێکدا قسە بە تیرۆریستان دەڵێین، تـا ئێستاکە نـەمانتوانیووە لـە عەقڵییـەتی بیرکردنـەوی خۆمـانی بـە دوور بگرین، ئەی کەوابێت چۆن بـە دوژمنـەکانمان بڵـێین واز لـە کاری تیرۆریستی بێنن.

ئێـستا بـا بـچینە سـەر ئـەوەی بـە ڕاسـتی ئەوانـەی لـە تەلـەڤزیۆن بینیمـان تیرۆریـستی ئیـسلامی بـوون یـا کۆمـەڵێك مرۆڤـی بەدڕەوشـت؟ چـونکە دانپیانانـەکان بـە هـیچ چەشـنێك ئامـاژەی بـۆ موسـوڵمانبوونی ئـەوان نـەدەکرد، ئەگـەر سـەرکردایەتی گرووپـی ئیـسلامی کـاری بەدڕەوشـتی لـە جـۆری هـەتیوبازی بکـات، ئـەوا لـە ئاسـتی خـوارەوەی ئەندامـەکان ئـەو کارانـە ناکرێـت، لـە مێـژووی ئیسلامیـشدا بـە دوای مردنـی پێغەمبەر ئەوە سەحابەکان نەبوون بەو کـارە هەڵدەسـتان، بەڵکو لە ئاستی سەرەوەی دەسەڵات پیادە دەکرا والی و حوکمڕانـەکان پێـی هەڵدەسـتان، (شـێخ زانـا) گـەر ئـەو کـارە بکـات ئـەوە ئەندامەکانی خوارەوە لەو کارەدا بڕوایان پێی نابێت، خۆ ئەگەر کارەکـەش هـەر بـۆ ناشـیرنکردنی ئیـسلامییەکانی وڵاتـی ئێمـە بێت، ئەوە پێویست بە وێنەی بە وەهم کراو ناکات، چونکە زۆر وێنـەی ڕاسـتەقینە هەیـە کـە وەك خـۆی دەربخرێتـەوە، هـەر لـە

ژنهێنـانی یانـسیبی نـاو یـەکگرتوو، تـا دەگـات بـە کوشـتنی ماموّسـتایانی زانکـۆ و ڕووناکبیران و ئەنـدامی حزبـەکانیتر و دیاردەی سووتاندنی کتێبخانەکان، ئەگەر بە زمانی (بۆدریار) بدوێین دەڵێین ئیسلامیەکان "بە مردنی خۆیان دەجەنگن" بەلاّم گرووپەکەی (شێخ زانا) بە ئەندامی سێکسی دەجەنگێت، بۆیە ئەو کارە کەمتر توانای ئەوەی هەیە بە گرووپی ئیسلامی ناوی بەرێت، خۆ ئەگەر دانپیانانی سیاسی گەورەش هەبێت ئەوە دەبێت نیشانمانی بدەن، چونکە تائێستا نازانین ئەوانە ئەو کارانەیان بۆ کێ ئەنجامداوە؟ بۆ چ لایەنێك خەڵکیان کوشتووە؟ ئەگەر هەر بۆ هەوای نەفس بێت وەك وترا، ئەی بۆچی بەرلەوەی سەریان ببڕن تەحقیقیان لەگەڵدا کردوون؟ تەحقیقیان بۆ کێ لەگەڵ کردوون؟ ئەگەر لە تەحقیقەکە بێگوناه دەرچوون چی؟ پێویستە ئێمە ئەو پرسیارانە لە تەلەڤزیۆنی کوردی بکەین، ئەگەر نا با جارێکیتر یا وێنەکان تەنها بۆ وروژاندن نیشان نەدرێن، یاخود حەقیقەتی تیا نەشاردرێتەوە، خۆ ئەگەر مەسەلەکەش تەنها چیرۆکی کوشتنی لاوی کورد و دواتر سێکسکردن بێت لەگەڵ چەند ژنێك و تەنانەت نێربازیش ئەوە با بیرمان نەچێت ئەوکارە کارێکی نامۆ نییە، شەڕی ناوخۆ مێژوویەکی دەوڵەمەندی لەو بوارەدا هەیە، تاکە جیاوازیش تەنها هێندەیە تاوانبارانی ئەو کارانە لە کاتی شەڕدا نەهێنرانە سەر تەلەڤزیۆن و لە خەڵکی شاردرانەوە ئەوانە هێندران، ئەوە

تەنها (شێخ زانا) و گرووپەکەی نین بەشدارن لەو تاوانە، بەڵکو کۆی ئەو سیستمە ئەخلاقییەی کە دەسەڵاتی کوردی داکۆکی لێدەکات تاوانبارن، ئەوە بانگەشەی "ئێمە لە ئیسلامییەکان ئیسلامترین" بانگەشەیەکە بەردەوام شەرعییەت بەو جۆرە گرووپانە دەدات کە لە ژێر ناوی ئایینەوە بەمکارە هەڵبستن، بۆیە ئەوە مانای ئەوە نییە ئایین لەو جۆرە کارانە بێگوناهە، نا ئەوەیان باسێکیترە، ئەزمونی هێزە ئیسلامییەکان لە ساڵانی ڕابردوو شایەد حاڵی ئەو ڕاستییەیە، هێزە ئیسلامییەکان دنیا لە ناو یەك ڕاڤەکردنەوە سەیر دەکەن و ئەوەی لەگەڵ ئەو ڕاڤەکردنەی ئەوانیش نەیەتەوە دەیکوژن، بەڵام ئەوە دەسەڵاتی کوردییە شەرعییەتی بەو کوشتنە داوە، بەوە نییە ئەمڕۆ سەنگەری لێگرتوون، بۆیە ئەوە نە تەنها (شێخ زانا)یە تاوانبار و نە تەنها ئیسلامییەکانن، بەڵکو هەمووان لە بەرامبەر ئەو دۆخ و ڕووداوە ئابڕووبەرە بەرپرسیارین. وەك چۆن ئەو ڕووداوە لەگەڵ کۆتایی هاتن و دەسگیرکردنی، توانی تیرۆر و جەنگێکیتر بەرپا بکات کە (جەنگی تەلەڤزیۆن) بوو، ئەوەش لە ڕێگەی وێنەگرتنی تەواوی ئەو چالاکی و ڕووداوانەی ئەو گرووپە، بە دیکۆمێنتکردنی چیرۆکی تیرۆرە، بەڵام نیشاندانی ئەو فیلمە لە تەلەڤزیۆنەوە، لە دیکۆمێنتێکی (شێخ زانا)وە گۆڕیە سەر دەلالەتێکیتر، بەوەی تەلەڤزیۆن چیرۆکی تیرۆر لە گرووپێکەوە دەگوازێتەوە بۆ ماڵی کوردی، ئەوە بەو مەبەستە نییە، ئەو

دامەزراوە نهێنی گرووپێکی چەکدارمان بۆ دەربخات، بەڵکو بەر لە هەر شتێ دەیەوێ لەو جەنگەی خۆی گوتاری دەسەڵات رابگەیەنێت، لە ڕوویەکی تریشدا گوتارێکی نوێ لە دایك دەبێت، ئەویش گوتاری جەنگی تەلەڤزیۆنە لە بەرامبەرماڵی کوردی. دیارە جەنگی تەلەڤزیۆن مێژووەکەی لەگەڵ (شێخ زانا) دەست پێناکات، بەڵکو ئەو جەنگە بۆ تەواوی دەیەی هەشتاکان دەگەڕێتەوە، بۆ ساتەوەختی جەنگی عێراق و ئێران، ئەو کاتانە لای تەلەڤزیۆنی بەعس جەنگی خۆی لە هەموو ماڵەکان بەرپا دەکرد، ئەو جەنگە بە تەنیا پەیوەندی نەبوو بە دیمەنی کوشتارگەکانی دەوڵەتەوە، بەڵکو جەنگێکی ڕێکخەر بوو لەسەر تەواوی پڕۆگرامەکانی تەلەڤزیۆن، بەعس زۆر بە مەبەستەوە لەگەڵ کردنەوەی تەلەڤزیۆن بوونی خۆی ڕادەگەیاند، ئەو تەنانەت لە کردنەوەی بە سروودی نیشتیمانی و ئایەتی قورئان هێزی بە بوون و ڕەچەڵەکی خۆی دەگەڕاندەوە بۆ سەرچاوەیەکی ڕەسەن، تەنانەت بوونی فیلمی کارتۆن سەرەتای بردنە دنیایەکە بۆ منداڵ کە پەیوەندی بە خوڵقاندنی کارەکتەرێکەوە هەیە، کە هێزی بوون و مانەوەی لە جەنگ و سەرکەوتنی وەردەگرێت، بۆیە کارتۆنی منداڵان کارەکتەرەکانی بریتین لە (گریندایزەر) و (دایسکی) و سەرکەوتنی بەسەر دێوە خورافییەکان، تەنانەت یەکەم فیلمی کارتۆنی عێراقی فیلمی (الامیره النهر) کە کارەکتەرێکە بۆ گەیشتن بە خەونەکانی لە

ڕێگەی هێزی شەڕکردن و سەرکەوتن بەسەر دڕندە سەیرەکان دێتە دی، هەر ئەو منالأنەی ڕۆحیان بەو فیلمە کارتۆنیانە گۆش کراوە، ئەوانن دواتر لە عێراقدا دەبن بە جاش و مەفرەزەی تەواری. لێرەدا زۆر بە ڕوونی هەست بە هەردوو گوتاری (دەسەلأت) و (جەنگی تەلەڤزیۆن) دەکرێت، ئەو دوو گوتارە لەگەڵ لە دایکبوونی تەلەڤزیۆنی کوردی درێژ بۆوە لە ناو ئەو دامەزراوە، گوتاری دەسەلأت گوتارێکە لە ڕێگەی نیشاندانی سەنگەرەکان دەست پێدەکات، لە نیشاندانی گرووپەکەی (شێخ زانا)ش دەیەوێ پێمان بڵێت "دەستی پیاوانی ئاسایش دەگاتە هەموو شوێنێك، بۆیە هەرگیز بیر لەو سیستمە نەکەنەوە، کە گۆڕانی تیا ڕوو بدات"، هەمیشە ئەو گوتارە لەلایان دەسەلأتەوە تەلەڤزیۆن بەو ئاقارەدا دەبات، ئەوەش گۆڕینی تەلەڤزیۆنە لە دەزگایەکی کولتووریەوە بۆ دەزگایەکی سەرکوتکار، تەلەڤزیۆن لەو دەزگا نوێیە دەبێ بە دەزگای ئایدیۆلۆژی دەسەلأت.

گوتاری دووەم کە گوتاری (جەنگی تەلەڤزیۆنە لە بەرامبەر ماڵی کوردی) ئەو جەنگە لە ڕێگەی نیشاندانی فیلمی کوشتن و سێکسکردن و دانپیانانەکان دەست پێدەکات، ئەو گوتاری جەنگە پێویستی بە گوتاری یەکەم نامێنێت، چونکە بۆخۆی بە تەنیا وەك گوتارێکی سەربەخۆ توانای بەرپاکردنی جەنگی هەیە. بینەر هەست بە کاریگەری ئەو جەنگە ناکات، بۆیە شەوانە زۆر بە خۆشحاڵییەوە کاتی بۆ تەرخان دەکات، بێئەوەی

بزانێت کە ئەوە جەنگێکە لە دژی کۆبوونەوەی ماڵ و تێکدانی سیستمی خێزان و گۆڕینی ئاخاوتن و ژیان لە دۆخی سرووشتی خۆیەوە بۆ دۆخی جەنگی تیرۆری تەلەڤزیۆن، هەر لە یاری منالان کاتێ دەیانەوێ بۆ یارییەکانیان لاسایی کارەکانی (شێخ زانا) بکەنەوە، تا دەگات بە توانا توندوتیژییەکانی زمان کاتێ لە ناو خێزاندا مومارەسەی دەکرێت، ئەو کاتانەی پیاو هەڕەشە لە ژنەکەی دەکات کە گەر ژنەکەی بە گوێی ئەو ڕەفتار نەکات، ئەوا وەك (شێخ زانا) سەری دەبرێت، یا ترسی خانمەکان لە دووکاندارەکان کە نەوەکو کامێرای شاراوەیان دانابێت، بۆیە جورئەتی خۆگۆڕین ناکەن لە دووکانەکان، هەموو ئەمانە بەرهەم و دەرەنجامەکانی جەنگی تەلەڤزیۆنە.

یەکێك لەو بابەتەی ئەو ڕووداوە لەگەڵ خۆی هێنای مەسەلەی مەعریفە بوو، بەوەی (شێخ زانا) دەرچووی زانکۆیە، ئەوەش بیانوویەك بوو بۆئەوەی ڕووداوەکە لە کۆڵ مزگەوت بکاتەوە، هەڵبەت خەڵکانێك هەبوون بڕوا بەو بیانووە سادەیە بکەن، ئەو بیانووە ستراتیژێکی ڕۆشنی لە پشتیەوەیەتی کە ستراتیژیی گەڕانەوەیە بەرەو مەعریفەی مزگەوت، چونکە ئەگەر مەعریفەی کوردی لە سەرەتادا مەعریفەی مزگەوت بوو بێت، بەوەی (مەلا) کارەکتەرێکی مەعریفییە و (فەقێ)ش کارەکتەرێکە دەیەوێ کارەکتەری یەکەم مەعریفەی پێ

ببەخشێت، لێرەوە مزگەوت بوو بەو دامەزراوە مەعریفیەی کە مەعریفەی ئاینی گۆڕی بە مەعریفەی کوردی، ئەو مەعریفەیە تا ئەو شوێنەی پەیوەندیە کۆمەڵایەتییەکانی شار و ئەو گەشەسەندنەی لە بواری بیناسازی و پێشڤەچوونی دامەزراوەکانی دەوڵەت لە ئۆرگانی مەعریفی بەرهەمهات، لە جۆری (زانکۆ، تەلەڤزیۆن، سەندیکا، میدیاکان) بە شێوەیەکی گشتی، ئەوا مەعریفەش لە گوندەوە پەریەوە شار، ئەو پەڕینەوەیەش لاوازکردنی مەعریفەی ئایینی بوو، ئەوە گەرچی شۆڕشی کوردی خۆی لەسەر میراتی مەعریفەی ئایینی حیساب دەکرد، بەوەش گوتاری ناسیۆنالیزمی کوردی گوتارێکە لە نێوان هەردوو ئاراستەی نەتەوەیی و ئایینی خۆی بەهێز دەکرد، بۆیە هەر لە شۆڕشی ئەیلولەوە تا دەگات بە قۆناغی بەرەی کوردستانی، مزگەوت بووە بارەگا و شوێنی کۆبوونەوەی شۆڕش، ئەوەش وایکرد شۆڕشی کوردی لە ناو مەعریفەی ئایینیەوە خۆی بە شەرعی بزانێت، بەلام لەگەڵ هاتنی بۆ شار، ئەوکاتەی خۆی بە ڕۆڵەی مەعریفەی نوێ دەزانێت، بەلام لە نێوان مەعریفەی گوند (مزگەوت) و مەعریفەی شار (زانکۆ) ئەو ناتوانێت ئاراستەیەکی جیاواز بۆ مەعریفە بدۆزێتەوە، هێندەی لە ناو دووفاقیەتی مەعریفی دەخولێتەوە، ئەوەش بە تەنها گوتارێك نییە بۆ هەیمەنەکردنی دەسەلات، هێندەی گوتارێکە لەسەر توێژەکانی خوارەوە ڕەنگ

دەداتــەوە، هــەر بۆیــە ئەوکاتــەی لــە ئاسـتی سـەرکردایەتییەوە پارتییــەکان قــسە لــە ئیـسلامبوونی پـارتی دەکـەن.. نــەك لــە نەتەوەیی بوون، ئەوساتە دەرفـەتی دژایـەتیکردن بـۆ مەعریفـەی شار ڕەنگ دەداتـەوە، ئـەو دژایەتییە لـە ئاستی سـەرکردایەتیدا نامێنێتەوە، بەڵکو دەپەڕێتەوە بۆ ناو خانـەکانی ڕێکخستن و تـا دەگـات بـە وتـاری نووسـەرە حزبییـەکانی ئـەو هێـزە، باشترین نموونە بۆ ئەو حالەتەش ئەوەتە گەنجێکی نووسەری ئەو حزبە بــۆ ڕەخنــەگرتن لــە عەقڵییــەتی بــاوی شــار دەنووســێت "با(میوان)ەکانی هـەولێریش بزانن خـەڵکی هـەولێر گرنگـی بـە لێکدانــەوە فەلــسەفی و سۆســیۆلۆژییەکانی ئــەوان نــادەن"، گرنگی نەدان بە فەلسەفە و سۆسیۆلۆژیا ستراتیژێکی سـەرەکی هەردوو دەسەڵاتە سیاسییەکە بووە لە شاری هەولێر، بۆ ئـەوەی ئەو شارە لە ناو مەعریفەی گوند ڕزگاری نـەبێت، بۆیـە هەریەکـە لـە هێـزە دەسـەڵاتدارەکانی وەك (یـەکێتی و پـارتی) دەسـەڵاتی ئایینیــەکان (حزبــە ئیــسلامییەکان) بەیەکــەوە بەشــداری لــەو دواکەوتنــە دەکــەن، یــەکێکیان گەنجــەکان فێــر دەکـات بڵێـت هەولێرییەکان پێویستیان بە فەلسەفە نییە، ئەویتریشیان (شێخ زانـا) بـە دەرچـووی زانکـۆ نـاو دەبـات. لـە بەرامبـەر بۆچـوونی هـەوادارانی هەریەکـە لـەو دوو تێڕوانینـە دەبینین ئێمـە خاوەنی بۆچــوونی جیــاواز نــین، بــەڵکو ســەر بەیــەك بۆچــوونی لــە یەکچووین، تیایـدا بە هـەردوولا دڵسۆزی بۆ مەعریفـەی ئایینی

دەنــوێنن، ئەگــەر ئیــسلامییەکان پێیانوابێــت ئــەوان کــوڕی مەعریفەی مزگەوتن، مەعریفەی شار بە بەرهەمی کوفر و عـەقڵی خۆرئاوایی تێبگەن، کە ئەوەیان کارەسات نییە، بەڵکو کارەسات لەوەدایـە هێـزە دەسـەڵاتدارەکانی بانگەشـە بـۆ دیموکراسـی و عەلمانییـەت و کۆمـەڵگای مـەدەنی دەکـەن، ئـەوان خۆیـان بـە دوژمنـی سەرسـەختی مەعریفـەی نـوێ بزانن، بـەڵام بۆچـی ئـەو تێڕوانینەی دەسەڵاتی کوردی تەنها لە هەمبـەر شـاری هـەولێردا وایـە؟ چونکە هەریەکـە لـە یـەکێتی و پـارتی وا سـەیری بنکـەی جەماوەری خۆیان دەکەن کە یەکێتی سەنتەرەکەی لە سلێمانییە و پارتیش بادینان و بە تایبەت شاری دهۆك بە سەنتەری خـۆی سـەیر دەکـات، هـەولێر بـۆ هـەردوو حزبەکـە شـارێکە یـەکلایی نەبۆتـەوە، نوکتـەکردن لەسـەر هـەولێریی بـەوەی ئـەوان خـەڵکی دواکـەوتوون، بەرهـەمی ئـەو عـەقڵ و تێگەیـشتنەیە، بۆیـە ئـەوە مامۆستایەکی زانکۆ نییە کە هەولێر سووك دەکات، بە پێچەوانە ئـەوە یـەکێتی و پـارتین ئـەو شـارە بەهەنـد وەرنـاگرن و بـە کـەم سـەیریان کـردووە، ئەگەرچـی کـاتی خـۆی کـە وتارێکمـان لـەو بارەیــەوە نووســی خــەڵکانێك واتێگەیــشتن دنیــا بەســەر زەوی ڕووخـا، تـا کـار گەیـشتە ئـەوەی سـەلەفییەکی تازەگـەر بـووە زمانحاڵی دەسەڵاتی کوردی، داکۆکی لە هەموو ئەو ناشیرینیانە کـرد، کـە بوونەتـە هـۆی بونیادەکـانی دواکـەوتن لـەو شـارەدا، ئەگـەر ئـەو نووسـینەش بـە هـەمان ئاقـاردا ببردرێـت دیـسان

بەلامانەوە ئاساییە، چونکە دەسەلاتی کوردی و لە ناویشیاندا نووسەرەکانی و سەلەفییە تازەگەرەکانی بڕیاریانداوە هەرگیز ئامادە نەبن لە هیچ تێبگەن. دەبێ لە سەرجەم دامەزراوەکان سەرلەنوێ پرسیار لە چییەتی مەعریفە بکەینەوە، (شێخ زانا) لە ناو مزگەوتەوە هاتبێت یا لە زانکۆ، گوزارشت ناکات لە یەکێك لەو دوو دامەزراوە، وەك چۆن دامەزراوەکان بێگوناه نین، بەڵکو گوناهبارن لەوەی زەمینەی توندوتیژی لە ناو کارەکتەرەکانیان ناکوژن، پێویستە مەعریفەی کوردی بخرێتە ژێر چاودێری و ڕەخنەوە، ئەو مەعریفەیە دەبێ لە ڕێگەی هەڵوەشاندنەوەی سێنتەرەکەیەوە بخوێنرێتەوە، بێباك لەوەی دەنگە ئایدیۆلۆژییەکان چۆن سەیری ئەو پرۆسە هەڵوەشاندنەوەگەرایە دەکەن، پێویستە کۆی ئەو سیستمە ئەخلاقییەی ماڵی کوردی لە دڵنیابوونەوە بگۆڕین بۆ گومانکردن لە سیستمی ئەخلاقی ماڵ، بەوەی گەر ماڵ پێیوابێت دەبێت منداڵەکانی لە کۆتایی هەفتە گوێ لە وەعزی ئایینی بگرن، ئەوا ئەمڕۆ چیتر مەلاکان خوێنەوارترین توێژی ناو کۆمەڵگانین، ئەو تێگەیشتنە نوقمە لە ناو خورافات، لە ناو ئاییندا خۆی شاردۆتەوە، تەلەڤزیۆنی کوردی ڕۆڵێکی کاریگەری هەبووە لەسەر پەخشکردنی ئەو وەعزە ئایینیانە، ئەو دامەزراوە کە ئایدیایەکی ئایینی بە دەسەلاتی کوردی دەبەخشی، ئەمڕۆ ئەو ئایدیایە کەوتۆتە بەر توندوتیژی، هەق

وایــە لایــەنگرانی دەســـەڵاتی کــوردی پرســـیاری ئـــەوە لـــە دەســـەڵاتەکەیان بکــەن یــانی چــی ڕۆژێــك وەعــزە ئایینیــەکان دەگوازنــەوە، ڕۆژێکـیتر (شـێخ زانـا) بـە بەرهــەمی نــاو ئــایین دەناسێنن، ئەوانەی ئەمڕۆ پێیان دەوترێ ئیسلامی ڕاستەقینە نـین، هــەر ئــەوان بــوون ڕۆژگارێـك خوتبـەکانیان لـە تەلـەڤزیۆن نیـشان دەدرا و کاسـێتەکانیان لـە نـاو بـازاڕدا دەفرۆشـرا، ئـەو گەمەیە ناوی چییە؟ با لایەنگرانی هێزی بە ناو عەلمانی کوردی داوا لــە هێزەکــەی بکــات وەڵامــی بداتــەوە. بــۆ ئێمــەش گــەر پرسیارێکیترمان بخاتە بەردەم ئەوەیە: ئاخۆ تەلەڤزیۆن لە ناو هەڵـــچوونێکی ئایدیۆلۆژیـــدا دانـــەنراوە، بـــەوەی ســـبەینێ ســـەرلەنوێ ئــاین لـــە نـــاو خۆیـــدا کـــورت بکاتـــەوە؟ دیـــارە پرســـیارکردنەوە لـــە مەعریفـــە بـــە تـــەنیا پرســـیار نییـــە لـــە دامەزراوێکی وەك مزگەوت، بەڵکو پرسیارێکی توندە بە ڕووی دامـەزراوێکی وەك زانکۆش، بەوەی مەعریفـەی تـۆزڵێ نیـشتوو، دەبێتە هۆی ئەوەی گومان لەو سیستمە عەقڵییە بکەین کە ئەو دامەزراوە بەڕێوە دەبات؟ ئەو دامەزراوە دەبێت لەوە تێبگات کە ئـەو بەرهـەمی شـار و تازەگەرییـە، نـەوەك بەرهـەمی عەقڵییـەتی بـاوی کۆمەڵایـەتی، بۆیـە هەریـەك لـەو دوو دامـەزراوە پێویـستە بەخۆیانـــدا بـــچنەوە، بـــەوەی یەکـــەمیان بەرهـــەمی دۆخ و عەقڵییـەتێکی ئایینیـە، بـەڵام بـە هـیچ شـێوەیەك نابێـت ئـەمڕۆ چاوەڕوانی ئـەوە بێـت کـە ئـەو شـوێنی لـە دایکبـوونی مەعریفـە

بێت، وەك چۆن زانكۆش دەبێت بە پرسیاركردن لە چییەتی مەعریفە بچێتەوە و چیتر چاوەڕوانی ئەوە نەبێت مەعریفەی جیاواز و دید و تێڕوانینە نوێیەكان لە خۆیدا بكاتەوە دەرەوە.

دیارە یەكێك لە ستراتیژەكانی دەرخستنی وێنەی دانپیانانەكە كە دەسەلاٌت مەبەستی بوو، ستایشكردنی بوو لەلایان ئەو توێژەی كە بە ڕۆشنبیر ناو دەبرێت، ئەوەش بۆ گۆڕینی هەموو ڕەخنەگرتنێك بوو لە دەسەلاٌت بۆ ئەوەی كۆتایی بە ڕەخنە بێنین و ستایشی پالٌەوانەكانی ئاسایش بكەین، ستایشی ئەو دامەزراوەی هەمیشە ڕۆلٌی سەركوتكردنی گێڕاوە، بۆ ئەوەی لەو ستایشەوە قبوولٌی هیچ تێڕوانینێكی جیاواز نەكات، هەربۆیە ئەوكاتەی (ڕێبوار سیوەیلی) لە دیمانەیەكی هەفتەنامەی میدیا هەولٌیدا تاڕادەیەك لەو بۆچوونە ستایشكارە دووركەوێتەوە، لە چەند سەرنجێكی كۆمەلٌناسییانەوە سەیری ڕەگی ئەو ڕووداوە بكات، خێرا نووسەرانی دەسەلاٌت كەوتنە وەلاٌمدانەوەی، لەولاشەوە ئەنجومەنی پارێزگای هەولێر دوو ڕوونكردنەوەی جنێو ئامێز و هەڕەشەی بلاٌوكردەوە، بۆ ڕێگەنەدان بە دەنگی جیاواز و تێكشكاندنی وێنەی ستایش و خولٌقاندنی زەمینەی ڕەخنەگرتن لە دۆخێك كە بەرپرسیارەكەی دامەزراوەكانی دەسەلاٌتی كوردین.

ئـەوە یەکـەم جـار نییـە خـەڵکانێك بەرامبـەر بـە ڕەخنـە بووەسـتنەوە بـە نـاوی شارچـیەتی دێنـە وەڵام، بۆئـەوەی گـەر نـەیانتوانی لۆژیکێك بەکاربێنن بۆ دەیـالۆگ، ئـەوا وەڵامەکـەیان وەك داکـۆکی بـۆ شـار ناوبـەرن، دیـارە لـەو نێوەندەشـدا وتارگـەلێکی زۆر کۆمیـدی نوسـران، هـەموو ئەوانـەش گوزارشـتیان لـە نـەبوونی بەرپرسـیاریەتی ئـەخلاقی نووسـین دەکرد، چونکە دیمانەکەی (سیوەیلی) بە دوور و نزیکەوە هیچ جنێو و قسەیەکی تیا نییە بە هـەولێر، وەك هەندێك گوایە بەو باسە قەڵسن، دیارە گەر مەسـەلەکە وا لێکدرابێتـەوە گوایـە بۆیـە هاتونەتـە وەڵام، چـونکە ووتـراوە "هـەولێریی هـەتیوبازن" کـەوا نەووتراوە، بەڵام خۆ واش وترابێـت ئـەوە تـەنها گوزارشـتی لـەو دیاردەیە کردووە، کە نـەك هـەر لـە هـەولێر و کوردسـتان، بەڵکو ئـەو دیاردەیـە لـە مێـژووی عێراقـدا ڕەگێکـی قـووڵی هەیـە، مێژووەکەشـی بـۆ سـوپای ئینکـشاری دەگەڕێتـەوە، دواتـر لـە فـۆڕمی جەندرمـە لای عوسمانییـەکان تـەواو گەشـەی کـرد، تاڕادەی ئـەوەی هـەر شـوێنێك جەندرمـەی لێ بووبێـت و لانکـەی گەشـەکردنیان بووبێـت، ئـەوا ئـەو دیاردەیـە زیـاتر لای ئـەوان بـوونی هـەبووە، جەندرمـە لـە کۆمـەڵگای عێڕاقـی و کوردیـدا کارەکتەرێکـە هـەڵگری ناسـنامەی (حیـزە)، هـەر بۆیـە ئەگـەر شـارێکی وەك پـردێ لـە ڕابـردوودا شـوێنێکی دیـاری بـوونی جەندرمـە بووبێـت، ئـەوا بـە هـۆی جەندرمـەوە دەسـتەواژەی

(حیزی پردێ) لە کۆمەڵگای کوردیدا سەپاوە، لە ڕاستیدا ئەوە ئاماژەیە بۆ جەندرمە لەو شوێنەدا دواتر لە هەر شوێنێك پەیوەندیە کۆمەڵایەتییەکان بە شێوەی سرووشتی خۆی تێنەپەڕی بێت، ئەوا زەمینەی لادانی سێکسی و هەتیوبازی سەریهەڵداوە، گەر بە زمانی (عەلی وەردی) قسە بکەین دەڵێین "لە هەر شوێنێك حیجاب زۆر بوو مانای وایە هەتیووبازی سەرهەڵدەدات"، نووسەران سەر بەهەر ڕەنگ و ئایدیۆلۆژیایەك بن، دواجار مافی خۆیانە گفتوگۆ بکەن لەو ڕێگەیەوەی کە بڕوایان پێیەتی، هەموو ئەو دەمامکە ئایدیۆلۆژییە ساختانەش زوو کۆتایی دێت، بەڵام ئەوەی لە هەمووی سەیرترە ئەنجومەنی پارێزگای هەولێرە، ئەو ئەنجومەنە ساکارترین وەزیفەی خۆی بیردەچێت و خۆی دەخاتە ناو"پڕۆسەی لە بیرکردن" بۆ ئەوەی مەحکومی نەکەین بە کەموکوڕییەکانی لە خزمەتی شارەکەدا، لە تەواونەکردنی پڕۆژە خزمەتگوزارییەکان و نەبوونی توانای چارەسەرکردنی کێشەی ئاو و کارەبا و قیرتاو نەکردنی شەقامەکان و زبڵدانی گەڕەکە میللییەکان، کەچی دێت خۆی لە مەسەلەی نووسین هەڵدەقورتێنێت، خۆی لێدەبێت بە (ئەنجومەنی نووسینی هەولێر)، دێت لە ڕێگەی وشەی بریقەدارەوە ستایشی هەولێر دەکات، لە کاتێکدا کاری ئەو وشەی حەماسی نییە بۆ ئەو شارە، لە بری ئەو قسانە واچاکترە بچێت ئاو بۆ گەڕەکێك بێنێت، ئۆتۆمۆبیلی خۆڵ بێنێت بۆ

گەڕەکەکان، نەوەکو ببێت بە زمانحاڵی نووسەران، ئەو ڕەفتارەی ئەنجومەن دیمەنێکی زنجیرە تەلەڤزیۆنی (ژاڵە)ی بیرهێناینەوە، کاتێ منداڵە شارییەکە دەچێتە سەرپشتی گوێدرێژی کابرای لادێی (فەرەج)، کە لادێی فریا دەکەوێت هاواری لێدەکات و دەڵێ "دابەزە سەر ڕووت دابەزە"، کە دیارە سەر ڕووت لای لادێی ئاماژەیە بۆ کەسی شاری، بەڵام لە بەرامبەر ئەو جنێوانە زۆرن ئەوانەی پێویستیان بەوەیە پێیان بووترێت "دابەزە سەر ڕووت دابەزە"، ئەوەی پێویستی بە ئاماژەکردن بێت، ئەوە یەکەم جار نییە تەلەڤزیۆنی کوردی وێنەی ترس لە ناو کۆمەڵگا دروست دەکات، بەوەی مردنی خۆی بگوازێتەوە بۆ کۆمەڵگا، بەو شێوەیەش دەیەوێ گوتاری بەزەیی بۆ حزب و ڕق لێبوونەوە لە دوژمنەکانی پیادە بکەین، وەك پێشتر لە نیشاندانی وێنەی قەسابخانەکەی (خێڵی حەمە)دا لەلایان کەناڵی کوردساتەوە بینیمان. دیارە ئەوکاتەی ئەو دامەزراوە دەیەوێ ڕقمان لە ناو دروست بکات و بەرەو توندوتیژی هانمان بدات، بۆخۆی دڵنیابوونی ئەو دامەزراوەیە لە ستراتیژی پڕۆسەی بینینی ئێمەی بینەر، چونکە وەك بۆدریار دەڵێت "بینەری تەلەڤزیۆن مرۆڤێکی مۆنۆپۆلکراوە". ئەگەر یادەوەریی سیاسی حزبەکان یادەوەریەك بێت بۆ ناشیرینکردنی ئەویتر، بە کەسی بەعسی ناوی بەرامبەرەکانی بردبێت، ئەوا ئەو دامەزراوە بە دوای کوڕەو توانی مرۆڤەکانی ئەو کۆمەڵگایە کۆنترۆڵ بکات،

تـا ئاسـتی ئـەوەی لـە یـەكتر ماچـكردنی (تاڵـەبانی) و (سـەدام حوسـێن) وەك كـارێكی ئاسـایی تەماشـا كرایـەوە، ئـەوە ئـەو دامـەزراوە بـوو ئـەو ماچـكردنەی لـەلایان زۆربـەی كۆمـەڵگا، بـە تایبـەت لای یەكێتیـەكان كـرد بـە كـارێكی ئاسـایی، نـەك هـەر هێنـدەش، ئـەو دامـەزراوە توانـای ئـەوەی هـەبوو مومارەسـەی دەسەڵاتێك بكات كە لە توانای دەزگا سەربازییەكان نەبوو، ئەو ترسـە بـەو قەبارەیـە مومارەسـە بكـەن، وەك لـە ڕووداوی (٣١)ی ئابدا بینیمان، كـە ئـەوە ڕێكخـراو و ناوچـەكانی پارتی نـەبوون، خەڵكی ناپارتیان بە تایبەت یەكێتییەكانیان لە هەولێر دەمكوت كرد، بەڵكو ئەوە دیمەنەكانی تەلەڤزیۆن بوو، كاتیٚ وێنەی هێـزە سـەربازی و پـەلامار و شكـستی كـوردی بـە دەسـتی كـوردی نیشان دەدا، ئەوە گەر بە زمانی (بۆردیۆ) تەماشای بكـەین، ئـەو وێنەیە بۆ تەلەڤزیۆن بەرهـەمهێنانی دەسـەڵاتی فاشـیزم بـوو، بـە مانای ئـەوەی ئـەو ڕووداوە مومارەسـەی دوو دەسـەڵاتی تیـاكرا، یــەكێكیان لــە ڕێگــەی دامــەزراوە ســەربازیەكانی بــەعس و پارتییەوە بوو، دەسەڵاتی دووەمـیش دەسـەڵاتێكی ڕەمـزی بـوو، كـە (بۆردیـۆ) فێـری كـردین بـە (فاشـیزمی ڕەمـزی) نـاوی بـەرین، ئـەویش تەلـەڤزیۆن بـوو، دیـارە لای (بۆردیـۆ) فاشـیزمی ڕەمـزی كاریگـەرییــەكانی زۆر قــووڵترە، بۆیــە دەســـەڵاتی كــوردی دەسـبـەرداری نابێـت، وەك لـە كـاتی نووسـینی ئـەو وتـارەدا بینیمــان بــە بڕیـارێكی وەزارەتــی نـاوخۆ (هــەولێر) كــەناڵی

ئاسمانی کوردستان بۆ ماوەی (٢٤) کاتژمێر ڕادەگیرێت بە بیانووی ئەوەی شەوی پێشتر کۆڕێکی نووسەرێکی پەخش کردووە و سوکایەتی بە ئیسلام کردووە، دواتر پەیامنێری ئەو کەناڵە دەست خۆشی لە کۆڕگێر کردووە، وەزارەتی ناوخۆش وەك سزایەك بۆ ئەو کەناڵە ئەو بڕیارەی داوە.

ئەگەرچی وەزارەتی ناوبراو مافی ئەوەی نییە کەناڵێکی ئاسمانی ڕابگرێت "وەك چۆن ئەنجومەنی پارێزگاش مافی نییە ببێت بە ڕەقیب بەسەر نووسین و فیکرەوە" دەکرێت ئەوکارانە تاڕادەیەك، گەرچی ئەویش شیاو نییە کاری وەزارەتی ڕۆشنبیری بێت، بەڵام لەبەرئەوەی لە کۆمەڵگایەکداین ئەنجومەنی پارێزگا قسە لە کولتوور دەکات، کەوابێت زۆر شیاوە وەزارەتی ناوخۆش چاودێر بێت بەسەر تەلەڤزیۆنەوە، چونکە ئەوە ئەوانن شایستەترین کەسەکانی ناو ئەو کۆمەڵگایە، نەوەکو ڕووناکبیر و مامۆستایانی زانکۆ.

پێمان خۆش بێت یا ناخۆش وەزارەتی ناوخۆ لە کۆمەڵگای ئێمەدا بەرپرسیاری یەکەمە لە ڕووداوی توندوتیژی، هەر لە ڕەفتاری کارمەندەکانی لە ناو شەقام وبازگەکان، تادەگات بە تەقینەوەکانی بەردەمی خۆی، گەر ئەو وەزارەتە بڕیار واشە لەمەولا چاودێر بێت بەسەر تەلەڤزیۆن، با پرسیارێکی بەرپرسیاریانەی لێبکەین، بۆچی ئەو هەموو وێنە توند و تیژیەی (شێخ زانا) لە تەلەڤزیۆن نیشاندرا و کەناڵەکە

نـەك هـەر سـزا نـەدرا، بـەڵكو وەك كـارێكی پـیرۆزی ڕاگەیانـدن تەماشا كرا، لە كاتێكدا دەیالۆگ و ڕەخنە سزای لەسەرە، دیارە ئێمـە لەگـەڵ ئـەوەدا نـین لەسـەر پڕۆگرامـی تەلـەڤزیۆن و وتـاری ڕۆژنامـە پارێزگـا و هێزەكـانی نـاوخۆ دەسـت بخەنـە كاروبـاری میدیاكانەوە، وەزارەتـی نـاوخۆ با سنوورێك بـۆ ئـەو تەقینەوانـە دابنێـت كـە ڕۆژانـە بـە بـەردەمی بارەگاكـەی خـۆی دەتەقێتـەوە، نەوەك سزای كەناڵێكی ئاسمانی بدات، ئەو لـەوە تێناگـات ئـەو كەناڵـە ڕەنـگ و دەنگـی كـوردە، ئـاخر بیانییـەك ناڵێـت ئـەوە تەلـەڤزیۆنی پارتییـە، ئـەوە بـە كـەناڵی ئاسمـانی كـوردی سـەیر دەكرێت، ئەگەرچی حزب تەواو مۆنۆپۆلیشی كرد بێت، بەڵام بۆ ئـەوەی خۆمـان لـە گلـەییكردن لـەو دامەزراوانـە نـوقم نەكـەین، پێویـستە ئـەو نهێنییـە سـادەیەی لـەو ڕەفتـارە بۆمـان كەشـف دەبێت ئاماژەی بۆ بكەین، ئەویش پەیوەندی هاوبەشـی هەریـەك لـە دەزگاكـانی ئاسـایش و تەلەڤزیۆنـە، كـە دیـارە لـە نـاو ئـەو پەیوەندیە هەندێ سوعبەتی برایانە هەیە، وەك لـەو داخستنەی (ktv) دا بینیمان، ئەو سوعبەتكردنە هەر بە تەنیا بۆ قسەكردن نییە لە دەسەڵات فراوانـی وەزارەتـی نـاوخۆ، بەڵكو هەوڵێكیـشە بـۆ داخـستنی تەلەڤزیۆنـەكانیتر، بـەوەی داخـستن لـە كەناڵـە ئاسمانییەكـەی پارتییـەوە دەسـتی پێكـرد، ئەگـەر ئـەوكارەش دەرفــەتێكیتر بكاتــەوە بــۆ ڕاگــرتن و وەســتانی تەلــەڤزیۆنی ئیـسلامییەكان، ئـەوا زەمینـەی ئـەو كـارە بـە تـەنیا هێزەكـانی

ئاسـایش و وەزارەت نـین کـە پێـی هەڵدەسـتن، بـەڵکو خـودی تەلەڤزیۆن خۆیەتی، کە بەو ئاراستەیە براوە، بۆیە ئەوە بە تەنیا (شێخ زانا) و گرووپەکەی نەبوون مرۆڤیان ئەتك کرد و سـەریان بڕین، نا بەڵکو ئەوە ئەو دامـەزراوەش بـوو کـە بـە ویستی خـۆی ئـەوەی پێـی خـۆش بـوو نیـشانیداین، بۆیـە (شـێخ زانـا) چـەندە کارەکتەرێکی بکوژی نێو کۆمەڵگای کوردییە، سەد هێندەی ئەو ئــەوە تەلەڤزیۆنــە گوناهبــار و بکــوژی ئــەو تاوانــە. ئــەوە تەلەڤزیۆنی کوردی بـوو جارێکیتر ڕووە توندوتیژییەکـەی خـۆی نمـایش کـرد، لـەو ڕێگەیـەوەش مۆنۆپـۆلی بینـەری کـرد، بـەوەی پیاوانی ئاسایش فریادڕەسی ژیانمـانن، هـەموو ئیـسلامییەکان (شـێخ زانـا)ن و دەبێـت ڕقمـان لـە بەرامبـەریان گـەورە بێـت، تـا دواجار کار گەیشتە ئەوەی مامۆستایەکی زانکۆش بکەوێتە بەر هــەمان هەڕەشــە، بۆیــە (شــێخ زانــا) جگــە لــە کارەکتــەرێکیتری تەلـەڤزیۆنی کـوردی شـتێکیتر نییـە کـە زەمینـەی توندوتیـژی لـە ناو کۆمەڵگا دروست دەکات.